

Inclusieve Belevingsroute

WARMBEEK - TONGELREEP

BEAU BIESBOER EN LUKK KOOP
LEEROPDRACHT VAN HOGESCHOOL VAN HALL LARENSTEIN
IN OPDRACHT VAN NATUURGRENSPARK DE GROOTE HEIDE

Colofon

Instituut: Hogeschool Van Hall Larenstein, Velp
Opdrachtgevers: Elka Vuteva, Natuurgrenspark De Groote Heide
Elkavuteva@degrooteheide.eu
Ester van Sambeeck, Natuurgrenspark De Groote Heide
Estervansambeeck@degrooteheide.eu
Begeleider: Michaël Steeghs
Michaël.steeghs@hvhl.nl
Datum: 13 juni 2022
Versie: Definitief
Voorblad: Overgenomen van (De Groote Heide, 2022a) en eigen materiaal
Auteurs: Beau Biesboer, 000015969
Beau.Biesboer@hvhl.nl
Luuk Koop, 000019881
Luuk.koop@hvhl.nl
Locatie: Natuurgrenspark De Groote Heide, Soerendonck 10, 6027 RK
Module: VBN4AVDNE

Voorwoord

Voor u ligt onze afstudeeropdracht. Met deze opdracht sluiten wij, Beau Biesboer en Luuk Koop, na vier jaar onze studie af. Dit plan is geschreven in opdracht van Natuurgrenspark De Groote Heide. Wij zijn vierdejaars studenten van de specialisatie Mens en Natuur binnen de bachelor Bos- en Natuurbeheer aan Hogeschool Van Hall Larenstein. We hopen dat u, de lezer, net zoveel plezier in het lezen ondervindt als dat wij hebben gehad met deze opdracht. Dit plan is te lezen voor ieder die interesse heeft in natuurbeleving en de ontwikkeling daarvan.

Afgelopen vier jaar hebben wij tijdens onze studie geworsteld met tentamens, deadlines gemist, vastgezet met het openbaar vervoer, veel gelachen en voornamelijk veel geleerd. De natuur is onwaarschijnlijk mooi en hoe meer je erover leert hoe meer je realiseert dat we niet zonder de natuur kunnen. We zijn de natuur bijzonder gaan waarderen en genieten van elke natuurbeleving die op ons pad komt. De natuur is niet alleen mooi, maar ook van ons allemaal. Wij vinden dat natuur toegankelijk en beleefbaar moet zijn voor iedereen. We zijn dan ook ontzettend blij met deze afstudeeropdracht. Dat wij op deze manier een bijdrage mogen leveren aan natuurbeleving en recreatie.

Tijdens onze specialisatie Mens en Natuur hebben wij geleerd over de gezondheids- en welzijnseffecten van natuur op de mens. Daarnaast hebben wij geleerd hoe de mens verbonden kan worden met natuur aan de hand van natuurbeleving. Deze afstudeeropdracht biedt ons de mogelijkheid om een bijdrage te leveren aan recreatie en natuurbeleving in Nederland. Natuurbeleving heeft in onze ogen een bewezen meerwaarde voor individuen en de maatschappij in zijn geheel. Wij vinden het belangrijk dat de natuur voor iedereen toegankelijk is. Het mogen ontwerpen van een inclusieve belevingsroute als uitkomst van dit plan vinden wij dan ook een mooie kans. In deze route wordt speciaal aandacht besteed aan de beleving van mensen met een handicap. Ondanks dat iedereen een andere beleving heeft mogen we niemand die beleving ontnemen.

Onze dank gaat uit naar opdrachtgevers Elka Vuteva en Ester van Sambeek voor deze interessante opdracht en de begeleiding. Verder gaat onze dank uit naar VHL-begeleider Michaël Steeghs voor de begeleiding.

Beau Biesboer
Luuk Koop
Soerendonck, juni 2022

Samenvatting

Binnen het huidige routenetwerk van het natuurgebied van Natuurgrenspark De Groote Heide zijn er weinig mogelijkheden om het water te beleven van Warmbeek-Tongelreep. Terwijl watergebonden natuur juist aantrekkelijk is om te beleven. Tegelijkertijd is deze natuur ook kwetsbaar. Toch zou het volgens de opdrachtgever een meerwaarde zijn om een mooie karakteristieke route te integreren om watergebonden natuur te beleven. De probleemstelling luidt daarom als volgt: *“In de huidige situatie is watergebonden natuur van de Warmbeek-Tongelreep niet tot weinig beleefbaar voor de recreant.”*. Daarbij wil de organisatie dat deze route toegankelijk is voor zoveel mogelijk mensen. Vanuit de probleemstelling is de doelstelling opgesteld: *“Het beleefbaar maken van het Warmbeek-Tongelreep beekdal voor wandelaars en mensen met een handicap.”*. Vervolgens is vanuit de doelstelling de volgende onderzoeksvraag tot stand gekomen: *“Hoe kan het beekdal Warmbeek-Tongelreep beleefbaar gemaakt worden voor wandelaars?”*.

Dit plan is opgesteld aan de hand van een onderzoek naar deelvragen. De deelvragen zijn beantwoord door informatie te verzamelen uit gesprekken met de opdrachtgever, literatuuronderzoek, referentieonderzoek en interviews met experts en de doelgroep.

Uit het plan komt naar voren dat een belevingsroute voor wandelaars het beste bij toegangspoort de Achelse Kluis gesitueerd kan worden. Verder blijkt uit interviews dat wandelaars in het gebied komen voor rust en ontspanning. Een belevingsroute is volgens hen een meerwaarde voor deze ervaring. Verschillende methodes zoals de ketenbenadering en storytelling geven inzicht in de manier waarop een landschap beleefbaar gemaakt kan worden. Hierbij is het thematiseren van de route van belang voor de binding tussen mens en natuur. Om het landschap beleefbaar te maken voor mensen met een handicap wordt door experts geadviseerd het plan en ontwerp in co-creatie te doen met de doelgroep.

De Warmbeek-Tongelreep kan beleefbaar gemaakt worden voor wandelaars door een belevingsroute met een grensoverschrijdend- en verbindend thema. Dit kan gedaan worden aan de hand van zintuiglijke en cognitieve elementen te plaatsen op de route, gesitueerd bij de Achelse Kluis. De toegankelijkheid van de route kan verhoogd worden middels een vlonderpad en half verharding.

In de planvorming zijn verschillende organisaties benaderd in het kader van co-creatie met de doelgroep. Desondanks zijn er weinig respondenten bij de interviews en geen aanmeldingen voor de workshop. Hierdoor heeft een workshop en een toetsingsmoment met de doelgroep niet kunnen plaatsvinden. Dit zorgt voor een negatieve validiteit van het plan. Om toch criteria van de doelgroep te ontvangen is er een enquête opgesteld. Uitkomsten uit deze enquête zijn aangevuld met informatie uit literatuur en expertinterviews (zie hoofdstuk 6). Het is daarom aan te bevelen bij vervolgonderzoek om tijdig te beginnen met het benaderen van verschillende actoren.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	7
1.1 INTRODUCTIE.....	7
1.2 AANLEIDING	8
1.3 PROBLEEMBESCHRIJVING EN ANALYSE.....	8
1.4 DOELSTELLING EN DUURZAAMHEID	12
1.5 LEESWIJZER	13
2. METHODOLOGIE	14
2.1 OPERATIONALISERING KERNBEGRIPPEN.....	14
2.2 PLANSTRATEGIE EN BENADERING.....	15
3. HUIDIGE SITUATIE	18
3.1 HUIDIGE RECREATIEVE HOOFDSTRUCTUUR	18
3.2 ANALYSE	21
3.3 CONCLUSIE	22
4. DOELGROEP ANALYSE	23
4.1 WANDELEN.....	23
4.2 INTERVIEWS	24
4.3 CONCLUSIE	25
5. METHODES BELEVING	26
5.1 DE KETENBENADERING	26
5.2 STORYTELLING	27
5.3 BOSBADEN.....	28
5.4 HOOFD, HART, HANDEN.....	28
5.5 CONCLUSIE	29
6. INCLUSIE	30
6.1 EXPERT INTERVIEWS.....	30
6.2 WORKSHOP	33
6.3 CONCLUSIE	34
7. REFERENTIES.....	36
7.1 OERRR OISTERWIJK	36
7.2 NATUURGEBIED KAMPINA.....	37
7.3 KUNSTRUTE KLOOSTERVELDEN.....	38
7.4 BELEVINGSROUTE ASCHAU	39
7.5 CONCLUSIE	40
8. PROGRAMMA VAN EISEN	41
8.1 RANDVOORWAARDEN	41
8.2 ONTWERPCRITERIA	42
9. INCLUSIEVE BELEVINGSROUTE	44
9.1 ONTWERP.....	44
9.2 BELEVINGSROUTE	51
9.3 KNELPUNTEN.....	55
10. CONCLUSIE.....	58
10.1 RESULTATEN	58

10.2 DISCUSSIE	59
10.3 EVALUATIE	60
11. BEGROTING	62
11.1 SCENARIO 1	62
11.2 SCENARIO 2	63
11.3 SCENARIO 3	64
12. ADVIES.....	65
13. BIBLIOGRAFIE	67
14. BIJLAGEN	71
BIJLAGE 1: WETENSCHAPPELIJK- EN MAATSCHAPPELIJK KADER	71
BIJLAGE 2: WANDELKNOOPPUNTEN BEEKDAL	76
BIJLAGE 3: WANDELROUTES ACHELSE KLUIS	77
BIJLAGE 4: WANDELROUTES DOMEIN DE BEVER	78
BIJLAGE 5: TRANSCRIPT INTERVIEWS WANDELAARS.....	79
BIJLAGE 6: TRANSCRIPT INTERVIEW MET HILKE HUYSINGA	81
BIJLAGE 7: TRANSCRIPT INTERVIEW SOFIE SERGEANT	91
BIJLAGE 8: TRANSCRIPT INTERVIEW KARIN STIKSMA.....	98
BIJLAGE 9: RESPONS ENQUÊTE.....	101
BIJLAGE 10: MAATREGELENKAART VAN HET WATERSCHAP	102
BIJLAGE 11: FOTOCOLLAGE KUNSTROUTE KLOOSTERVELDEN	103
BIJLAGE 12: INFORMATIEBORD BELEVINGSROUTE ASCHAU	104
BIJLAGE 13: SAMENVATTING WENKENBLAD.....	105
BIJLAGE 14: BELEVINGSPUNTEN.....	108

1. Inleiding

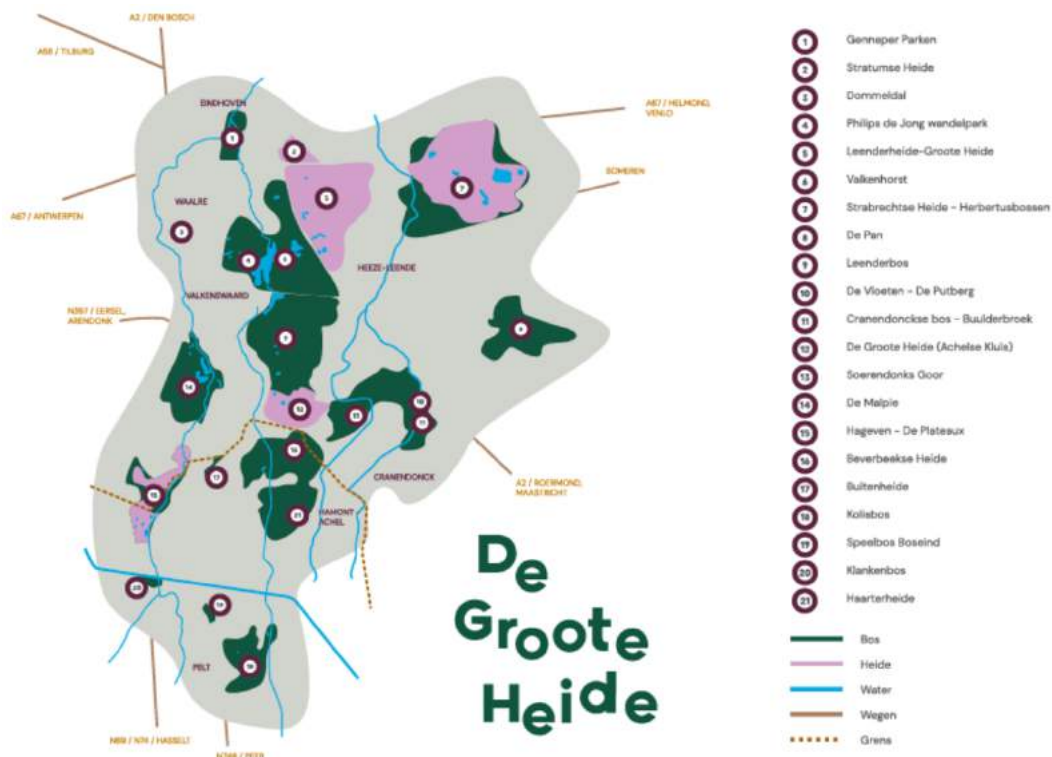
1.1 Introductie

Natuurgrenspark De Groote Heide is een samenwerkingsverband van zes gemeenten, aan zowel Belgische als Nederlandse zijde van de landsgrens (zie figuur 1). Het totale gebied beslaat een oppervlakte van meer dan 6000 hectare. (Natuurgrenspark De Groote Heide & Visit Brabant Routebureau, 2021)

De Warmbeek ontspringt in Peer (België), verandert van naam naar Tongelreep bij het passeren van de Nederlandse grens en mondt uit in de Dommel in de Gennepse Parken in Eindhoven. Het is één van de belangrijke waterlopen in de omgeving van Natuurgrenspark De Groote Heide en tegelijkertijd een beeklandschap met hoge landschappelijke, ecologische en cultuurhistorische waarden. Niet voor niets is een deel daarvan een Europees beschermd Natura 2000-gebied. (Provincie Noord-Brabant, 2020)

Ondanks het esthetische mooie landschap vindt Natuurgrenspark De Groote Heide dat men met de huidige vorm van recreatie niet optimaal de natuur kan beleven. Er worden kansen gemist. Routes steken wel over het water, maar lopen niet langs het water bijvoorbeeld. De wandelroutes door de natuur vertalen niet goed genoeg het landschap aan de recreant. Hieruit is een casus ontstaan om het landschap beleefbaar te maken door middel van een thematische route.

In opdracht van Natuurgrenspark De Groote Heide is dit plan uitgewerkt om het beekdal van Warmbeek-Tongelreep beleefbaar te maken voor wandelaars en mensen met een handicap. Vanuit dit plan is een belevingsroute ontworpen.

Figuur 1: Kaart Natuurgrenspark De Groote Heide. Overgenomen uit (De Groote Heide, 2022)

1.2 Aanleiding

In het jaarplan voor 2022 van De Groote Heide (2021a) komt naar voren dat de organisatie het Warmbeek-Tongelreep beekdal beleefbaar wil maken. Volgens de organisatie is de gedeelde natuur een van de meest belangrijke waarden en de basis van het recreatieve aanbod. Recreatie en natuur gaan enkel niet altijd even goed samen. *“Het is belangrijk om een goede balans te vinden. Daarom geloven wij in een samenspel tussen mens en natuur. Dat spel van actie en reactie beiden helpt om van elkaar te leren en samen te floreren.”* – organisatie De Groote Heide (2021a)

In de aangrenzende gebieden, met name nabij de kernen van Neerpelt, Valkenswaard en Eindhoven, worden kansen gezien voor extensieve recreatieve ontwikkelingen, waar mogelijk in samenhang met het versterken van natuur. Bij deze aanpak is het van belang om in te spelen op de doelgroepen die men wil aantrekken. (De Groote Heide 2021b)

De organisatie wil alle bezoekers van jong tot oud en mensen die wonen en/of werken in en om het gebied, de waarde van de landschappen en cultuurhistorie en de daarbij horende ecosystemen van het natuurgrenspark leren kennen. Zodat zij het belang herkennen voor zichzelf, voor de maatschappij en voor de toekomstige generatie en zo ambassadeur worden van hun eigen gebied. Er is volop aandacht voor ervaringen opdoen (hart), kennis opdoen (hoofd) en toepassen van beide in de praktijk (handen). Waarbij actuele maatschappelijke thema's worden geïntegreerd in de educatie strategie, zoals klimaatverandering, plastic soup, biodiversiteit en de transitie van de landbouw. Op deze manier probeert De Groote Heide duurzaamheid te vergroten en zorg te dragen voor het landschap zodat het ook voor toekomstige generaties beschikbaar is. Daarbij is de identiteit van het natuurgrenspark, Vindingrijk van nature, het kompas. (De Groote Heide, 2021c)

De Groote Heide wil de natuur niet alleen toegankelijk maken voor toekomstige generaties, maar voor iedereen binnen de huidige en toekomstige generatie. Waar mogelijk zal de oplossing gevonden worden om mensen met bijvoorbeeld een handicap de natuur te laten beleven. Vanuit het ontwerp, voortkomend uit deze afstudeeropdracht, gaat de organisatie gelden aanvragen om dit waar te maken. Deze gelden worden aangevraagd bij het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (Interreg) onder het thema 'Een sociaal Europa'. Interreg VI Vlaanderen-Nederland subsidieert grensoverschrijdende projecten voor slimme, groene en inclusieve groei. (Interreg Vlaanderen-Nederland, 2019)

1.3 Probleembeschrijving en analyse

In dit onderdeel wordt de maatschappelijke relevantie van het plan benoemd en onderbouwd. Dit wordt gedaan aan de hand van de probleembeschrijving, wetenschappelijk – en maatschappelijk kader.

1.3.1 Probleembeschrijving

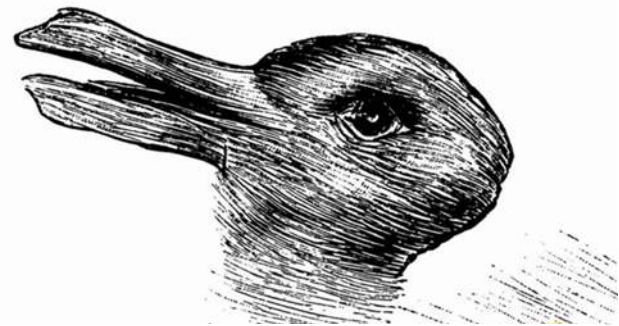
Water is een van de belangrijkste ordenende principes van het huidige landschap van de beek. De aanwezigheid van water in de beleving van Warmbeek-Tongelreep wordt een belangrijke rol toegedicht als identiteitsdrager van het gebied. Binnen het huidige routenetwerk zijn deze moeilijk terug te vinden en kunnen ze meestal enkel worden beleefd door ze over te steken in plaats van te volgen. In sommige gevallen is dat logisch omdat langs de oevers veel natuurwaarde aanwezig is, die zich moeilijk verhoudt tot intensieve recreatie. In veel andere gevallen zou het een meerwaarde zijn als door aanpassingen op de huidige routestructuur de waterloop beter kan worden beleefd. Veel routes hebben overlap met elkaar, zijn te lang of missen een concreet thema. Watergebonden natuur is aantrekkelijk om te beleven, maar ook kwetsbaar voor verstoring zoals hierboven genoemd. Het is daarom een uitdaging om een route te integreren door deze mooie karakteristieke natuur. De probleemstelling luidt daarom als volgt: *“In de huidige situatie is watergebonden natuur van de Warmbeek-Tongelreep niet tot weinig beleefbaar voor de recreant.”*

1.3.2 Wetenschappelijk kader

Organisaties van natuurgebieden willen hedendaags graag de beleving van hun gebied optimaliseren door de waarden te vergroten. Men onderscheidt vier waarden, namelijk: gebruikswaarde, perceptie waarde, narratieve waarde en verbindingswaarde (Kloeze et al., 1997). Elke gebruikersgroep heeft zijn eigen perceptie. Deze meervoudige belevingswaarden worden ook weerspiegeld in de verschillende invalshoeken die bestaan binnen het belevingsonderzoek. De omgevingspsychologie is momenteel een populaire en veelgebruikte invalshoek. Hieronder wordt ingegaan op de wetenschap rondom beleving en achterliggende theorieën. Een uitgebreider overzicht van deze theorieën is te lezen in bijlage 1.

Invloed omgeving

De omgeving speelt een belangrijke factor in ons gedrag en indirect hoe we de omgeving waarderen. De omgeving wordt vanwege dit fenomeen ook wel een 'behavior setting' genoemd (Barker, 1968). De ervaring van de omgeving bestaat uit een interactie tussen de binnenwereld en de buitenwereld (Coeterier, 2000). De waardering van de omgeving komt tot stand door twee wetten. De eerste wet is dat de innerlijke organisatie, in dit geval de neocortex, correspondeert met de uiterlijke organisatie, de omgeving. In andere woorden betekent dit dat men het leven buiten onszelf kan ervaren. De tweede wet stelt dat de waarneming de wetten van de organisatie volgt. Men ziet eerst het geheel en dan pas de losse elementen (Piaget & Inhelder, 1950). Een landschap wordt dus eerst als een geheel gezien en vervolgens geanalyseerd in losse elementen door onze hersenen.

Figuur 2: Gestalt-switch. Getekend door Joseph Jastrow (1892)

Wat men uiteindelijk waarneemt is ook afhankelijk van ons persoonsafhankelijk conceptueel kader. Achtergrondkennis, ervaringen, persoonlijke voorkeuren en bijvoorbeeld culturele achtergrond beïnvloedt onze waarneming. Een persoon kan naar hetzelfde object kijken, maar een andere waarneming hebben dan een ander persoon. Een goed voorbeeld hiervan is de 'eend-konijn-illusie' (zie figuur 2). Zo is het ook met de natuur. Wat mensen zien bepaalt uiteindelijk ook op welke manier ze het waarderen. *"Landschapsbeleving wordt bepaald door de wisselwerking tussen mens en landschap, tussen binnenwereld en buitenwereld."* (Coeterier, 2000)

Theorieën over waardering

Waardering en beleving volgt uit de waarneming. De waarneming kan vervolgens verschillend geïnterpreteerd worden aan de hand van onze eigen perceptie. Waardering draait om perceptie (Funnekotter, 2019). Uit onderzoek van Van den Berg (1999) blijkt dat individuele verschillen samenhangen met sociaal-demografische kenmerken zoals opleidingsniveau, inkomen, leeftijd, agrarische achtergrond en lidmaatschap van natuur- en milieuorganisaties. Waardering heeft dus altijd een subjectief karakter.

In de psychologie zijn er voorbeelden te benoemen over waardering en beleving ten opzichte van ons perspectief. Onze maatschappelijke status bepaalt volgens Dietvorst (2001) ons perspectief in de waarneming. Ook in de geografie speelt perceptie een rol, een productie van een kaart ontstaat altijd uit een 'mental interpretation' van de wereld (Corner, 1992; Lynch, 1960).

Evolutie speelt ook een rol in de waardering van mensen volgens verschillende theorieën over landschap voorkeur. Veel van deze theorieën vallen samen met de piramide van Maslow. Deze theorie implementeert dat er behoeftes van een ordelijk niveau zijn (Maslow, 2017).

Landschapsbeleving onderzoek

Er zijn een aantal benaderingen om landschapsbeleving te onderzoeken. Hieronder volgen kort twee benaderingen:

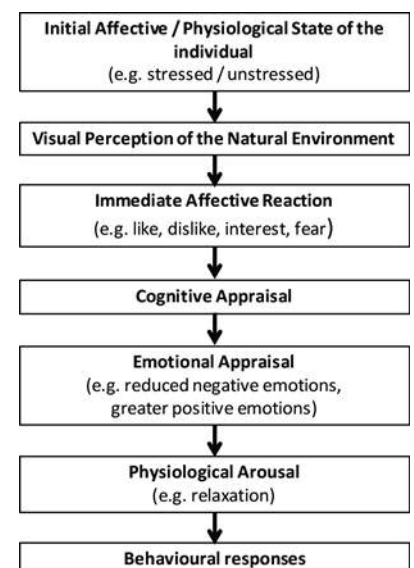
1. De interpretationmethode analyseert een landschap vanuit de aanwezige natuur, geologie en cultuurhistorie (Van Doorn, 2017).
2. De MKLE (Oosterbaan, et al., 2005) benadering is een positivistische benadering die aan de hand van fysieke meetbare kenmerken de landschap voorkeur bepaalt. De kenmerken zijn: groen karakter, openheid, toegankelijkheid en samenhang.

Samenvattend, de beleving van een natuurlijke omgeving begint bij de waarneming. Vervolgens is de waardering van de waarneming een subjectief proces dat afhankelijk is van verschillende persoonlijke eigenschappen en ervaringen. Los daarvan zijn er theorieën over factoren die meespelen bij de beleving. Zo wordt er waarde toegekend aan onze status en het daaraan toegekende perspectief dat we hebben. Er zijn ook theorieën die beweren dat evolutie een rol speelt in de voorkeur voor het landschap en hoe het landschap wordt beleefd. Er zijn ook benaderingen die trachten te meten wat onze landschap voorkeur is. Onze landschapsvoorkeur speelt een belangrijke rol in hoe we het landschap beleven. Dit blijft slechts subjectief. Ondanks de wetenschappelijke achtergrond zijn er nog genoeg ongeopende deuren om te onderzoeken. De theorieën zijn te algemeen en ons plan richt ze specifiek op de beleving van het Warmbeek-Tongelreep beekdal. Met een extra verdieping in de beleving van mensen met een handicap. Over dit paradigma is nog niet zoveel bekend en daarom des te belangrijker om te onderzoeken.

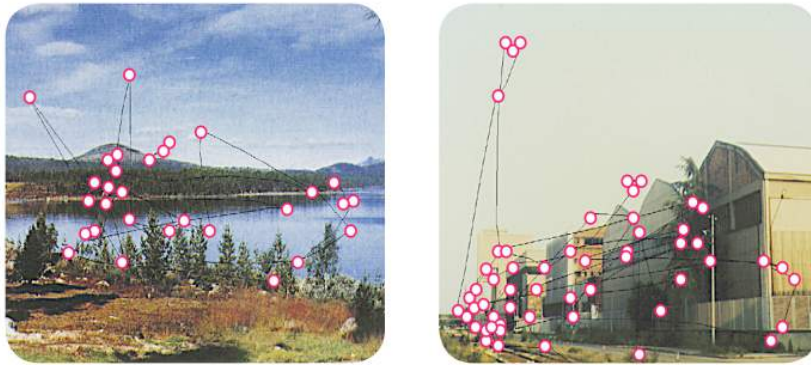
1.3.3 Maatschappelijk kader

Natuur speelt een belangrijke rol in het leven van mensen. Anno 2022 is het adagium dat natuur gezond voor je is algemeen geaccepteerd. Er zijn talloze onderzoeken gedaan naar de effecten van natuur op het welzijn en welbevinden. Hieronder zal aan de hand van onderzoeken en theorieën de maatschappelijke relevantie van natuur summier worden uitgelegd. Zie bijlage 1 voor een verdieping van het maatschappelijk kader.

Binnen dit onderzoek zijn twee dominante theorieën, namelijk de ART (Attention Retention Theory) van Kaplan & Kaplan en de SRT (Stress Reduction Theory) van Ulrich. Volgens de ART zorgen natuurlijke fenomenen ervoor dat het brein tot rust komt omdat het een beroep doet op andere neurologische delen van het brein. De natuur heeft namelijk minder prikkels aangezien het bestaat uit vaste structuurrijke patronen (zie figuur 4). Alleen al uit het raam kijken tijdens een werkdag geeft een stress verminderend gevoel (Kaplan, Kaplan, & Ryan, 1998). Ulrich's theorie zit in hetzelfde onderzoek paradigma en suggereert dat blootstelling aan natuur positieve effecten heeft op psychologische problemen (zie figuur 3).

Figuur 3: Stress Reduction Theorie.
Overgenomen van Marselle (2019)

Figuur 4: Attention Restoration Theory. Overgenomen uit Factsheet IVN (Van den Berg A. , 2013).

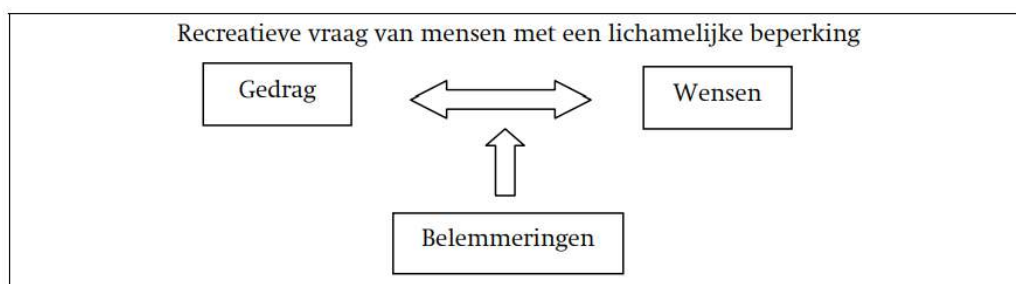
Natuur heeft een grote invloed op zowel het maatschappelijke - als het individuele geluk. Volwassenen zijn gelukkiger, meer tevreden, gezonder en voelen zich betrokken met natuur en milieu wanneer zij in verbinding staan met natuur. (Capaldi, Dopko, & Zelenski, 2014; Cervinka, Röderer, & Hefler, 2012; Olivos & Clayton, 2017; Zelenski & Nisbet, 2014). Dit geldt ook voor kinderen. Kinderen tonen bijvoorbeeld meer creatief speelgedrag in de natuur (Zamani, 2016). Ook bewegen zij meer in de natuur (Bürgi, Tomatis, Murer, & de Bruin, 2016).

Uit een van de weinige onderzoeken van Kenniscentrum Recreatie (Van de Laar & Bruls, 2011) kwam naar voren dat mensen met een handicap dezelfde behoefte hebben om de natuur in te gaan als mensen zonder handicap. Ondanks dat het onderzoek kleinschalig en niet voldoende representatief was, zijn de resultaten bruikbaar als indicatie. Uit het onderzoek van Van de Laar en Bruls (2011) kwam naar voren dat 92 procent, van de gerespondeerde mensen met een handicap, belemmering ervaart met de toegankelijkheid van natuurgebieden. Dit is de grootste belemmering voor deze doelgroep.

Inclusiviteit

Uit onderzoek van Kellert et al. (1993) en Kaplan (1995) kwam naar voren dat natuurlijk uitzicht effectief is om de stress en pijn te doen verminderen. Twee van deze onderzoeken die bewijs hiervoor aanleveren zijn het bekende onderzoek van Ulrich (1984) en het onderzoek van Wirz-Justice et al. (1996). Zie bijlage 1 voor de uitwerking.

Mensen met een beperking hebben dezelfde wensen als de gemiddelde Nederlander. Ook zij ervaren stress, misschien wel meer stress door de beperking. Daarom is net als voor alle Nederlanders, natuurbeleving ook voor deze groep zeer belangrijk. Ze hebben te maken met meer belemmeringen zie (figuur 5). Ze willen daarentegen geen apart aanbod (Van de Laar & Bruls, 2011). Het is belangrijk om overal natuur toegankelijk te maken voor iedereen, zodat de natuur als een remedie tegen stress kan worden ingezet en ons immuunsysteem kan boosten. Door de natuurbeleving van Warmbeek-Tongelreep te verhogen is de verwachting dat er meer mensen de natuur in gaan en onze collectieve gezondheid een boost krijgt.

Figuur 5: Recreatieve vraag van mensen met een lichamelijke beperking. Overgenomen uit (Van de Laar & Bruls, 2011)

1.4 Doelstelling en duurzaamheid

In dit onderdeel wordt het doel van het plan samengevat en wordt beschreven hoe dit kan bijdragen aan de probleemstelling van de opdrachtgever. Daarnaast wordt aan de hand van de 3P's methode (people, planet, prosperity) uitgelegd op welke manier dit kan bijdragen aan duurzaamheid.

1.4.1 Doelstelling

Het plan met bijbehorende ontwerp heeft als doel de opdrachtgever een beeld te geven op welke manier het beekdallandschap en de cultuurhistorie van Warmbeek-Tongelreep beleefbaar kan worden gemaakt. Dit beekdallandschap moet beleefbaar zijn voor wandelaars en mensen met een handicap. De concrete doelstelling luidt daarom als volgt: *“Het beleefbaar maken van het Warmbeek-Tongelreep beekdal voor wandelaars en mensen met een handicap.”*.

1.4.2 3P's methode

In deze paragraaf wordt het begrip duurzaamheid in bredere zin weergegeven aan de hand van de 3P's methode. Met behulp van deze methode wordt beschreven hoe dit plan bijdraagt aan de onderdelen people, planet en prosperity. Het onderdeel people geeft weer wat het plan kan betekenen voor bezoekers en andere belanghebbenden van beekdal Warmbeek-Tongelreep. In het onderdeel planet wordt weergegeven wat het plan kan betekenen voor de natuur van dit gebied. Het laatste onderdeel prosperity geeft de waarden weer van het plan.

People

Recreatie is een belangrijke ecosysteemdienst. Recreanten vanuit de stedelijke omgeving zoals Eindhoven, Valkenswaard en Neerpelt kunnen hun rust en ontspanning vinden in de natuur. Daarnaast blijkt uit verschillende onderzoeken dat natuur bijdraagt aan de gezondheid en het welzijn van mensen.

Het beekdallandschap inclusief en beleefbaar maken zorgt voor een vergroting van de belevingswaarde van dit landschap. Op deze manier krijgen mensen een positieve ervaring met natuur zodat er een wisselwerking tussen mens en natuur ontstaat. Tegelijkertijd kan er een educatieve boodschap overgebracht worden.

Planet

Door het beekdallandschap beleefbaar te maken, ontstaat een binding met de natuur. Mensen krijgen positieve ervaringen in de natuur waardoor zij dit hoger waarderen en hier zorg voor willen dragen. Het adagium van het reciprociteitsbeginsel stelt dat men neigt naar het terugbetalen van verleende diensten. Hoe meer mensen de natuur waarderen hoe hoger de zorg voor de natuur wordt. Dit kan zich uiten in politiek stemgedrag, donaties, maar ook in milieuvriendelijker gedrag. Daarnaast zorgt recreatie voor maatschappelijke draagkracht voor natuurbescherming en -ontwikkeling.

Prosperity

Natuurgrenspark De Groote Heide kan met een inclusief beleefbaar beekdallandschap een unieke gebiedspromotie opzetten. Dit trekt meer bezoekers naar het natuurgrenspark en leidt tot hogere inkomsten voor de lokale economie. Aangezien meer bezoekers moeten worden voorzien in hun behoeftes. De lokale markt kan inspelen op die vraag. Kortom een 'waarde verhoging' van het gebied.

Hierdoor wordt er maatschappelijk draagvlak gecreëerd voor natuur- en gebiedsontwikkeling. Een hoog maatschappelijk draagvlak draagt bij aan het voortbestaan van het gebied en leidt tevens tot hogere inkomsten voor de lokale economie. Verder kan het bijdragen aan positieve gezondheids- en welzijnseffecten (zie paragraaf 1.3.3) en dus lagere ziektekosten. Mensen uit het stedelijk gebied kunnen tot rust komen en recreëren in het beekdal Warmbeek-Tongelreep.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 1 bevat een inleiding op het onderwerp. In hoofdstuk 2 wordt de methodiek van dit plan uitgelegd. Hoofdstuk 3 geeft een overzicht van de huidige hoofdroutestructuur van Warmbeek-Tongelreep, ondersteund met kaartmateriaal. In hoofdstuk 4 wordt een doelgroepenbenadering opgesteld. In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op mogelijke methodes om een landschap beleefbaar te maken. Hoofdstuk 6 geeft inzicht in de manier waarop het ontwerp zo inclusief mogelijk ontworpen kan worden zodat mensen met een handicap het beekdal kunnen beleven. Referenties voor inclusieve natuurbeleving worden weergegeven in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8 worden de conclusies van voorgaande hoofdstukken verwerkt naar ontwerpcriteria. In hoofdstuk 9 wordt met de ontwerpcriteria de inclusieve belevingsroute ontworpen. In hoofdstuk 10 wordt antwoord gegeven op de hoofdvraag en volgt een reflectie op dit plan. Er wordt een begroting gegeven van het ontwerp in hoofdstuk 11. Tenslotte wordt in hoofdstuk 12 een advies gegeven over het realiseren van het ontwerp. Om slechts inzicht te krijgen in de huidige casus en de oplossing, lees hoofdstukken 2 en 9.

2. Methodologie

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksvraag bepaald aan de hand van de doelstelling. Hieruit worden vervolgens de deelvragen afgeleid. Naast het verkondigen van de onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen wordt de planstrategie beschreven. De planstrategie is hierbij opgedeeld in twee onderdelen, namelijk: vooronderzoek en hoofdonderzoek.

Aan de hand van de aanleiding en probleemstelling is een concrete doelstelling van het plan geformuleerd: *“Het beleefbaar maken van het Warmbeek-Tongelreep beekdal voor wandelaars en mensen met een handicap.”*. Op grond van deze doelstelling is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *“Hoe kan het beekdal Warmbeek-Tongelreep beleefbaar gemaakt worden voor wandelaars?”*. Op welke manier het ontwerp zo inclusief mogelijk gemaakt kan worden wordt onderzocht aan de hand van een deelvraag en wordt daarom niet benoemd in de hoofdvraag. Aangezien er te weinig kennis en mogelijkheden zijn om het plan volledig inclusief uit te voeren. Er is daarom voor gekozen om het onderwerp inclusiviteit in een deelvraag op te nemen. Zodat middels de deelvraag onderzocht kan worden op welke manier er inclusief ontworpen kan worden.

De onderzoeksvraag zal beantwoord worden aan de hand van vijf onderzoeksvragen, namelijk:

1. “Hoe ziet de huidige recreatieve hoofdstructuur van Warmbeek-Tongelreep eruit?”
2. “Wat hebben wandelaars nodig om het beekdal van Warmbeek-Tongelreep te beleven?”
3. “Wat zijn methodes om een landschap beleefbaar te maken?”
4. “Op welke manier kan het ontwerp zo inclusief mogelijk ontworpen worden zodat mensen met een handicap het beekdal van Warmbeek-Tongelreep kunnen beleven?”
5. “Wat zijn referenties voor inclusieve beleving van natuur?”

2.1 Operationalisering kernbegrippen

Enkele begrippen in de onderzoeksvragen en het plan kunnen op meerdere manieren worden geïnterpreteerd. Daarom wordt in deze paragraaf een nauwkeurige definiëring gegeven voor deze kernbegrippen.

Natuurbeleving

Wanneer er binnen dit plan gesproken wordt over natuurbeleving gaat het over het bewust contact maken met de omgeving zoals het landschap, bos, de planten en dieren om ons heen.

Inclusiviteit

Inclusie betekent omgaan met de aanwezige verschillen, die omarmen en die als een rijkdom zien. Het gaat in dit plan over het mogelijk maken voor mensen met een handicap om het landschap van Warmbeek-Tongelreep te beleven. Hierbij wordt van het volgende uitgegaan: wat voor iemand met een handicap werkt, werkt ook voor iemand zonder handicap. Dit wordt bereikt door hen te betrekken in de planvorming en het ontwerp in de vorm van gesprekken en een workshop. Aan de hand hiervan wordt achterhaald wat zij nodig hebben, wat hun talenten zijn en hoe dit vertaald kan worden vertalen naar een belevingsroute.

Duurzaamheid

Duurzaamheid is het zorgen voor evenwicht tussen mens, milieu en economie met als doel de aarde niet uit te putten. Binnen dit plan gaat duurzaamheid over een ontwikkeling die tegemoetkomt aan de levensbehoeften van de huidige generatie, zonder die van de toekomstige generaties tekort te doen. Het gaat hierbij om economische, sociale en leefomgeving behoeften. Voorbeelden zijn een schoon milieu, biodiversiteit in de natuur, een hoogopgeleide en gezonde bevolking, goed werkende sociale netwerken en maatschappelijk vertrouwen.

2.2 Planstrategie en benadering

De gekozen strategie voor het plan is een kwalitatieve onderzoeksbenadering. Hiervoor is gekozen, omdat het noodzakelijk is literatuur te raadplegen en hier aanvullende informatie op te verkrijgen door middel van sociaal onderzoek. De globale hoofdlijnen van het plan zijn verdeeld in twee onderdelen, het vooronderzoek en het hoofdonderzoek. Onderstaand figuur laat zien hoe deze twee onderzoeken met elkaar in relatie staan (zie figuur 6). In onderstaande paragrafen wordt hier nader op ingegaan. Tenslotte wordt een onderzoeksbenadering voor elke deelvraag geïndiceerd. Het eindproduct is een plan met ontwerp. Voor het uitwerken van het plan is onderzoek noodzakelijk.

Figuur 6: Volgorde plan. Overgenomen uit eigen materiaal

2.2.1 Vooronderzoek

Het vooronderzoek dient een compleet beeld te schetsen van de urgentie van het onderwerp. Dit wordt de basis van het plan van aanpak. Hierbij is literatuurstudie noodzakelijk voor het opstellen van de probleembeschrijving en analyse. Daarnaast worden er gesprekken gevoerd met de opdrachtgever over de vorm en opzet van het plan. Naar aanleiding hiervan wordt een doelstelling geformuleerd en worden de randvoorwaarden opgesteld. Aan de hand hiervan worden vervolgens de onderzoeksvraag en deelvragen opgesteld.

2.2.2 Hoofdonderzoek

Het hoofdonderzoek bestaat uit het beantwoorden van de opgestelde deelvragen. De deelvragen worden beantwoord aan de hand van literatuur- en sociaal onderzoek. Hierbij zal het hoofdonderzoek grotendeels bestaan uit literatuuronderzoek. Waarbij dit wordt aangevuld met informatie uit interviews en gesprekken met belanghebbenden en de doelgroep. Interviews worden uitgewerkt in transcripten en vervolgens geanalyseerd in NVivo 12, kwalitatieve data-analyse software. De belangrijkste informatie wordt verwerkt in de tekst. Hieronder worden de benodigde onderzoeksstrategieën per deelvraag benoemd.

Deelvraag 1:

“Hoe ziet de huidige recreatieve hoofdstructuur van Warmbeek-Tongelreep eruit?”

De eerste deelvraag wordt beantwoord met behulp van veldbezoeken en informatie voortkomend uit aangeleverde documenten en gesprekken met de opdrachtgever. Dit wordt verwerkt in tekst met ondersteunend beeldmateriaal. Zodat duidelijk wordt hoe de huidige recreatieve hoofdstructuur van het plangebied eruitziet.

Deelvraag 2:

“Wat hebben wandelaars nodig om het beekdal Warmbeek-Tongelreep te beleven?”

De tweede deelvraag wordt beantwoord aan de hand van kwalitatief onderzoek in de vorm van semigestructureerde interviews. De interviews worden opgenomen en uitgewerkt in transcripten. Vervolgens worden de transcripten geanalyseerd in NVivo. Belangrijke informatie wordt daarna verwerkt in tekst. Deze informatie wordt aangevuld vanuit de literatuur, zoals het rapport hoofdroutestructuur (2021).

Deelvraag 3:

“Wat zijn methodes om een landschap beleefbaar te maken?”

De derde deelvraag wordt beantwoord aan de hand van literatuuronderzoek. Er worden methodes onderzocht waarmee een landschap beleefbaar gemaakt kan worden. Informatie uit het onderzoek wordt verwerkt in tekst. In het jaarplan (2021a) en de educatie strategie (2021c) van De Groote Heide worden er twee methodes benoemd, namelijk: storytelling en hoofd, hart, handen. Aan de hand van de deelvraag wordt onderzocht of deze methodes geschikt zijn voor dit plan. Verder wordt via de sneeuwbal methode en zoekmachines zoals GreenI en Google Scholar naar methodes gezocht.

Deelvraag 4:

“Op welke manier kan het ontwerp zo inclusief mogelijk ontworpen worden zodat mensen met een handicap het beekdal Warmbeek-Tongelreep kunnen beleven?”

De vierde deelvraag wordt beantwoord aan de hand van een sociaal onderzoek. Wat mensen met een handicap nodig hebben om het beekdallandschap te beleven wordt bepaald aan de hand van inclusieve workshops en een toetsingsmoment. Allereerst wordt aan de hand van expertinterviews, met Hilke Huysinga en Sofie Sergeant, bepaald hoe een workshop georganiseerd kan worden met de doelgroep. Vervolgens wordt de doelgroep benaderd door organisaties, waar jongeren met een beperking zijn aangesloten, uit te nodigen. Informatie voortkomend uit de interviews en de workshop wordt verwerkt in tekst.

Deelvraag 5:

“Wat zijn referenties voor inclusieve beleving van natuur?”

De laatste deelvraag wordt beantwoord aan de hand van een referentieonderzoek in de vorm van veldbezoeken en literatuuronderzoek. Referenties kunnen zowel theoretische modellen als fysieke praktijkvoorbeelden zijn. Dit wordt verwerkt in tekst met ondersteunend beeldmateriaal. Resultaten voortkomend uit deze deelvraag dienen ter inspiratie voor het ontwerp.

Programma van eisen

Resultaten voortkomend uit de deelvragen worden gebruikt voor het opstellen van een programma van eisen. In het programma van eisen worden de randvoorwaarden meegenomen van het plan en ontwerpcriteria vanuit het programma van eisen opgesteld. Aan de hand van het onderzoek naar de actuele situatie, doelgroep analyse, methodes en referenties worden er ontwerpcriteria opgesteld. Deze criteria worden opgesteld aan de hand van de conclusies op deelvragen. De criteria voortkomend uit de conclusies worden in onderstaande tabel samengevat en waar mogelijk aan elkaar gekoppeld. De gekoppelde criteria per deelanalyse vormen gezamenlijk het programma van eisen, te lezen in de meest rechter kolom van de tabel (zie tabel 1). Met de ontwerpcriteria uit het programma van eisen wordt het praktijkvoorbeeld ontworpen.

Tabel 1: Voorbeeld tabel ontwerpcriteria. Overgenomen uit eigen materiaal

Criteria per deelanalyse	Huidige situatie	Doelgroep analyse	Methodes	Inclusie	Referenties	Rand-voorwaarden	Programma van eisen
	<i>Deelvraag 1</i>	<i>Deelvraag 2</i>	<i>Deelvraag 3</i>	<i>Deelvraag 4</i>	<i>Deelvraag 5</i>		<i>Ontwerpcriteria</i>
1.							
2.							

Ontwerp

Vanuit het programma van eisen wordt een belevingsroute ontworpen om het beekdal van Warmbeek-Tongelreep beleefbaar te maken. De route bestaat uit beeld- en kaartmateriaal met tekstuele uitleg. De belevingsroute wordt ontworpen in een digitaal ontwerpprogramma (Canva en Prezi) met kaartmateriaal aangeleverd door de opdrachtgever. Dit ontwerp is tevens het antwoord op de hoofdvraag. Het ontwerp zal de vorm hebben van een kaartweergave van het gebied met de 'uitgezette' belevingsroute. Er worden punten op de kaart gezet die staan voor thema's die langs de route te vinden zijn. Deze punten op de kaart staan voor ontwerpen die in het gebied gerealiseerd kunnen worden. Op de kaart worden de punten ingezoomd en toegelicht aan de hand van tekst en beeldmateriaal.

Wanneer er een conceptueel ontwerp is opgeleverd wordt deze, in het kader van inclusiviteit, voorgelegd aan de geïnterviewde doelgroep(en) en terreinbeherende organisaties. Dit wordt in de vorm van een workshop gedaan. Op deze manier wordt het plan teruggekoppeld naar belanghebbenden en de doelgroep. Aan de hand van deze workshop worden onder andere de volgende vragen beantwoord: *"Is het ontwerp voldoende representatief aan de eisen van de doelgroep(en)?"*, *"Heeft het een toegevoegde waarde aan de beleving van mensen met een handicap?"* en *"Is het ontwerp mogelijk binnen het N2000-beleid en aanwezige natuurwaarden?"*. Deze laatste terugkoppeling wordt gedaan om het ontwerp te toetsen en waar nodig het ontwerp aan te passen.

3. Huidige situatie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de deelvraag: *“Hoe ziet de huidige recreatieve hoofdstructuur van Warmbeek-Tongelreep eruit?”*. Dit wordt gedaan aan de hand van veldbezoeken, aanwezig kaartmateriaal en het rapport hoofdroute structuur (2021). Deze informatie wordt verwerkt in een analyse van het plangebied met ondersteunend beeldmateriaal.

3.1 Huidige recreatieve hoofdstructuur

Voor een volledig begrip van de staat van het recreatief routegebruik is het goed om onderscheid te maken tussen routes en knooppuntennetwerken. In het rapport hoofdroute structuur (2021) worden de volgende definities gegeven voor routes en het knooppuntennetwerk:

Routes zijn alom aanwezig. Deze routes kennen vaak een thematische aankleding. Deze routes worden gekenmerkt door een afgebakend verloop over een vooraf bepaald tracé, al dan niet met een vooraf gedefinieerd start- en eindpunt, al bestaan er ook rondgaande varianten. In de navigatie over deze routes is het tracé vaak leidend.

Het **knooppuntennetwerk** is anders van aard. Zoals de naam al aangeeft, berust het knooppuntennetwerk op knooppunten; punten waar verschillende routes elkaar ontmoeten. Deze knooppunten vormen de basis voor de navigatie over deze netwerken en worden verbonden door in uniforme stijl bewegwijzerde tracés. De knooppunten blijven echter leidend in de navigatie.

3.1.1 Toegangspoorten

De startplek voor het bezoek aan De Groote Heide begint bij één van de toegangspoorten. In totaal zijn er zeven toegangspoorten waarvandaan de bezoeker de verschillende gebieden met elk hun eigen unieke elementen kan ontdekken. Bij iedere toegangspoort is er plek om de auto te parkeren, een horecagelegenheid en informatie om te starten aan een fiets- of wandeltocht. Onderstaand een overzicht van de toegangspoorten:

- Toegangspoort De Malpie
- Toegangspoort De Achelse Kluis
- Toegangspoort De Plaetse
- Toegangspoort De Wulp
- Toegangspoort De Baronie van Cranendonck
- Toegangspoort Domein De Bever
- Toegangspoort Gennep Parken Vonk Museumpark

Toegangspoort De Achelse Kluis en Domein De Bever bevinden zich in het beekdallandschap van Warmbeek-Tongelreep. In onderstaande paragraaf worden deze twee toegangspoorten nader toegelicht.

(De Groote Heide, 2022b)

3.1.2 Wandelroutes

De Achelse Kluis

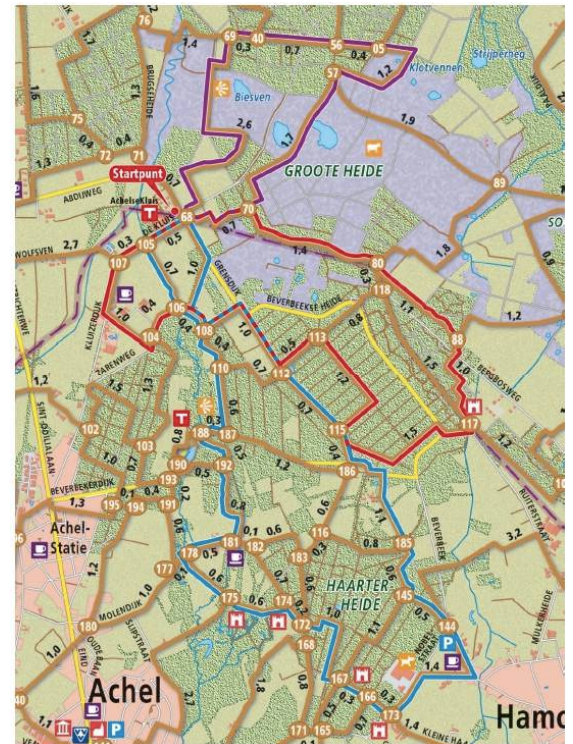
Toegangspoort De Achelse Kluis is gelegen in België aan de Nederlandse grens. Daar waar de Warmbeek Nederland instroomt en overgaat in de Tongelreep. In figuur 7 wordt een verkleinde weergave weergegeven van de wandelkransen met als startpunt De Achelse Kluis. Vanaf dit punt kunnen wandelaars drie routes wandelen, namelijk: paars, rood en blauw.

De paarse route is een middellange ronde van 7,6 kilometer. Deze route ligt vooral op Nederlands grondgebied.

De rode route is een lange route van 11 kilometer. Deze route kruist zowel de Belgische als Nederlandse grens.

De blauwe route is een extra lange ronde van 14,6 kilometer. Deze route kan ook gewandeld worden vanaf Domein De Bever.

Zie bijlage 3 voor een grote kaartweergave van de routes van toegangspoort De Achelse Kluis.

Figuur 7: Kleine weergave routes Achelse Kluis. Overgenomen uit (Natuurgrenspark De Groote Heide & Visit Brabant Routebureau, 2021)

Afbeelding 1: Fotocollage Achelse Kluis. Overgenomen uit eigen materiaal

Domein De Bever

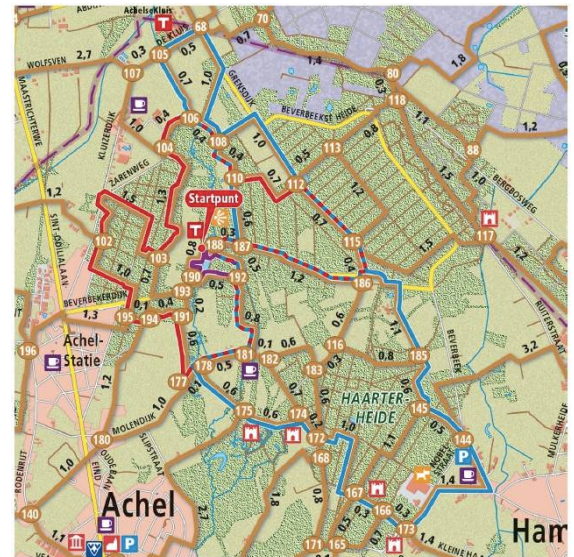
In figuur 8 wordt een verkleinde weergave weergegeven van de wandelkransen met als startpunt Domein De Bever. Vanaf dit startpunt kunnen wandelaars drie routes wandelen, namelijk: paars, rood en blauw.

De paarse route is het 'Beverpad' en is een korte route van 1,8 kilometer. Dit pad is in het bijzonder leuk voor kinderen omdat er op de route een heleboel leuke speeltoestellen en andere belevingselementen zijn geïnstalleerd. Mogelijk worden deze nog uitgebreid. Verder kan er ook enkel rondom het water gelopen worden. Hier is namelijk een half verhard pad aangelegd. Dit maakt deze plek dan ook rolstoel en kinderwagen vriendelijk. Zie afbeelding 3 voor een fotocollage van het Beverpad.

De rode route is een lange route van 11,3 kilometer. Een gedeelte van de route loopt langs de drukke weg bij Beverbekerdijk.

De blauwe route is een extra lange ronde van 14,6 kilometer. Deze route kan ook gestart worden vanaf De Achelse Kluis.

Zie bijlage 4 voor een grote kaartweergave van de routes van toegangspoort Domein De Bever.

Figuur 8: Kleine weergave routes Domein De Bever. Overgenomen uit (Natuurgrenspark De Grote Heide & Visit Brabant Routebureau, 2021)

Afbeelding 2: Fotocollage Domein De Bever. Overgenomen uit eigen materiaal

3.1.3 Knooppuntennetwerk

Het knooppuntennetwerk van De Groote Heide is grensoverschrijdend en beslaat een groot gebied. Dit zorgt ervoor dat veel mooie plaatsen te beleven zijn. Recreanten kunnen zelf de routing bepalen aan de hand van dit netwerk. Hierin vormen de knooppunten de basis voor de navigatie over deze netwerken. De recreant kan het knooppuntennetwerk herkennen aan de uniforme stijl bewegwijzerde tracés. Het netwerk bestaat uit zowel onverharde als verharde wegen. Zie Bijlage 2 voor kaartmateriaal van het wandelnetwerk in het beekdallandschap.

3.2 Analyse

In deze paragraaf wordt een analyse gegeven op het route- en knooppuntennetwerk van De Groote Heide. Dit wordt gedaan aan de hand van een SWOT-analyse. Met de SWOT-analyse worden de sterktes, uitdagingen, kansen en bedreigingen van een bepaalde situatie onderzocht (Swaen, 2021). In dit geval de hoofdroutestructuur van Natuurgrenspark De Groote Heide. Op deze manier kan bepaald worden welke aspecten al goed gaan en welke punten nog aandacht verdienen. De SWOT-analyse voor de hoofdroutestructuur is opgesteld met behulp van informatie voortkomend uit veldbezoeken en het rapport hoofdroutestructuur (2021).

Tijdens veldbezoeken is vastgesteld dat bij de toegangspoorten verschillende informatieborden staan die de routes in het gebied aanduiden. Dit wordt gefaciliteerd door meerdere organisaties. Met als gevolg dat De Groote Heide niet de enige organisatie is met routes in een bepaald gebied. Hierdoor hebben veel routes geen concreet thema of overlap met elkaar. Daarnaast staan de borden niet altijd direct bij parkeergelegenheden. Hierdoor is de aankomstplek van de bezoeker bepalend voor welke borden deze tegenkomt. Dit kan ervoor zorgen dat het niet uitnodigt tot recreëren of voor onduidelijkheid schept bij de recreant.

Elke toegangspoort biedt parkeergelegenheid, informatievoorziening en een horecagelegenheid. Dit is een sterkte van de organisatie. Vanaf de toegangspoorten is het eenvoudig om te starten met een wandeling of fietstocht. De bebording met routes en paaltjes onderweg leiden de recreant door het gebied. Het knooppuntennetwerk beslaat een groot gebied waardoor veel mooie plaatsen te beleven zijn. Zie figuur 9 voor de volledige SWOT-analyse.

SWOT-analyse

Figuur 9: SWOT-analyse hoofdroutestructuur. Overgenomen uit eigen materiaal

3.3 Conclusie

Voor het ontwerp is het van belang om te kijken of bestaande routes kunnen fungeren als basis voor de nieuwe belevingsroute. Aangezien er al veel losse routes zich binnen het routenetwerk bevinden. Thematische routes zijn tot op heden nog beperkt. Dit is een kans voor deze belevingsroute. Verder is het van belang dat de route niet te lang wordt. De lengte van de route moet bepaald worden aan de hand van de doelgroep.

Het gebied van de organisatie is groot. Hierdoor is het van belang de route te situeren bij een van de toegangspoorten. Het zal een meerwaarde zijn om in te spelen op het grensoverschrijdende aspect van de beek zelf en dat van Natuurgrenspark De Groote Heide. In het ontwerp moet daarom uitgezocht worden of het mogelijk is om de belevingsroute te situeren bij natuurpoort De Achelse Kluis.

4. Doelgroep analyse

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag twee: *“Wat hebben wandelaars nodig om het beekdal Warmbeek-Tongelreep te beleven?”*. Dit hoofdstuk is gebaseerd op het rapport hoofdroutestructuur (2021) en interviews met recreanten in het plangebied. Allereerst wordt een doelgroepenbenadering weergegeven. Vervolgens wordt de informatie voortkomend uit de interviews uiteengezet. In de randvoorwaarden, beschreven in hoofdstuk 8, is vastgesteld dat de doelgroep wandelaars zijn. In onderstaande paragraaf wordt deze doelgroep nader toegelicht.

In het kader van inclusiviteit is besloten dat de belevingsroute voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk en beleefbaar moet zijn. Om dit doel te kunnen behalen wordt in hoofdstuk 6 onderzocht op welke manier de route inclusief ontworpen kan worden. Binnen dit plan zijn daarom jongeren, tussen de 14 en 25 jaar, met een beperking betrokken bij het ontwerp. Zodat informatie en criteria, benodigd voor het ontwerp van de route, uit een zo divers mogelijke groep wordt gewonnen. Wat hopelijk leidt tot een ontwerp dat toegankelijk en beleefbaar is voor een diversiteit aan mensen.

4.1 Wandelen

Veel wandelaars ondernemen een wandeling van tussen de zeven en acht kilometer. Men wandelt voor ontspanning en om fit te blijven. Het overgrote deel komt uit de regio zelf en vanzelfsprekend vindt de wandelaar in Natuurgrenspark De Groote Heide aantrekkelijke natuur (beleving) en een mooi landschap belangrijk. Daarnaast zijn er diverse zaken die in de ogen van een wandelaar kunnen bijdragen aan een optimale route beleving en in overweging genomen moeten worden.

Denk daarbij onder andere aan:

- Een goede verzorging van de wandelroutes op het vlak van ondergrond, bewegwijzering en informatievoorzieningen;
- Voldoende (verwijzingen naar) horeca (inclusief sanitaire voorzieningen);
- Voldoende zitbanken, afvalbakken en dergelijke om uit te rusten.

4.1.1 Profiel

Uit een onderzoek naar de doelgroep in het hoofdroutestructuur rapport (2021) wordt het volgende geconstateerd over de wandelaar in het gebied. De wandelaar in Natuurgrenspark De Groote Heide heeft een gemiddelde leeftijd van om en nabij 50 jaar, waarbij er ongeveer evenveel mannen als vrouwen vertegenwoordigd zijn. Het grootste aandeel is tussen de 50 en 64 jaar oud (ongeveer veertig procent). Hierna is de grootste leeftijdsgroep 30 tot 49 jaar met grofweg 25 procent, en 65-plussers met ongeveer twintig procent.

Deze wandelaar onderneemt een gemiddelde wandeling van tussen de zeven en acht kilometer. Veel van hen wandelen als ontspanning en om fit te blijven. Het overgrote gedeelte komt uit de regio zelf. In de keuze voor een bepaalde vooraf uitgezette wandelroute wordt de wandelaar in Natuurgrenspark De Groote Heide doorgaans geprikkeld door het aanbod van aantrekkelijke natuur en landschap.

40 procent van de wandeltochten vindt plaats in het weekend. De gemiddelde duur van een wandeling is 112 minuten. 45 procent van de wandelaars start de wandeling vanuit thuis. 21 procent neemt de auto mee naar het beginpunt van de wandeling.

Het aantal wandelaars dat van ver komt neemt toe naarmate de lengte van het verblijf in het gebied stijgt. Voor een korte wandeltocht geldt dat bijna iedereen uit de eigen regio komt. Voor een wandeldag uitstap geldt dat in iets mindere mate. Voor een wandelvakantie geldt dat veel mensen afkomstig zijn van buiten de regio.

Wanneer de lengte van het verblijf in het gebied stijgt, ziet men ook dat de manier waarop men met het gebied in aanraking is gekomen, verandert. Wanneer het gaat over wandeldag uitstappen, ziet men dat men het gebied doorgaans via familie en vrienden kent. Vaak is men afkomstig uit de regio. De volgende informatiebronnen worden hierbij geraadpleegd:

- Wandelkaart
- Wandelfolder
- Streekwebsite
- Toerismewebsite

Gebleken is dat in zijn algemeenheid het grootste gedeelte van 'de wandelaar' behoort tot de gele en groene Leisure Leefstijl (zie figuur 10). De gezellige, groene consumenten willen lekker vrij zijn en zoeken rust en ontspanning. Ze zijn gericht op het eigen gezin en de directe leefomgeving. De uitbundig gele consumenten willen genieten van het leven en lekker actief en sportief bezig zijn. Een beetje afwisseling en avontuur is gewenst.

Figuur 10: Leisure analyse Wagenaar (2018). Overgenomen van (Natuurgrenspark De Grote Heide & Visit Brabant Routebureau, 2021)

4.2 Interviews

Aan de hand van gesprekken met wandelaars werden de volgende zaken geconstateerd. Alle geïnterviewden kwamen niet uit de omgeving, maar waren daar voor een lang weekend of dagje weg. Dit had ook te maken met het paasweekend. De ondervraagde recreanten vielen allemaal binnen het eerder beschreven profiel, zie paragraaf 4.1.1, van ouder dan 50 jaar. Zes van de acht recreanten liepen een vooraf gekozen langeafstandswandelroute, namelijk de blauwe route die zowel lang de Achelse Kluis als Domein de Bever loopt.

Unaniem beschreven zij de wandelervaring als rustig en ontspannend. Vooral de natuur, het landschap en de duidelijk hoorbare vogels waren de reden achter deze ervaring. Allen wisten zij weinig tot niks van de cultuurhistorie of de ontstaansgeschiedenis van het gebied. Wel vonden zij een belevingsroute een toegevoegde waarde aan hun wandeling. Enkel gaven zij allen aan dat dit niet noodzakelijk was voor hun beleving. Als extra toevoeging opperde een wandelaar om een bankje langs de route te plaatsen om te picknicken.

Zie bijlage 5 voor het volledige transcript van de interviews.

4.2.1 Observatie

Om te kijken welke doelgroep interesse heeft in het gebied van de Warmbeek-Tongelreep is er, in de vorm van een observatie, een excursie van Waterschap de Dommel bijgewoond. De excursie van het waterschap vond plaats op 4 mei 2022 en ging over de uit te voeren maatregelen in en rondom de Tongelreep. Zie bijlage 10 voor de uit te voeren maatregelen. Via de website en nieuwsbrief konden deelnemers zich opgeven voor de excursie. Hiervoor gold dat er plaats was voor 32 mensen, verdeeld over twee groepen van ieder zestien personen. De excursie was volledig vol. Tijdens de excursie is een observatie uitgevoerd om erachter te komen of de doelgroep aansluit op de eerder beschreven doelgroep analyse.

De gekozen observatie rol is die van de participerende observator. De rol die als observeerder is aangenomen is de persoonlijke rol. Hierbij blijft de observeerder zichzelf en doet hij/zij zich niet als een ander voor. De groep is van tevoren niet geïnformeerd over de observatie om het 'observer effect' te voorkomen (Baarda, 2014). Op deze manier wordt voorkomen dat de groep sociaal wenselijk gedrag laat zien vanwege de observatie. Hierdoor is het mogelijk vanuit een natuurlijke context te observeren. De observaties zullen vrije- ongestructureerde observaties zijn. Tijdens de observatie worden noties bijgehouden. De aanwezigen blijven anoniem.

De meeste deelnemers behoorden tot de leeftijd van vijftig plus. Ook was er een fotograaf aanwezig die alles vastlegde. Een aantal deelnemers waren met de fiets gekomen wat de indruk wekt dat ze uit de buurt kwamen. Sommigen stelden tijdens de presentatie inhoudelijk vragen. Deze mensen volgden het project en waren bekend met de huidige consensus en het gebruikte jargon. De groep bestond uit wandelaars en natuurliefhebbers gebaseerd op het schoeisel wat ze aanhadden. Ze droegen wandelschoenen of rubberlaarzen. Er was veel animo voor de nieuwsbrief en een aantal schreef zich hiervoor in. Het natuurgebied heeft een redelijk grote achterban en deze groep was anders dan de hierboven geïnterviewde groep die niet uit de omgeving kwamen en weinig tot geen kennis hadden over het gebied. Vanwege het opsplitsen van de groep en een gesprek met een werknemer van het waterschap is er geen mogelijkheid geweest om een aantal deelnemers te interviewen over het gebied.

4.3 Conclusie

Het ontwerp moet voldoen aan de eisen van de gemiddelde wandelaar die De Groote Heide bezoekt. Hiervoor geldt dat een wandelroute verzorgd moet zijn op vlak van ondergrond, bewegwijzering en informatievoorzieningen. Daarnaast zijn faciliteiten zoals horeca, sanitair en zitbanken een pré voor deze doelgroep. Verder blijkt dat deze wandelaar een gemiddelde wandeling van tussen de zeven en acht kilometer onderneemt. Uit de interviews komt daarnaast naar voren dat de wandelaars uit het profiel weinig nodig hebben om een landschap te beleven. Zij gaan voor de rust en ontspanning erop uit. Hierbij vinden zij een belevingsroute een meerwaarde, maar geen noodzaak.

Uit de observatie blijkt dat de omwonenden die zich verbonden voelen met het gebied aansluiten bij het beschreven profiel in de doelgroep analyse. Verder volgen zij de ontwikkelingen in het gebied en zijn zij bekend met het jargon. Hierdoor zou een belevingsroute een meerwaarde voor hen kunnen zijn.

5. Methodes beleving

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag drie: “Wat zijn methodes om een landschap beleefbaar te maken?”. Dit wordt gedaan aan de hand van literatuuronderzoek naar methodieken om de beleving van een landschap mogelijk te maken.

5.1 De ketenbenadering

Als eerste wordt een theoretisch model besproken dat voorafgaat aan de beleving. Deze benadering gaat over het proces die mensen doorlopen voordat ze een activiteit buitenshuis ondernemen. Deze benadering is universeel toepasbaar. Desalniettemin is dit interessant voor mensen met een handicap. Door een scala van redenen ligt de drempel voor deze groep een stuk hoger om de natuur te bezoeken. “Ze kunnen minder spontaan op pad gaan, ze moeten meer regelen als het gaat om vervoer en ondersteuning/begeleiding, ze hebben vaak minder budget om te besteden in de vrije tijd, ze zijn fysiek of mentaal minder belastbaar en er is minder passend vrijetijdsaanbod.” (Van Soest & Van Lieshout, 2005).

De ketenbenadering is een model waarin stappen worden weergegeven die nodig geacht worden voor het ondernemen van vrijetijdsactiviteiten buitenshuis. Het is bedacht door het iRv, Kenniscentrum voor revalidatie en Handicap. Het model bestaat uit een keten van vijf verschillende fasen (zie figuur 11). De fasen zijn net als een cyclus herhaalbaar.

De cyclus bestaat uit de volgende fasen:

1. Motivatie
2. Idee/besluitvorming
3. Reismanagement
4. Uitvoering
5. Evaluatie

Figuur 11: Model ketenbenadering mensen met een beperking, (Van de Laar & Bruls, 2011).

De eerste fase, motivatie, gaat over de vraag of iemand intrinsieke motivatie heeft om naar een natuurgebied te gaan. De tweede fase, besluitvorming, is afhankelijk van de persoonlijke factoren zoals financiële en sociale belemmeringen. De derde fase, reismanagement, gaat over de beschikbare informatievoorzieningen. De belangrijkste informatie die noodzakelijk is om vooraf te weten is bijvoorbeeld of een natuurgebied toegankelijk is voor mensen met een handicap. Vervolgens hebben zij ook nog ondersteuning nodig in vervoer.

Voor de vierde fase, uitvoering, is het belangrijk dat het natuurgebied ook daadwerkelijk toegankelijk is voor de mensen en dat alle voorzieningen aanwezig zijn zoals een rolstoel pad. Dit blijkt ook uit het onderzoek van Van de Laar en Bruls (2011). Zij stellen namelijk dat 92 procent belemmeringen ziet in de toegankelijkheid van natuurgebieden en dat dit 76 procent ervan weerhoudt om een natuurgebied te bezoeken. In het midden van het model (zie figuur 11) staat ‘zorg en hulpmiddelen’. Dit betekent dat in alle fase er zorg en hulpmiddelen beschikbaar moeten zijn. Deze gehele keten moet geëvalueerd worden alvorens een bezoek tot een natuurgebied tot een succesvolle beleving kan leiden.

Om een beleving succesvol te maken voor een diversiteit aan mensen is het van belang dat de randvoorwaarden goed zijn. Dit zijn niet alleen de fysieke randvoorwaarden, maar ook de communicatieve randvoorwaarden. Het is daarom belangrijk om een natuurgebied fysiek interessant te maken voor alle doelgroepen en dit via verschillende kanalen te promoten. De beleving van het gebied begint al voor het bezoek en hoe minder drempels er zijn hoe aantrekkelijker dit wordt. Op alle aspecten binnen de ketenbenadering dient bij het ontwerp rekening gehouden te worden.

5.2 Storytelling

Beleving kan op verschillende manieren vorm krijgen. Bijvoorbeeld door fysieke prikkels of door narratieve methodes. Een bekende narratieve methode die in verschillende vakgebieden wordt toegepast is 'storytelling'. Storytelling is een eeuwenoude volkpsychologie die hedendaags terug te vinden is in de marketing- en communicatiewereld. Daarentegen wordt het ook ingezet om (natuur)belevingen te vergroten. *"Storytelling is een inspirerende communicatiemethodiek die mensen verbindt. Storytelling werkt openheid, vertrouwen en verbondenheid in de hand"* (Helder antwoord op de vraag: wat is storytelling?, z.d.)

Door het toepassen van deze methode worden verhalen en emoties opgeroepen bij mensen. Hierin spelen de spiegelneuronen een grote rol. Spiegelneuronen worden ook wel het empathisch vermogen genoemd. Men spiegelt zichzelf aan anderen en dat uit zich in gevoelens en beleving. Ditzelfde fenomeen vindt ook plaats met verhalen. Mensen verplaatsen zich onbewust in een verhaal. *"We kunnen empathie hebben voor de fictieve personages omdat we dezelfde gevoelens 'fysiek' ervaren."* (Timmerman, 2020) De chemische stoffen: cortisol, oxytocine, dopamine en serotonine zijn hier verantwoordelijk voor.

Het nadeel aan de methode storytelling is dat door de abstractie van een verhaal verschillende individuen verschillende ervaringen hebben bij hetzelfde fenomeen (Sillince et al., 2012). Deze ambiguïteit is ook door Kuhn benoemt in het 'eend-konijn' verhaal (zie bijlage 1). Een ander wetenschappelijk paradigma zegt daarentegen dat 'gedeelde betekenisgeving' uniform is. Aangezien actoren worden gesocialiseerd in verwachte betekenisgevingpatronen door de culturele en institutionele context van organisaties (bijv. Harris, 1994; Kaplan, 2008). Wat vast blijft staan is dat verhalen een krachtige uitwerking hebben op personen. Storytelling geeft betekenis.

Storytelling verloopt volgens 5 stappen (*Helder antwoord op de vraag: wat is storytelling?, z.d.*):

1. **Ordering:** een verhaal zorgt voor een ordening van gebeurtenissen en zet deze in een kader. Dat schept rust en overzicht en maakt het gemakkelijker voor mensen om zich mee te identificeren.
2. **Verbinding:** een verhaal verbindt mensen met elkaar. Wanneer een verhaal wordt gedeeld, schept dat een band.
3. **Betekenis:** verhalen geven betekenis aan gebeurtenissen, vertellen het waarom erachter en geven redenen om nieuwe richting in te slaan.
4. **Beleving:** verhalen richten zich niet alleen op de ratio, maar ook op het gevoel. Mensen worden aangesproken en geraakt, het verhaal roept emoties op.
5. **Sturing:** verhalen bieden mensen houvast en geven richting in onzekere tijden.

Binnen het ontwerp kan het Warmbeek-Tongelreep beekdal beleefbaar gemaakt worden door aan de belevingsroute een verhaal te koppelen passend bij het thema. Dit kan aan de hand van een sage, de cultuurhistorie, een sprookje of de ontstaansgeschiedenis van het landschap.

5.3 Bosbaden

Zoals in het maatschappelijk kader, paragraaf 1.3.3, is benoemd heeft natuur een positieve werking op de gezondheid. Het is bewezen dat blootstelling aan een groene omgeving de ervaring van stress verlaagd en hierdoor de gezondheid van een individu verbetert (Kondo et al., 2018). Er zijn zelfs speciale therapieën die gefocust zijn op de positieve effecten van de natuur. Een van deze therapieën is bosbaden. Hieronder wordt uitgelegd wat bosbaden is en welke effecten het heeft.

Bosbaden, beter bekend onder de Japanse naam 'Shinrin-yoku', is een traditionele Japanse oefening waarbij men door het bos loopt en focust op het zien van de natuur en het bewust inademen van de lucht (Park et al., 2009). In Japan wordt dit gezien als een 'kunst' en vorm van meditatie (Miyazaki, 2018). De term 'Shinrin-yoku' werd geïntroduceerd door het Japanse bosagentschap in 1982.

Bij bosbaden loopt men door het bos of een natuurgebied. Hierbij wordt het looptempo vertraagd en bewuste ademhalingsoefeningen toegepast. De bedoeling is zoveel mogelijk zintuigen te gebruiken, waarbij luisteren de belangrijkste is. *"Natuurgeluiden activeren bijvoorbeeld het parasympathisch deel van ons zenuwstelsel, wat ervoor zorgt dat je bloeddruk en hartslag dalen, waardoor je lichaam tot rust komt en zich kan herstellen."* (Wesseling, 1970)

Een van de factoren die een rol spelen in de stress verlagende effecten op mensen zijn phytonciden. Phytonciden is een substantie dat planten, voornamelijk bomen, afscheiden aan hun omgeving. Deze stof heeft een positief effect op het immuunsysteem en verlaagt de hartslag en de bloeddruk. Echter wordt het effect van de stof op 'Shinrin-yoku' vaak overschat. De aanwezigheid van de stof hangt namelijk samen met het bostype, seizoen en klimaat. Uit een onderzoek van Masago et al. (2000) komt naar voren dat de geur van *Chamaecyparis taiwanensis* (Taiwan cipres) grote invloed heeft op de hartslag. Het inademen van deze etherische olie verlaagt de bloeddruk. Ook ontspanden de proefpersonen tijdens het onderzoek zich meer en konden ze zich beter op een taak concentreren.

Bosbaden heeft een groot therapeutisch effect op mensen en hun gezondheid. Het is laagdrempelig en toegankelijk voor iedereen. Het is namelijk gefocust op zintuiglijke ervaringen en het bewust worden van het lichaam. Mensen met een handicap hebben vaak beter ontwikkelde zintuigen. Door de methode bosbaden te gebruiken kan iets meer beleefbaar worden voor hen.

Bosbaden kan meegenomen worden in het ontwerp door bijvoorbeeld opdrachten toe te voegen aan de informatievoorziening die vertragend werken en gericht zijn op de zintuigen. Het kan hierdoor een extra dimensie aan de beleving geven.

5.4 Hoofd, hart, handen

Beleving kent meerdere facetten. Zo is er een beleving voor de activiteit en een beleving na de activiteit. In de visie 'hoofd, hart, handen' wordt er een extra dimensie toegevoegd aan de beleving. Deze methode is als pedagogische visie bedacht door uit praktijkervaringen kennisoverdracht te halen. De visie werd bedacht door pedagoog Johan Heinrich (Thijssen, z.d.). Deze didactische methode geeft inzicht op welke manier een natuurervaring een extra toevoeging krijgt zowel tijdens als na de activiteit.

De methode focust op drie componenten, namelijk 'hoofd', 'hart' en 'handen'. In sommige gevallen wordt een extra component toegevoegd aan deze begrippen, namelijk het component 'maag'. Maag gaat over de extra ervaring die het proeven en eten met zich meebrengt gedurende of na de activiteit. Deze methode wordt al gedragen door het Natuurgrenspark en daarom belangrijk om te koppelen aan het ontwerp. *"De basis van de strategie is een eigentijdse zienswijze op educatie, waar 'magische momenten' een belangrijke plek innemen. Er is volop aandacht voor ervaringen opdoen (hart), kennis opdoen (hoofd) en toepassen van beide in de praktijk (handen)."*

Actuele maatschappelijke thema's integreren we in onze educatie strategie, zoals klimaatverandering, plastic soup, biodiversiteit en de transitie van de landbouw." (De Groote Heide, 2021c) Deze visie sluit aan op de doelstelling duurzaamheid, benoemd in paragraaf 1.4.

Door deze componenten te koppelen aan natuur(educatie), ontstaan de volgende drie leerdoelen (Steeghs, 2005):

1. **Hoofd (kennis):** Ecologie: hoe werkt de natuur? Energie (de zon als bron/motor van kringlopen), kringlopen, relaties (tussen organismen inclusief mensen, samenhang biotisch-abiotisch), verandering, grenzen (verkwisting, opraken, vervuiling, vernietiging). Betekenissen van natuur en milieu. Natuur als bron (voeding, gezondheid, grondstoffen), natuur als put (voor afvalstoffen die weer terugkeren in de kringloop), natuur en techniek, ethische (intrinsieke waarde) en esthetische waarden (schoonheid, vreugde etc). Kennis en betekenissen van de samenleving Levensstijlen (handelingsperspectieven m.b.t. de eigen omgeving, consumptie), besluitvorming (in een democratie), wisselwerking (tussen mensen en hun omgeving).
2. **Hart (houding):** Betrokkenheid, verwondering, zorg, respect, verantwoordelijkheid, rechtvaardigheid.
3. **Handen (vaardigheden):** Natuur- en milieuzorg, nauwkeurig waarnemen, samenwerken (collectief handelen), onderzoek vaardigheden, communiceren/argumenteren, afwegen/beslissen, omgaan met morele dilemma's, vooruit kunnen denken.

Dit is toe te passen door in het ontwerp te sturen op kennisoverdracht en gebruik te maken van de natuur als onderwijzer. Aan de hand van het ontwerp kunnen bezoekers kennis opdoen (hoofd) met behulp van informatievoorzieningen, interactief bezig zijn met de natuur (handen), zich binden met het gebied (hart) en iets eten of drinken dat gerelateerd is aan de streek (maag). Op deze manier wordt de beleving vergroot van de bezoekers en voelen zij zich meer verbonden met het gebied.

5.5 Conclusie

In dit hoofdstuk zijn vier theoretische methodes beschreven. Vanuit elke methode worden de belangrijkste punten meegenomen in het ontwerp. De ketenbenadering geeft praktische handvatten en geeft inzicht wat nodig is voor het ondernemen van een activiteit. Hierbij is het van belang dat binnen het ontwerp rekening wordt gehouden met de toegankelijkheid, zowel fysiek als communicatief, van het gebied.

De methode storytelling geeft een extra dimensie aan de beleving. Door een verhaal te koppelen aan een activiteit worden er hersenfuncties betrokken bij de ervaring. Met als gevolg dat een positieve beleving. Voor het ontwerp zal daarom gekozen worden om het thema verhalend te integreren in de route.

De natuur kan daarnaast ingezet worden om een bijdrage te leveren aan de gezondheid en het welzijn van de mens. Dit kan mogelijk gemaakt worden middels de methode bosbaden. In het ontwerp kunnen belevingsplekken gecreëerd worden waar men zich bewust kan worden van de omgeving en zintuiglijke ervaringen worden gestimuleerd. Om op deze manier de beleving vanuit een breed kader te benaderen.

Ten laatste kan de beleving vergroot worden door de 'hoofd, hart, handen' visie toe te passen. Door in de route op een interactieve manier natuureducatie toe te passen wordt de betrokkenheid met het gebied vergroot. Dit kan ervoor zorgen dat de recreant meer bewustzijn en binding met het gebied krijgt.

6. Inclusie

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op deelvraag vier: *“Op welke manier kan het ontwerp zo inclusief mogelijk ontworpen worden zodat mensen met een handicap het beekdal Warmbeek-Tongelreep kunnen beleven?”*. Dit wordt gedaan aan de hand van expertinterviews met Hilke Huysinga, Sofie Sergeant en Karin Stikma. Informatie voortkomende uit deze interviews wordt allereerst verwerkt in tekst. Vervolgens wordt dit gebruikt in het organiseren van een workshop met mensen met een handicap. Om op deze manier inzicht te krijgen wat zij nodig hebben om het beekdallandschap te kunnen beleven.

6.1 Expert interviews

6.1.1 Hilke Huysinga

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is onder andere Hilke Huysinga, ambassadeur Kloostervelden, geïnterviewd. Huysinga was als Manager Projectontwikkeling bij Kempenhaege nauw betrokken bij de ontwikkeling bij sociale innovatie op een voormalig instellingsterrein. Dit heeft onder meer een kunstroute opgeleverd (zie paragraaf 7.2). Het interview ging over inclusief ontwerpen en op welke manier dit aangepakt kan worden. Hieronder een samenvatting van haar antwoorden. Het gehele interview is terug te lezen in bijlage 6.

Bij het kunstroute project in Kloostervelden hebben ze de doelgroep geprobeerd zo breed mogelijk te benaderen. Inclusie draait namelijk niet om speciaal ontwerpen voor mensen met een beperking, maar juist voor iedereen. In het project Kloostervelden hebben is dit als volgt aangepakt. Allereerst zijn alle belanghebbenden uitgenodigd voor een dag voor stakeholders. De belanghebbenden bestonden uit: cliënten, familieleden, wijkbewoners, omwonenden, milieufederaties en de fietsersbond. Het thema was ‘Mee kleuren aan Kloostervelden’. Iedereen kon toen op een uitvergroete plattegrond zijn of haar ideeën opschrijven. Iedereen heeft toen zijn of haar e-mailadres achtergelaten en zo ontstond er een contactgroep. Vooral belangrijk is dat je de doelgroep betreft in het ontwerpproces. Huysinga verteld ons dat een interactieve workshop heel behulpzaam kan zijn om de belanghebbenden te betrekken bij het ontwerp. Haar advies luidt als volgt: *“Ik zou het wel in een soort van interactieve workshop doen. Dus hoe je laat zien hoe, want mensen moeten ook tot leven komen. Dus dat je laat zien met een kaart waar loopt de route.”*

In Kloostervelden is de route beleefbaar gemaakt door het vertellen van een verhaal. Deze methodiek is prikkelend en geeft een extra dimensie aan de beleving (zie paragraaf 5.2). Ze willen het verhaal door middel van een QR-code ook interactiever maken en ook toegankelijk voor mensen met een visuele beperking. Zij geeft in het interview aan dat inclusief recreëren vooral bestaat uit samen recreëren zonder hierbij te letten op de beperking. De verbinding met elkaar aan te gaan. *“Het is ook leuk om mensen tegen te komen en dat je dan ergens over kunt praten. En dat het niet gaat om jouw beperking, maar ook al heb je een beperking dat het ook toegankelijk is. Inclusief gaat eigenlijk niet over dat mensen met een beperking, maar ook voor mensen zonder beperking. Dat het eigenlijk geen verschil uitmaakt.”* (Huysinga, 2022).

6.1.2 Sofie Sergeant

Dr. Sofie Sergeant is coördinator onderwijs bij Disability Studies in Nederland (DSiN) en onderzoeker bij DSiN/VU metamedica. Zij houdt zich bezig met de thema's: disability studies, creatieve onderzoeksmethoden, participatief onderzoek, dementie, palliatieve zorg en rouw. Het interview ging over de diversiteit in beperkingen, toegankelijkheid en het organiseren van een inclusieve workshop. Het gehele interview is te lezen in bijlage 7.

Aan het begin van het interview stelt Sofie dat maar liefst 25 procent van de bevolking een beperking heeft. Binnen deze groep bestaat er een diversiteit aan beperkingen, namelijk: fysiek, cognitief en zintuiglijk. Daarnaast heeft elke beperking ook weer een diversiteit. *“Ken je één iemand met autisme dan ken je ook maar één iemand met autisme.”*

Diversiteit is volgens Sofie namelijk een feit, inclusie niet. Inclusie betekent omgaan met de aanwezige verschillen, die omarmen en die als een rijkdom zien. Het is daarom belangrijk niet alleen te kijken naar wat zij nodig hebben, maar ook naar wat hun talenten zijn of waar zij mensen zonder beperking iets kunnen leren. Een methode die hierbij kan helpen is 'Universal Design'. *“Waarbij je dus van tevoren bekijkt wie er allemaal gebruik van gaat maken en wat werkt voor jongeren met een beperking. Want wat werkt voor jongeren met een beperking werkt misschien voor veel andere mensen ook. Dat we daarmee ook durven te stoppen met hokjes denken. Waarbij je kijkt wat die groep specifiek nodig heeft en wat dat vervolgens brengt voor de anderen.”*

Binnen dit plan wordt het dan 'Universal Design for recreation' genoemd.

Zij raadt dan ook aan om te kijken vanuit het sociaal model in plaats van het medisch model. In het sociaal model gaat het over dat de samenleving invloed heeft op welke manier een beperking tot uiting komt. Zodat er een context gecreëerd wordt waarin de beperking van een persoon minder tot uiting komt. *“De beperking is niet alleen het probleem van de persoon, maar ook het probleem van de samenleving. Als wij in onze samenleving uitsluitende beslissingen nemen, bijvoorbeeld alleen maar rekening houden met ziende mensen of horende mensen. De handicap ontstaat in relatie tussen mens en context.”*

Naast de diversiteit aan beperkingen speelt toegankelijkheid een grote rol binnen dit project. Een deel van de doelgroep komt weinig tot niet buiten. Zij durven vaak geen daguitstap te maken, omdat zij met veel vragen en zorgen zitten. *“Wat als ik straks moe word? Is er een noodtelefoon? Is er iemand aan de ingang die ik in vertrouwen kan nemen om aan te geven waar ik bang van ben? Is er iemand die mij de risico's kan uitleggen? Is er een aanspreekpunt? Is er iemand die geleerd heeft hoe die contact maakt met mensen in een rolstoel? Zijn die mensen opgeleid?”* Dit zijn zaken waarmee rekening moet worden gehouden in het ontwerpproces en de realisatie van de belevingsroute. Hierbij is het van belang dat er rekening wordt gehouden met de verschillende vormen van toegankelijkheid, namelijk: fysieke -, mentale -, digitale - en financiële toegankelijkheid.

Volgens Sofie is het belangrijk dat bezoekers van de belevingsroute welkom worden geheten en op een fijne manier benaderd worden. Hierbij helpt het dat medewerkers opgeleid en comfortabel zijn met mensen met een beperking. Zodat zij uit kunnen leggen wat voor hen wel of niet mogelijk is op de route. Als er toch drempels zijn, communiceer daar dan ook helder over. Geef de beperking van de route heel helder aan. Iedereen kan daar mee leven. Niets is volledig toegankelijk, dat kan niet. Het lijkt alsof we in deze samenleving heel erg bang zijn voor deze eerlijke communicatie. Alsof we voorzichtig moeten zijn met mensen met een beperking. Die kunnen het perfect aan om heel recht toe recht aan communicatie te krijgen.

Sofie denkt dat het interessant is om op zoek te gaan naar jongeren binnen ons eigen netwerk die ons kunnen helpen met de workshop. Zodat we leren praten over het hebben van een beperking zonder mensen te beledigen. Het is belangrijk goed na te denken over de manier waarop je gaat communiceren. *“Dat is de vraag die op tafel ligt. Hoe krijg je ze daar? Niet door te wijzen op beperkingen, maar juist dat hier kansen liggen voor mensen die in hun leven ondervonden hebben dat niet alles zomaar kan. Dan kan je voorbeelden geven of filmpjes maken waardoor mensen doorhebben dat het ook werkt voor hen. Het is niet aantrekkelijk, hè. Jongeren willen een pittige toffe uitstap, die willen niet in een ‘zielige handicap rit’.”*

Voor het organiseren van een workshop met de doelgroep stelt Sofie dat er twee mogelijkheden zijn, namelijk op locatie of digitaal. Het voordeel van het op locatie houden van de workshop is dat mensen echt meekrijgen hoe het gebied nu is. Het nadeel is dat het een grote organisatie is binnen een nog kort tijdsbestek. Daarnaast zijn er op de locatie nog niet alle faciliteiten of een pad aanwezig. Hierdoor is het digitaal houden van de workshop de beste optie. Het kan dan in de vorm van een vooraf opgenomen film zijn. Waarbij een rondleiding wordt gegeven door het gebied. Het is hierbij wel van belang dat de workshop ook inclusief is. *“Als je mensen met een visuele beperking erbij hebt moet je wel alles heel goed gaan beschrijven. Je moet dan ook kijken of je een schrijftolk nodig hebt voor mensen die niet kunnen horen. Mensen met een verstandelijke beperking hebben vaak moeite om online op een knop te moeten drukken. Dan is het makkelijker om daar bij hen af te spreken en de meeting voor hen te openen.”*

Hierbij geldt: “Nothing about us, without us.” “Niets over ons, zonder ons.”. Als je dingen gaat creëren doe het dan samen met hen.

6.1.3 Karin Stiksma

Karin Stiksma is vrijetijdswetenschapper en heeft door studies kennis vergaard vanuit verschillende disciplines zoals sociologie en psychologie. Dit heeft ze zowel in binnen- als buitenland gedaan. Karin heeft in verschillende leidinggevende functies gewerkt met een breed scala van doelgroepen. Ongeveer twee jaar geleden besloot zij om zich in te gaan zetten voor toegankelijke recreatie. Het interview met Karin had als doel meer informatie te krijgen over de doelgroep en welke organisaties benaderd konden worden voor het organiseren van een workshop. Zie bijlage 8 voor het volledige interview.

Karin schreef in 2020 een white paper ‘Pleasure for all!’ (2020) over toegankelijk recreëren. Haar ambitie en verwachting is dat een dagje uit over tien jaar voor iedereen plezierig is. Er zijn 2,4 miljoen mensen met een beperking en dit aantal zal zich in de komende jaren uitbreiden door onder andere vergrijzing (Siksma, 2020). Dagattracties zijn economisch ingesteld en hebben als doel zoveel mogelijk bezoekers te trekken om zo veel mogelijk geld te genereren. *“In die strategie past niet een doelgroep die relatief klein en gecompliceerd is en daarmee ook meer aandacht en tijd vraagt.”* (Stiksma, 2020). Er worden dus kansen gemist volgens Karin.

In dit plan met bijbehorend ontwerp wordt getracht de route toegankelijk en beleefbaar te maken voor wandelaars en mensen met een beperking. Enkel missen de randvoorwaarden en ontwerpcriteria voor een valide ontwerp voor deze doelgroep. Karin zegt hier het volgende over: *“Ik vind echt dat je het in co-creatie moet doen. Anders maak je geen goed ontwerp”*. Een ontwerp maken zonder de doelgroep te betrekken is niet meer van deze tijd en voor Karin een absolute ‘no go’. Ze komt met een aantal suggesties en organisaties om te benaderen. Zo deelde zij de contactgegevens van Toegankelijkheid Nederland, Stichting JongPIT, gemeente Berg en Dal en Natuurmonumenten. Haar advies was dan ook om deze organisaties te benaderen voor een interactieve online workshop.

Karin beoogt dat inclusief ontwerpen enkel door middel van co-creatie mogelijk is. Het doel is om haar advies op te volgen en co-creatie te implementeren binnen het ontwerpproces.

6.2 Workshop

Vanuit alle drie de expertinterviews komt naar voren dat, in het kader van “Nothing about us, without us”, co creatie met de doelgroep belangrijk is. Via Toegankelijkheid Nederland en stichting JongPIT zijn de jongeren benaderd via een oproep op de community pagina’s van beide organisaties, zoals facebook. Zie figuur 12 voor de oproep.

Toegankelijkheid Nederland reageerde enthousiast op de oproep. Enkel hadden zij vraagtekens bij de doelgroep benadering. Namelijk dat er enkel jongeren voor de workshop werden gezocht. Stichting JongPIT meldde dat het niet mogelijk was mensen op een relatief korte termijn te vragen voor de workshop. Wel wilden zij de vragenlijst onder vrijwilligers verspreiden.

Via beide organisaties zijn er geen aanmeldingen binnengekomen voor de online workshop. Er is daarom de keuze gemaakt enkel te focussen op de uitkomsten van de enquête en dit aan te vullen met literatuuronderzoek en informatie uit de digital wake-up over toegankelijke natuur op 2 juni 2022. De digitale bijeenkomst wordt georganiseerd door JointProjects, Natuurmonumenten, Kenniscentrum Groen & Handicap en oogvereniging.

6.2.1 Enquête

Om toch informatie en ontwerpcriteria uit de doelgroep te verkrijgen is er een online enquête opgesteld met vier openvragen en één meerkeuzevraag. Deze enquête is verspreid binnen de organisaties Toegankelijkheid Nederland en JongPIT. De vragen luiden als volgt:

1. Wat heb jij nodig om de natuur in te gaan? Licht je antwoord toe.
2. Wat is jouw mooiste natuurervaring? Licht je antwoord toe.
3. De route heeft als thema 'Water verbindt'. Hoe zou jij het water van een beek of rivier willen beleven/ervaren? Licht je antwoord toe.
4. Heb jij bepaalde hulpmiddelen nodig die op locatie aanwezig moeten zijn? Zo ja, welke en licht je antwoord toe.
5. Hoe lang wil jij ongeveer over een route doen?
 - a) Minder dan 20 minuten, een afstand korter dan 2 kilometer.
 - b) Tussen de 20 en 30 minuten, een afstand tussen de 2 en 3 kilometer.
 - c) Tussen de 30 en 40 minuten, een afstand tussen de 3 en 4 kilometer.
 - d) Anders, namelijk...

Uit de enquête blijkt dat het van belang is dat de ondergrond van de route bestaat uit half verharding, asfalt of een vlinder. De respondenten willen een zo groot mogelijke natuurervaring vanaf een semiverhard tot verhard pad. Bruggen op de route mogen niet te stijl omhoog gaan. Dit voor mensen met een slechte armfunctie of voor rolstoelers die geduwd worden. Verder geven de respondenten aan dat het mogelijk moet zijn elkaar op het pad te kunnen passeren of een tijd stil te kunnen blijven staan. Het is daarnaast van belang dat er duidelijke communicatie is over wat wel en niet mogelijk is op de route en voor wie. Zie bijlage 9 voor de volledige uitkomsten van de enquête.

“Natuur geeft mij energie! Nederland is zo’n mooi land, ik geniet hier graag van. Wij hebben zoveel mooie bomen en vogels. Ik wil hiervan genieten en het ontdekken met mijn scootmobiel of rolstoel. Buiten zijn helpt daarnaast bij mijn beperking omdat ik moeite heb met ademen.” – Rebbe Wessel

Figuur 12: Oproep workshop.
Overgenomen uit eigen materiaal

6.2.2 Digital wake-up

Onderstaande tekst is gebaseerd op de digital wake-up van 2 juni 2022, georganiseerd door JointProjects, Natuurmonumenten, Kenniscentrum Groen & Handicap en de oogvereniging. Sprekers tijdens de onlinesessie zijn aangesloten bij de community van Toegankelijke Recreatie en JointProjects (Karin Stiksma). De sessie had als doel verschillende partners in het werkveld bij elkaar te brengen om zich gezamenlijk in te zetten voor een toegankelijk Nederland.

In de presentatie tijdens de digital wake-up komt naar voren dat de volgende zaken van belang zijn bij het realiseren van een toegankelijke route:

- Bereikbaarheid van locatie met geschikte faciliteiten
- Fysieke barrières (drempels) wegnemen
- Informatievoorzieningen: verwachttingsmanagement
- Bekendheid vergroten via promotie en partners
- Kennis, houding en gedrag: ontvangst en welkom heten

Communicatie speelt in deze zaken een grote rol. Mensen met een beperking plannen hun uitstapjes zorgvuldig zodat zij voor zo min mogelijk verrassingen komen te staan. Het is daarom belangrijk dat zij de route kunnen vinden via een website of sociale media waarbij de beperkingen en mogelijkheden van de locatie worden weergegeven (verwachttingsmanagement). Op locatie moet iemand aanwezig zijn om hen te verwelkomen, op weg te helpen of in staat is om te helpen bij nood.

Het advies uit de online sessie is de locatie te schouwen met mensen met een handicap. Zoals met het Rebellenteam van Karin of Stichting Groen & Handicap. Zij kunnen inzicht geven in de aanwezige barrières op locatie. Na het schouwen van de locatie met de doelgroep kan de organisatie 'Ongehinderd' de route toetsen op toegankelijkheid. Ongehinderd heeft een app en website waarmee mensen met een beperking altijd en overal inzicht krijgen in de toegankelijkheid van publieke locaties. Door het keuringsteam worden locaties getoetst in opdracht van gemeenten en bedrijven. Daarnaast is Ongehinderd de uitvoerende partij voor het Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid (Ongehinderd, 2022). Voor België geldt dat dit uitgevoerd kan worden door Toerisme Vlaanderen en Toegankelijk Vlaanderen (Toerisme Vlaanderen, 2022). Vanuit dit keurmerk kan een organisatie het verwachttingsmanagement communiceren. *"Het gaat niet alleen om het toegankelijk maken van een route, maar ook om het verwachttingsmanagement."* - Consultant & interim manager toerisme, recreatie & cultuurhistorie

6.3 Conclusie

Uit het interview met Hilke wordt dat duidelijk dat het organiseren van een interactieve workshop het beste werkt voor de doelgroep en het ontwerpproces. Hierdoor komt de route ook tot leven bij de deelnemers. Waardoor zij beter mee kunnen denken. Hilke stelt dat het vertellen van een verhaal, zowel geschreven als auditief, werkt om een route beleefbaar te maken. Verder kaart zij het belang van ontmoetingsplekken op de route aan. Zodat mensen elkaar tegenkomen en verhalen kunnen delen.

Uit zowel het interview met Hilke als met Sofie komt naar voren dat wat werkt voor mensen met een beperking ook werkt voor mensen zonder beperking. Sofie stelt verder dat met behulp van de methode Universal Design in de ontwerpfase rekening gehouden kan worden met de diversiteit aan mensen die gebruik gaan maken van de route. Hierbij wordt dan gekeken vanuit het sociaal model en de verschillende vormen van toegankelijkheid.

Karin deelt de opvatting van Hilke dat een workshop een absolute pré is voor het ontwerpproces. Daarentegen beargumenteert zij dat dit ook online mogelijk is.

Co creatie voor het plan en het ontwerp is niet mogelijk geweest doordat de doelgroep zich niet heeft aangemeld voor de workshop. Hierdoor is er ook geen klankbordgroep opgezet om het ontwerp te kunnen toetsen. Organisaties hebben enkel mee willen werken aan het verspreiden van de enquête. Middels de vragenlijst is het mogelijk gemaakt ontwerpcriteria en belangrijke informatie te verkrijgen van de doelgroep. Deze criteria worden aangevuld met informatie uit rapporten van Kenniscentrum Groen & Handicap (2017;2022) en de digital wake-up over toegankelijke natuur.

Uit de enquête blijkt dat het van belang is dat de ondergrond van de route bestaat uit half verharding, asphalt of een vlonder. De respondenten willen een zo groot mogelijke natuurervaring vanaf een semi verhard tot verhard pad. Verder blijkt uit zowel de enquête als de digital wake-up dat communicatie via een website of sociale media helpt bij het creëren van duidelijke verwachtingen bij de doelgroep.

7. Referenties

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de laatste deelvraag: “Wat zijn referenties voor inclusieve beleving van natuur?”. Dit wordt gedaan aan de hand van literatuuronderzoek en veldbezoeken naar referenties voor inclusieve natuurbeleving. Relevante informatie voortkomend uit dit onderzoek worden vervolgens tekstueel toegelicht.

7.1 OERRR Oisterwijk

Om inclusief te kunnen ontwerpen is er gezocht naar referenties die ter inspiratie gebruikt kunnen worden. De eerste referentie is Speelnatuur OERRR Oisterwijk. Dit speelbos valt onder het beheer van Natuurmonumenten en wordt gepromoot als toegankelijk voor ieder kind. De entreprijs is €1,50 per kind en voor OERRR-leden is de toegang gratis. Hieronder worden de bevindingen van het veldbezoek beschreven.

Het speelbos ligt dicht bij het bezoekerscentrum Oisterwijk van Natuurmonumenten. Dit bezoekerscentrum beschikt over een informatiebalie, cadeaushop en horecagelegenheid. Daarnaast zijn er invalide parkeerplaatsen aanwezig naast het bezoekerscentrum. De ‘hulp en zorgmiddelen’ zoals beschreven in 5.1 zijn dus aanwezig. Ook is er genoeg informatie te vinden op internet en wordt het ‘OERRR’ concept gepromoot middels campagnes.

Tijdens het bezoek aan de locatie waren een aantal groepen kinderen met ouders/begeleiding aanwezig in het speelbos. Het speelbos is opgedeeld in vaste elementen zoals omgevallen bomen, omgevallen bomen (zie afbeelding 3), een waterpomp en boomstammen. Daarnaast is er los materiaal aanwezig zoals zand en takken waarmee kinderen hutten kunnen bouwen.

De speelplek is toegankelijk gemaakt voor rolstoelgebruikers door middel van een half verhard pad en door een brug met een rand en gaas voor extra grip tegen gladheid (zie afbeelding 4). Ondanks deze voorzieningen was slechts één kind met een handicap die gebruik maakte van de speelplek. Tijdens het veldbezoek is dan ook vastgesteld dat er weinig kinderen met een beperking aanwezig waren. Deze aanname werd bevestigd door een beheerder van Natuurmonumenten. In een gesprek vertelde hij dat zij eerder voor kinderen in een rolstoel speciale ‘skelterrolstoelen’ ter beschikking stelden. In de praktijk werd hier geen gebruik van gemaakt omdat kinderen (en ouders) de voorkeur gaven aan hun eigen vaak speciaal aangepaste rolstoel. De beheerder dacht ook dat ouders van kinderen met een beperking de drempel te hoog vinden om speelnatuur te bezoeken en dat ze daarom wegbleven van de speelplek.

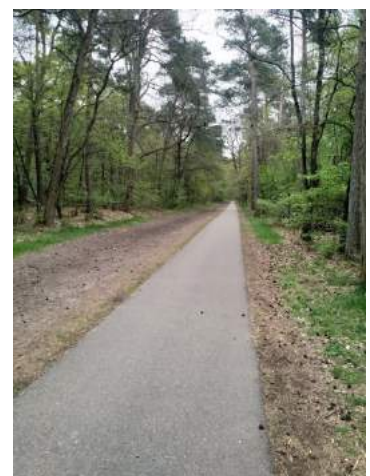
Naast de speelnatuur is er in Oisterwijk een ‘rolroute’ aanwezig die deels half verhard en deels verhard is. Dit pad is goed begaanbaar en de recreant kan, door een lus in de route, de route uitbreiden van 2,5 tot 3,5 kilometer. Een gedeelte van de route gaat over het fietspad. Waardoor het pad gebruikt wordt door verschillende gebruikersgroepen (zie afbeelding 5).

Afbeelding 3: OERRR Oisterwijk 1.
Overgenomen uit eigen materiaal

Afbeelding 4: OERRR Oisterwijk 2.
Overgenomen uit eigen materiaal

Afbeelding 5: Fietspad, ruitpad en rolpad Oisterwijk. Overgenomen uit eigen materiaal

De natuurspeelplek in Oisterwijk is toegankelijk met de auto en heeft genoeg facilitaire voorzieningen. Middels de aanwezige voorzieningen zoals de speeltuin, skelterrolstoelen en rolroute wordt er ingespeeld op toegankelijkheid en beleefbaarheid voor mensen in een rolstoel. Enkel blijkt in de praktijk dat hier weinig tot geen gebruik van wordt gemaakt.

7.2 Natuurgebied Kampina

De tweede referentie is het natuurgebied Kampina. Dit gebied is in beheer van Natuurmonumenten en beschikt over een rolstoeltoegankelijk pad, de van Tienhovenroute. Deze route is ontwikkeld als eerbetoon aan de heer Tienhoven die het natuurgebied verkocht heeft aan Natuurmonumenten (Natuurmonumenten, z.d.). Hierdoor is dit natuurgebied beschermd gebleven. Hieronder worden de bevindingen van het veldbezoek beschreven.

De route is rolstoeltoegankelijk gemaakt door middel van een half verhard pad. Verder zijn er drie invalidenparkeerplaatsen en bankjes langs de route aanwezig. De route is 2,7 kilometer lang en geeft een impressie van de natuur en cultuur van het gebied. Vooral de haag van krentenboompjes op de route is prachtig wanneer deze in bloei zijn. De route is toegankelijk via een klaphekje dat vanzelf dicht valt, enkel gebeurt dit niet geleidelijk. Het hekje is niet zwaar, maar lijkt niet gebruiksvriendelijk voor rolstoelgebruikers. Er zijn verder geen sanitaire of facilitaire voorzieningen aanwezig. Zie afbeelding 6 voor een fotocollage van de route.

De van Tienhovenroute is een mooie route met mooie natuur. Het pad is begaanbaar en rolstoelvriendelijk. Het klaphekje daarentegen is minder gebruiksvriendelijk voor rolstoelgebruikers. Het gebied is toegankelijk, maar de 'zorg en hulpmiddelen', zoals in paragraaf 5.1 beschreven, ontbreken.

Afbeelding 6: Fotocollage Tienhovenroute. Overgenomen uit eigen materiaal

7.3 Kunstroute Kloostervelden

De derde referentie betreft een kunstroute in de wijk Kloostervelden. Tijdens het veldbezoek is de route bewandeld. Waarna Hilke Huysinga, ambassadeur Kloostervelden, geïnterviewd is (zie bijlage 6). Hieronder worden de bevindingen van het veldbezoek beschreven.

In de wijk Kloostervelden, gelegen in de gemeente Heeze-Leende, ligt een kunstroute waarbij ingespeeld wordt op de zintuiglijke beleving. De naam van de route is dan ook passend 'Prikkel & Tintelingen'. Kloostervelden is een recent gebouwde woonwijk dat om het woon-zorg centrum voor epilepsie is gebouwd. Het achterliggende idee hierachter is dat op deze manier de cliënten weer deel kunnen uitmaken van het maatschappelijk leven. Huysinga zegt hierover het volgende: *"In plaats dat zij naar het dorp gaan, halen wij het dorp hierheen"*. De route is dan ook ontworpen om dit maatschappelijke doel te ondersteunen.

Figuur 13: Plattegrond Kloostervelden. Overgenomen van (Kloostervelden, 2022)

De kunstroute is 1,8 kilometer, maar uit te breiden tot circa 5 kilometer (zie figuur 13). Langs de kunstroute zijn allerlei kunstwerken te zien. Het wandelpad heeft een rode kleur dat verwarring kan scheppen, maar is dus niet bedoeld voor fietsers. Huysinga zegt daarover het volgende: *"Dat pad is gewoon een veilige route, heeft ook een afwijkende kleur gekregen"*. Het wandelpad heeft voorrang op alle wegen die het passeert. Het thema van de route is gebaseerd op de historie van het terrein. *"De kunstroute vertelt het verhaal dat daar vroeger een vogelpark was en dat was van de broeders. Daar zaten de vogels in kooien afgesloten van de rest van de wereld. Eigenlijk staat het symbool voor de cliënten die ook werden afgesloten. We beschermden en verzorgden ze heel goed, die vogels beschermden we ook heel goed. De cliënten ook, maar het echte leven zoals een vrije vogel dat kan beleven dat hadden ze niet. Dat is eigenlijk het leven dat we hopen de cliënten weer terug te kunnen geven."* (Huysinga, 2022) Dit is terug te zien in de kunstwerken die langs de route staan (zie bijlage 11). De kunstwerken gaan zowel over de metafoor met de vogels als over epilepsie. Zo zijn er in het landschap hersengolven nagebootst in de vorm van heuvels waarbij één heuvel afwijkt van de rest.

De afwijkende heuvel stelt epilepsie voor in de hersenen. Bij elk kunstwerk hoort een verhaal, gedicht of beschrijving die een extra verdieping geeft aan het werk. Huysinga hoopt dat de kunstwerken mensen verbinden en mensen met een beperking uit hun isolatie haalt. Ze zegt het volgende daarover: *“Dat een ontmoeting ontstaat en dat je reden hebt tot een gesprek. Dat doen we hier met de kunstwerken. Bijna bij alle kunstwerken staat een bankje. Zodat er ook een mogelijkheid is om het gesprek aan te gaan met iemand.”*. Er zijn flyers op te halen bij de brasserie en daar is ook informatie over de kunstroute te vinden. De kunstroute is gepromoot op verschillende sociaal media platforms, kranten en tijdschriften.

De route is inclusief gemaakt doordat er bepaalde voorzieningen zijn voor mensen met een beperking. Zoals ‘tafelmidgetgolf’ en picknick bankjes waar mensen met een rolstoel kunnen aanschuiven. Verder is een deel van het pad verhard en een deel met leem en een afwateringssysteem. Zodat het toegankelijk is voor rolstoelgebruikers. Op de borden staan QR-codes afgebeeld waarmee auditieve informatie beschikbaar is voor mensen met een visuele beperking.

7.4 Belevingsroute Aschau

De laatste referentie is gesitueerd in Aschau. Aschau im Chiemgau is een gemeente in de Duitse deelstaat Beieren. Hier ligt een 1,2 kilometer lange belevingsroute die rolstoeltoegankelijk is middels een halfverhard pad. Deze route leidt de bezoeker door het landschap van de rivier de Moor. De organisatie stelt dat het natuurspad zonder drempels toegankelijk is en de recreant nieuwe en bijzondere perspectieven van de natuur laat zien. Waarbij recreatie, beleving en avontuur voorop staat en interesse gewekt wordt. Daarnaast wordt er voor groepen een excursie gegeven door een natuurexpert.

Aan het begin van de route staat een informatiepaneel waarop een plattegrond met de zestien belevingspunten van het gebied te zien is (zie bijlage 12). De informatie op het bord bestaat uit tekst en afbeeldingen. Het pad brengt de recreant langs de rivier en door het bos. Waarbij onderweg de zestien belevingspunten worden gepasseerd. Een belangrijk onderdeel van de route is de rivier de Moor. In de rivier komt het bruine rivierwater samen met het heldere water uit de gebergten. Bij belevingspunt drie kan de recreant het warme bruine water van de Moor en het koude heldere water uit de bergen zelf ervaren met de ogen, handen of voeten. De belevingspunten op de route bestaan uit kenmerkende planten en elementen uit de omgeving. Daarnaast wordt de recreant bij een aantal belevingspunten zintuiglijk geprikkeld door het water en de verschillen in ondergrond te ervaren met de handen, voeten of ogen.

(Tourist-Information Aschau, 2021)

Afbeelding 7: Belevingspunt twee. Overgenomen van (Mapio, z.d.)

Afbeelding 8: Belevingspunt vier. Overgenomen van (Tourist-Information Aschau, 2021)

Volgens bezoekers wordt het pad goed onderhouden en regelmatig aangevuld met studentenprojecten uit de omgeving (Naturerlebnispfad Aschau, 2021). De belevingsroute is daarnaast erkend als 'drempelvrij' voor rolstoelers en mensen die slecht ter been zijn. De organisatie Reisen für Alle heeft dit keurmerk voor de periode augustus 2020 tot juli 2023 toegewezen aan de route. Enkele criteria waar de route aan voldoet zijn: er zijn invalidenparkeerplaatsen aanwezig, het pad is twee meter breed en vrij van auto- en fietsverkeer en de route is geschikt en toegankelijk voor jong en oud. (Reise für Alle, 2020)

7.5 Conclusie

Speelnatuur OERRR Oisterwijk heeft een mooie locatie en de juiste voorzieningen om natuur toegankelijk te maken voor mensen in een rolstoel. De drempel blijkt enkel nog te hoog voor kinderen met een beperking. Daarnaast had het rolstoelpad overlap met andere gebruikersgroepen. Dit kan nadelig zijn voor de verschillende weggebruikers.

De wandelroute in natuurgebied de Kampina is representatief voor het landschap. Het rolstoelpad is goed begaanbaar. Daarentegen zijn er weinig facilitaire of andere voorzieningen voor mensen met een beperking.

De kunstroute in Kloostervelden is een mooie referentie, omdat de kunst een extra dimensie geeft aan de route en bij het ontwerp de eisen van de doelgroep hebben meegenomen. Een aantal punten zijn interessant om mee te nemen voor het ontwerp. Ten eerste de kunstroute heeft een thema dat wordt weerspiegeld in de kunstwerken. Dit zorgt dat de kunstroute interessant is voor mensen van buitenaf. Als laatste maakt de route beleving mogelijk voor iedereen en zet het aan tot verbinding van mensen.

De belevingsroute in Aschau gaat over het landschap van de rivier de Moer en draagt een keurmerk voor toegankelijkheid. Bij een aantal belevingspunten op de route wordt de recreant uitgedaagd de zintuiglijke ervaringen in het landschap aan te gaan. De route wordt daarnaast aangevuld met studentenprojecten uit de regio.

Uit de referenties komt naar voren dat er rekening moet gehouden worden met zonering en speciale voorzieningen op locatie aanwezig moeten zijn. Verder is het van belang dat er informatie aanwezig is over de route en de route een (verbindend) thema heeft. Verder waren de routes in de referenties tussen de 1,2 en 3,5 kilometer lang. Bij het ontwerp is het daarom van belang om te onderzoeken wat een passende afstand is voor de doelgroepen.

8. Programma van Eisen

Dit Programma van Eisen (PvE) vormt een geordende verzameling gegevens om te komen tot het ontwerp van de inclusieve belevingsroute. Allereerst worden de randvoorwaarden van het plan toegelicht. Vervolgens worden met de conclusies uit voorgaande hoofdstukken ontwerpcriteria opgesteld.

8.1 Randvoorwaarden

Vanuit de doelstellingen, besproken in paragraaf 1.4, en gesprekken met de opdrachtgever zijn de randvoorwaarden voor het plan opgesteld. In dit hoofdstuk wordt afgebakend wat wel en niet onder dit project valt. Daarnaast worden de randvoorwaarden toegelicht.

De randvoorwaarden luiden als volgt:

- Binnen dit plan bestaat de recreatieve hoofdstructuur uit wandelpaden
 - Weinig overlap met andere (weg)gebruikers (VisitBrabant Routebureau, 2021)
 - Wandelkransen en -routes starten bij toegangspoort
- Inclusiviteit
 - Trustmaking subsidie
 - Interreg VI
- Betrekken van belanghebbenden
 - Terreinbeherende organisaties
 - Doelgroep(en)
- Duurzaamheid
 - Klimaatbestendig landschap
 - Wisselwerking mens en natuur
 - Vermijden ingrijpende ingrepen die ten koste gaan van biodiversiteit
 - Materiaalkeuze en maakproces
- Rekening houden met Natura 2000-beleid
- Ontwerp in de vorm van een visiekaart
 - Inclusieve belevingsroute
 - Voorbeelden elementen
 - Tekstuele toelichting
 - Huisstijl De Groote Heide

Dit plan met bijgeleverde ontwerp(en) moet voldoen aan bovenstaande lijst met randvoorwaarden. Hieronder een toelichting per onderdeel:

Recreatieve hoofdstructuur

Natuurgrenspark De Groote Heide heeft samen met VisitBrabant Routebureau (2021) een visie uitgeschreven waarin ze de beleving van wandelpaden en fietsroutes willen verbeteren. Het doel hiervan is om een 'hoofdroutestructuur' te realiseren. Tot op heden zijn veel routes versnipperd over het natuurgrenspark die niet de gewenste optimale beleving herbergen. Dat moet anders. In deze visie zijn uitgangspunten opgenomen die worden gevolgd in het ontwerp. De belangrijkste die van toepassing zijn op het ontwerp zijn opgenomen in de randvoorwaarden. Uit het onderzoek kwam voort dat fietsers liever geen overlap hebben met andere gebruikersgroepen en visa versa. Daarnaast is het van belang dat routes niet te lang worden. Daarom is er besloten om in het ontwerp alleen de focus te leggen op wandelend recreëren, omdat op deze manier de route het meeste beleefbaar wordt en inclusiever. Verder is de wens om alle routes te starten bij een toegangspoort.

Inclusiviteit

Natuurgrenspark De Groote Heide wil een beleefbaar landschap creëren voor een zo groot mogelijke doelgroep. In dit onderzoek wordt op verzoek van de opdrachtgever speciale aandacht gegeven aan het ontwerp waarin ook de wensen van jongeren met een handicap worden meegenomen.

De organisatie heeft een 'trustmaking' subsidie toegekend gekregen. Met als doel het vertrouwen tussen stakeholders (met name jongeren) en de overheid te versterken. De Groote Heide legt daarbij speciale focus op jongeren met een handicap in relatie tot het samen realiseren van een groenere omgeving.

Vanuit het ontwerp, voortkomend uit deze afstudeeropdracht, gaat de organisatie gelden aanvragen om dit waar te maken. Deze gelden worden aangevraagd bij het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (Interreg) onder het thema 'Een socialer Europa'. Aanvragen die vallen onder dit thema moeten aan de volgende eisen voldoen: duurzaam toerisme, geïntegreerde aanpak, economische, ecologische en sociale aspecten, inkadering in ruimere, grensoverschrijdende bestemming en focus op lokale recreant (vrijtijdsbesteding). (Interreg Vlaanderen-Nederland, 2019)

Belanghebbenden

De belanghebbenden bestaan uit terreinbeherende organisaties van het plangebied en de doelgroep(en). Zij worden betrokken bij het plan en ontwerp middels semigestructureerde interviews en de toetsing van het concept ontwerp.

Duurzaamheid

De natuur mag niet ten koste gaan van de recreatie. De Groote Heide staat bekend om zijn diversiteit en bezoekers komen juist naar het natuurgrenspark om dit te bewonderen. Het landschap moet daarom klimaatbestendig gehouden worden, zodat ook toekomstige generaties ervan kunnen genieten. Verder is het de wens van De Groote Heide om het landschap en de routes te integreren voor een unieke wisselwerking tussen mens en natuur. Bij het ontwerp moet er rekening gehouden worden dat de natuur zo min mogelijk wordt aangetast.

Natura2000

Het ontwerp mag geen gevaar vormen voor de beschermde habitattypen, plant- en diersoorten. Natuurontwikkeling is niet het uitgangspunt van de beleevingsroute, maar is wel iets wat meegenomen kan worden in het ontwerp. Dit kan mogelijk zijn door een recreatief element toe te voegen waardoor op een andere plek in het gebied compensatie moet plaatsvinden. Dit kan dan bijvoorbeeld in de vorm van natuurontwikkeling.

Ontwerp

Aan het ontwerp zitten bepaalde randvoorwaarden om de kwaliteit te waarborgen. Het moet inclusief zijn. Dit betekent dat het voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk is. Het is daarom van belang de doelgroep te betrekken bij het plan en ontwerp. De doelgroep wordt geïnterviewd over wat zij nodig hebben en belangrijk vinden om het landschap te (kunnen) beleven. Het concept ontwerp wordt daarnaast getoetst aan de hand van een workshop met de doelgroep. Verder zal het ontwerp voorbeelden bevatten en tekstueel worden toegelicht.

8.2 Ontwerpcriteria

Aan de hand van het onderzoek naar de inhoud (deelvragen) zijn er ontwerpcriteria opgesteld. Deze criteria zijn opgesteld aan de hand van de conclusies uit hoofdstukken 3, 4, 5, 6 en 7. De criteria voortkomend uit de conclusies zijn in onderstaande tabel samengevat en waar mogelijk aan elkaar gekoppeld. De gekoppelde criteria per deelanalyse vormen gezamenlijk het programma van eisen, te lezen in de meest rechter kolom van de tabel (zie tabel 2). Met de ontwerpcriteria uit het PvE wordt de inclusieve beleevingsroute in hoofdstuk 9 ontworpen.

Tabel 2: Ontwerpcriteria. Overgenomen uit eigen materiaal

Criteria per deelanalyse	Actuele situatie	Doelgroep analyse	Methodes	Inclusie	Referenties	Rand-Voorwaarden	Programma van eisen
	<i>Deelvraag 1</i>	<i>Deelvraag 2</i>	<i>Deelvraag 3</i>	<i>Deelvraag 4</i>	Deelvraag 5		<i>Ontwerpcriteria</i>
1.	Binnen het ontwerp moet uitgezocht worden of bestaande routes kunnen fungeren als basis voor de nieuwe belevingsroute.	Het ontwerp moet voldoen aan de eisen van de gemiddelde wandelaar op vlak van ondergrond, bewegwijzering, informatievoorziening en faciliteiten.			Lussen creëren in de route zodat er gespeeld kan worden met de actieradius.		Het creëren van lussen op de route waarbij voldaan wordt aan de eisen van de gemiddelde wandelaar en rekening wordt gehouden met bestaande routes.
2.	De lengte van de route moet afgestemd worden aan de wensen van de doelgroep aangezien deze niet te lang mag worden.	Het ontwerp moet zodanig ontworpen worden dat het mogelijk is voor de wandelaar tussen de 7 tot 8 kilometer te kunnen wandelen.			Een duidelijke zonering in de route brengen voor de gebruikersgroep(en).	Binnen dit plan bestaat de recreatieve hoofdstructuur uit wandelroutes en -netwerken.	Het realiseren van een route waarbij tussen de 7 en 8 kilometer gewandeld kan worden met een duidelijke zonering van gebruikersgroepen.
3.	Het grensoverschrijdende aspect van de beek en de organisatie vertalen naar de belevingsroute door deze te situeren bij de Achelse Kluis.		Een verhalend ontwerp om cognitieve functies te prikkelen.	De route beleefbaar maken door een verhaal te vertellen, geschreven en auditief.	Een sterk thema koppelen aan het ontwerp om het verhaal van het gebied te vertellen.		Het realiseren van een route bij de Achelse Kluis met een thema en verhaal (geschreven en auditief) om cognitieve functies te prikkelen en cultuurhistorie over te brengen.
4.			Natuur educatieve elementen in het ontwerp opnemen om zo bewustzijn en verantwoordingsgevoel te stimuleren bij de gebruikers. Zintuiglijke elementen toevoegen aan het ontwerp om de ervaring te vergroten.	Het creëren van ontmoetingsplekken waar diversiteit aan bezoekers samen kunnen komen en verhalen kunnen delen.		Bij het ontwerp moet duurzaamheid en het N2000-beleid in acht worden genomen.	Het creëren van ontmoetingsplekken met natuur educatieve elementen waarbij duurzaamheid in acht wordt genomen.
5.			In alle fases van het ontwerp kijken naar 'zorg en hulpmiddelen' voor de doelgroep(en).	Aan de hand van Universal Design rekening houden met de diversiteit aan mensen die gebruik gaan maken van de route. Ontwerpen vanuit het sociaalmodel en de verschillende vormen van toegankelijkheid.	De paden rolstoel toegankelijk ontwerpen.	Inclusiviteit en het betrekken van belanghebbenden organisaties.	De route toegankelijk maken voor de diversiteit in de doelgroep(en) door te ontwerpen a.d.h.v. Universal Design en het sociaal model.
6.						Ontwerp in de vorm van een digitale visiekaart in de huisstijl van de organisatie met tekstuele toelichting.	Ontwerp in de vorm van een digitale visiekaart in de huisstijl van de organisatie met tekstuele toelichting.

9. Inclusieve belevingsroute

In dit hoofdstuk wordt het ontwerp van de belevingsroute voor Warmbeek-Tongelreep weergegeven en toegelicht. De kaarten zijn ontworpen aan de hand van het PvE, benoemd in voorgaand hoofdstuk 8.

9.1 Ontwerp

Op basis van de bevindingen uit voorgaande hoofdstukken, die in het programma van eisen zijn verwerkt, is een ontwerp gerealiseerd. Het ontwerp is tot stand gekomen door het onderzoek naar de deelvragen, het delen van inspiratie en in overleg met de opdrachtgever. De antwoorden op de deelvragen hebben geleid tot de ontwerpcriteria. Dit geheel geeft tevens antwoord op de hoofdvraag: *“Hoe kan het beekdal Warmbeek-Tongelreep beleefbaar gemaakt worden voor wandelaars?”*.

Het praktijkvoorbeeld wordt ontworpen aan de hand van de volgende ontwerpcriteria:

1. Het creëren van lussen op de route waarbij voldaan wordt aan de eisen van de gemiddelde wandelaar en rekening wordt gehouden met bestaande routes.
2. Het realiseren van een route waarbij tussen de 7 en 8 kilometer gewandeld kan worden met een duidelijke zonering van gebruikersgroepen.
3. Het realiseren van een route bij toegangspoort de Achelse Kluis met een thema en verhaal (geschreven en auditief) om cognitieve functies te prikkelen en cultuurhistorie over te brengen.
4. Het creëren van ontmoetingsplekken met natuur educatieve - en zintuiglijke elementen waarbij duurzaamheid in acht wordt genomen.
5. De route toegankelijk maken voor de diversiteit in de doelgroep(en) door te ontwerpen aan de hand van Universal Design en het sociaal model.
6. Ontwerp in de vorm van een digitale visiekaart in de huisstijl van de organisatie met tekstuele toelichting.

Het doel van dit plan is de opdrachtgever een beeld te geven op welke manier het beekdallandschap van Warmbeek-Tongelreep beleefbaar gemaakt kan worden voor wandelaars. Hierbij wordt ook meegenomen hoe het toegankelijk en beleefbaar kan zijn voor mensen met een handicap. Tegelijkertijd is het van belang rekening te houden met wensen en visies van belanghebbende partijen. Voor het ontwerp van de belevingsroute is aanvullend onderzoek gedaan naar de volgende zaken: ligging, thema, toegankelijkheid, faciliteiten en communicatie. In paragraaf 9.2 wordt vervolgens het ontwerp in drie scenario's toegelicht en afgebeeld. Afsluitend wordt in paragraaf 9.3 de knelpunten van elk scenario onderbouwd aan de hand van een BULG-analyse.

9.1.1 Ligging

Het beekdallandschap van Warmbeek-Tongelreep wordt tot op heden door het waterschap nog aangepast. Rechte delen van de beek worden hermeandert en de beekbodem wordt natuurlijk verhoogd met behulp van hout en zandtoevoer (zie bijlage 10). Op deze manier wil Waterschap De Dommel de bufferzone vergroten om zo het waterbergend vermogen te verbeteren. Deze maatregelen worden komende jaren nog uitgevoerd. De ligging van de route is daarom gebonden aan de nog uit te voeren werkzaamheden van het waterschap. De organisatie wil een wandelroute in de vorm van een graspad voorzien langs de vernieuwde beekloop.

Rondom de beek ligt kwetsbare natte natuur waardoor de plaatsing van een rolstoeltoegankelijk pad niet wordt toegestaan door grondeigenaar Staatsbosbeheer. Verder is er gekeken om een belevingsroute te plaatsen op het terrein van de Achelse Kluis. Sinds 2018 is de gemeenschap

Fazenda da Esperança woonachtig in de abdij waardoor een route over het terrein van de Achelse Kluis geen doorgang kan vinden.

Vanwege de verschillende, soms conflicterende, belangen van de grondeigenaren is er gekozen om meerdere scenario's uit te werken. Alle scenario's beginnen onder bij de beek, in België, en vanaf dat punt loopt het pad richting de grens met Nederland. In zowel scenario één als drie passeert de route de grens over een (nog te realiseren) brug om alvorens aan te sluiten op het nog op te leveren pad van Waterschap de Dommel (zie figuur 14). Dit pad loopt langs de Tongelreep richting de Abdijweg. Langs deze weg vervolgt de route zich over een verbreedt berm pad richting de Achelse Kluis. Het startpunt is tevens het eindpunt van de route. De belevingsroute is uit te breiden met aansluitende wandelroutes van zowel de Grote Heide zelf als die van het waterschap en Staatsbosbeheer.

In scenario twee buigt de route voor de oversteek af en wordt het pad vervolgd langs de historische muur van de Achelse Kluis (zie figuur 15). Ook dit pad komt uit op de Abdijweg waar de route wordt vervolgd over het brede pad in de berm. Dit scenario is korter dan de andere scenario's, maar kent daarentegen minder conflicten met de belanghebbenden. Het startpunt is tevens het eindpunt van de route. De belevingsroute is uit te breiden met aansluitende wandelroutes van zowel de Grote Heide zelf als die van het waterschap en Staatsbosbeheer.

Alle scenario's voldoen aan ontwerpcriteria één doordat er lussen gemaakt kunnen worden (zie paragraaf 9.2). Door de lussen wordt er ook voldaan aan ontwerpcriteria twee. De route kan namelijk worden uitgebreid naar een langere afstand. Het was niet wenselijk om de belevingsroute zelf langer dan twee kilometer te maken vanwege het inclusieve karakter (zie bijlage 13). Door de route kort te houden wordt er voldaan aan ontwerpcriteria vijf. Als laatste wordt er door de route te plaatsen bij de toegangspoort de Achelse Kluis voldaan aan ontwerpcriteria drie.

Figuur 14: Kaartweergave scenario 1 en 3.
Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 15: Kaart weergave scenario 2. Overgenomen uit eigen materiaal

9.1.2 Thema

Voor de thematisering van de route is er gekozen voor 'water'. Het begrip 'water' kan op verschillende manieren worden gebruikt. De wens van de opdrachtgever is een ontwerp van een belevingsroute die bijdraagt aan de verbinding van mensen onderling en de verbinding tussen mens en natuur. Water is zowel voor de natuur als de mens een primaire levensbehoefte. De mens zoekt het water op. Het is daarom ook niet verwonderlijk dat bijna alle historische nederzettingen dicht bij een rivier of beek zijn gevestigd. Ook de natuur komt tot wasdom bij het water. Water geeft een

extra gradiënt aan de natuur, waardoor er meer standplaatsen voor flora ontstaan. Ook fauna wordt aangetrokken tot het water. Dit levert een grotere biodiversiteit op.

De mens daarentegen profiteert van natuurontwikkeling. Natuur heeft daarnaast positieve gezondheid- en welzijnseffecten (zie bijlage 1). Verder zocht de opdrachtgever naar een thema dat 'grensoverschrijdend' is en past bij de identiteit van het natuurgrenspark (zie paragraaf 1.2). De warmbeek-tongelreep en het water uit de beek sluit hierop aan aangezien deze elementen zich niet laten weerhouden door grenzen. Water verbindt niet alleen mensen, flora en fauna, maar ook landen. Met het thematiseren van de belevingsroute wordt er voldaan aan het eerste deel van ontwerpcriteria drie.

Om verdieping in het thema te krijgen wordt er een verhaal, de rode draad, gekoppeld aan het thema. Het verhaal gaat over de ontstaansgeschiedenis van de beek, waarbij de focus wordt gelegd op de mens – natuur relatie. Cultuurhistorische gebeurtenissen die aan bod zullen komen tijdens de route zijn: de ontstaansgeschiedenis om de wandelaars kennis te maken met de kracht van de natuur, de periode van grootschalige veranderingen aan de beek voor economische doeleinden om zo de nadruk op de mens – natuur relatie te leggen en als laatste de toekomstige fase van de beek waarin de mens de beek weer terugbrengt in zijn natuurlijke vorm voor een klimaatbestendig landschap om milieueducatie toe te voegen aan de beleving. Het verhaal zal volgens de methode 'storytelling' verteld worden.

Om de mensen en natuur relatie te versterken op de route is er gekozen voor de filosofische gedachte 'Panta rhei'. Deze uitspraak in het Latijn wordt toegeschreven aan de presocratische filosoof Heraclitus en betekent, vertaald naar het Nederlands, 'alles stroomt'. Deze uitspraak kent een groot aantal metaforen waarin water wordt gebruikt. Voor de rode draad wordt de volgende metafoor gebruikt: 'je kan niet tweemaal in dezelfde beek stappen'. De uitleg van deze metafoor is dat alles veranderlijk is en dat de wereld om ons heen, inclusief de mens zelf, altijd onderhevig is aan verandering (Diels & Kranz, 1907). Hypothetisch gezien kan men door de beek lopen en dit de volgende dag herhalen, echter loopt men niet in hetzelfde water. Het water dat men vandaag passeert is anders dan dat van gisteren ondanks dat het 'dezelfde' beek is.

Deze filosofische gedachte leidt ook tot zelfreflectie bij de bezoeker. Op de route wordt namelijk de connectie tussen de natuur en de mens duidelijk door de stelling dat men niet dezelfde persoon is die hij/zij gisteren was. Evenmin de persoon die men morgen zal zijn. Alles verandert en ieder ogenblik doen zich nieuwe kansen voor. Deze rode draad past binnen het verhaal van de cultuurhistorie van het water in de beek. De beek heeft in de loop der eeuwen talloze andere gedaantes aangenomen en verandert continu. Aan de hand van kunst, audio/tekst en elementen in het landschap wordt getracht deze gedachte overbrengen en tegelijkertijd de recreant iets mee te geven over de cultuurhistorie. Dit sluit tevens aan op ontwerpcriteria drie.

9.1.3 Toegankelijkheid

Het begrip toegankelijkheid krijgt tegenwoordig een brede invulling: het gaat er niet alleen om of iemand toegang heeft tot een gebouw of natuurterrein, maar ook of het te bereiken is, en of het gebruikt kan worden. Hierbij gaat het om bereikbaarheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid (BTB). Bij het verbeteren van BTB van de natuurgebieden moet uitgegaan worden van integrale oplossingen. De voorzieningen moeten zo min mogelijk leiden tot het beeld van een speciaal "gehandicapten-terrein". (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2022)

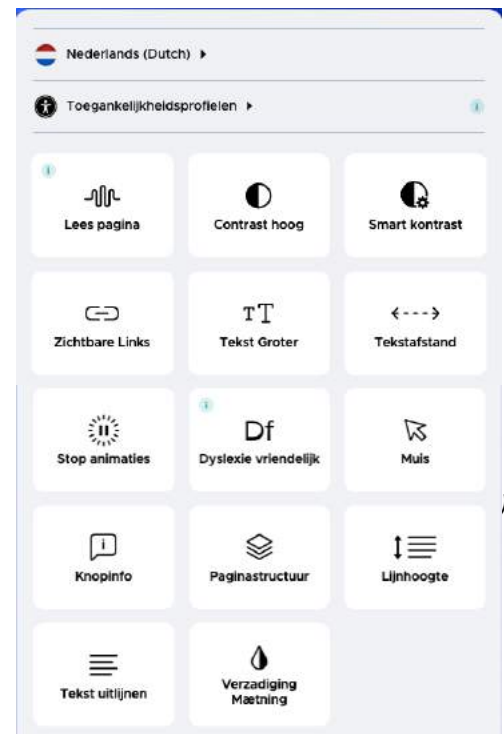
Daarnaast groeit het besef dat de informatie over de bruikbaarheid van voorzieningen bepalend is voor het gebruik van die voorzieningen. Als een rolstoelgebruiker niet weet dat er een

rolstoeltoegankelijk toilet aanwezig is, dan is er een grote kans dat deze niet voor een bezoek aan dit gebied kiest. (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017)

Kenniscentrum Groen & Handicap (2017) stelt dat de bereikbaarheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid van natuurgebieden voor mensen met een motorische of zintuiglijke handicap of met uithoudingsproblemen niet overal optimaal is. Bovendien hebben mensen met een handicap soms moeite om de geboden informatie in de gebieden te gebruiken.

Toegankelijkheid gaat ook over communicatie op verschillende kanalen zoals via de website. Op het moment dat er een toegankelijke belevingsroute wordt gerealiseerd is het van belang dat de website van de organisatie ook toegankelijk is. Dit is eenvoudig te realiseren aan de hand van een toegankelijkheid menu op de website. Waarin de bezoeker zelf de aanpassingen op de website maakt (zie figuur 16). Bijvoorbeeld door tekst te vergroten of tekst te beluisteren.

Het begrip bruikbaarheid gaat over het zelf kunnen uitvoeren van de activiteit. Kunnen deelnemers de route zelf volbrengen? Zijn alle recreatieve voorzieningen te gebruiken? Dit zijn vragen die gaan over de bruikbaarheid. Voor de ondergrond van de route heeft Kenniscentrum Groen & Handicap (2017) enkele criteria vastgesteld. Deze zijn samengevat terug te vinden in bijlage 13. Belangrijkste criteria zijn onder andere dat het pad rondgaand moet zien, mogelijkheden aanwezig om de route te verkorten tot één kilometer, de drempels niet te hoog zijn, er voldoende bankjes zijn, goede bewegwijzering, harde grens tussen pad en omgeving, geen steile dwarsellingen en toegankelijke poortjes.

Figuur 16: Toegankelijkheid menu. Overgenomen van (UserWay, 2022)

9.1.4 Faciliteiten

Hieronder wordt beschreven welke faciliteiten er nodig zijn voor de belevingsroute. Er wordt een onderscheid gemaakt in een toegankelijke belevingsroute en een belevingsroute voor wandelaars. De faciliteiten die gewenst zijn voor de inclusieve belevingsroute zijn van toepassing op scenario één en twee, de faciliteiten die gewenst zijn voor de wandelaars gelden voor scenario drie.

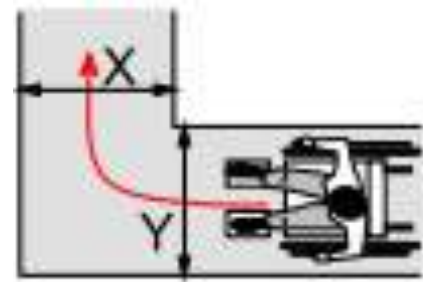
Toegankelijke faciliteiten

Voor het realiseren van een toegankelijke route zijn meer faciliteiten nodig dan voor een reguliere onverharde wandelroute. Vooral de ondergrond is een belangrijke factor in toegankelijkheid. Verder zijn er allerlei extra faciliteiten nodig voor de veiligheid en bruikbaarheid van de route. Denk hierbij aan leuningen bij een brug, een toegankelijk klaphek of een gebruiksvriendelijk zitelement. Hieronder worden de belangrijkste faciliteiten voor een inclusieve belevingsroute besproken.

Pad

Een voetpad dat intensief gebruikt wordt dient tenminste 1,8 meter breed te zijn en bij voorkeur 2,4 meter. (Haug & Schuurman, 2020). Deze maat wordt vooral gehanteerd binnen de stad, waarbij rekening wordt gehouden met lantaarnpalen en andere elementen op het (stoep)pad. Dit is niet altijd van toepassing en hanteerbaar binnen een natuurterrein. Bij vernauwingen geldt een soepelere norm van 0,9 meter breed. Deze norm moet gehandhaafd worden binnen de route bij de berm langs de abdiweg waar ook obstakels op pad staan in de vorm van bomen. Voor een pad zonder obstakels

wordt 1,5 meter aangehouden als richtlijn (Haug & Schuurman, 2020). Dit zou dan van toepassing zijn voor het pad langs de beek. Bochten in het pad moeten voldoende breed zijn. De volgende formule wordt hiervoor gehanteerd: de som van de vrij breedten ($X + Y$) = minimaal 2350 millimeter en zowel X als Y (zie figuur 17) dient groter te zijn dan 0,9 meter (Haug & Schuurman, 2020).

Figuur 17: Breedte pad. Overgenomen van (Haug & Schuurman, 2020)

Hellingen mogen niet hoger zijn dan 0,75 meter en drempels niet hoger dan 20 millimeter. De hellingshoek mag niet steiler zijn dan 1:17. Dwarshellingen dienen minder steil te zijn dan 1:50 (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017).

Voor de ondergrond van het pad is het belangrijk dat het egaal is en voldoende stevig. Er zijn verschillende soorten half verhardingen die waterdoorlatend zijn. Ongebonden half verhardingen zijn in het algemeen ongeschikt voor rolstoelgebruikers. (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017)

Gebonden half verhardingen bestaan uit een basismateriaal (schelpen, grind of split) waaraan een bindend materiaal wordt toegevoegd. Dit kan bijvoorbeeld een natuurlijk bindmiddel zijn zoals kalk (Horatius et al., 2016). Half verhardingen zijn volgens de leveranciers voor 80 procent recyclebaar. In de praktijk blijkt dat het moeilijk te recyclen is omdat het zich met organisch stof mengt. De hoeveelheid gebonden organisch stof hangt af van het preventieve onderhoud (Horatius et al., 2016). Voorbeelden van half verhardingen zijn in de referenties (zie paragraaf 7.2 en 7.3) voorbij gekomen. De Van Tienhoven route en de kunstroute van Kloostervelden hadden toegankelijke half verhardingen (zie afbeelding 6).

Indien een half verhard pad geen mogelijkheid is vanwege de natte natuur is een vlonderpad een uitkomst (zie afbeelding 9). Om deze veilig te maken moet deze worden voorzien van een afrijdbeveiliging. Deze dient minimaal 60 millimeter hoog te zijn (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017). Leuningen aan beide kanten zijn ook wenselijk. Om leuning inclusief te maken zou er bijvoorbeeld leuning geplaatst kunnen worden op twee hoogtes, zodat kinderen en kleine mensen er ook bij kunnen. Een leuning dient gelijk als gidslijn voor slechtzienden. De planken van de vlonder moet dwars liggen op de looprichting om te voorkomen dat een rolstoel met smalle wielen vastloopt (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017). “Voor de waterdoorlaatbaarheid en de duurzaamheid van de vlonders zijn gleuven/naden tot 12 mm toelaatbaar.” (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017). Om gladheid te voorkomen wordt op de vlonder een antislip laag aangebracht met steenslag (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017).

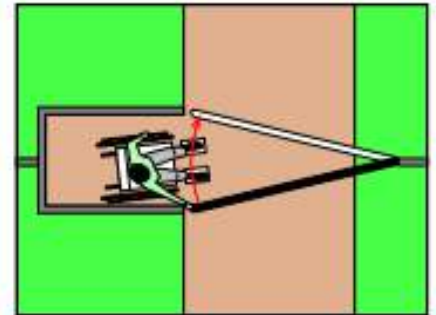
Afbeelding 9. Vlonderpad. Overgenomen van (Wandelvrouw, 2021)

Brug

In scenario één moet de beek overgestoken worden. De helling mag niet te stijl zijn en dient aan dezelfde voorwaarde te voldoen als het pad. Net als bij het pad is een gidslijn wenselijk voor slechtzienden. Dit kan een leuning zijn of opstaande rand. Hoogstwaarschijnlijk kan het vlonderpad fungeren als brug.

Toegangspoort

Voor het zoneren van ongewenste gebruikersgroepen, zoals fietsers, wordt er een toegangspoort geplaatst op twee plekken. Zie in figuur 19 & 20 de blauwe 'x'. In scenario één en drie moet de poort toegankelijk zijn voor rolstoelgebruikers. Het poortje moet voldoende breed zijn en niet te zwaar. Verder moet de rolstoel er helemaal doorheen kunnen zonder dat het hek dichtvalt. Een voorbeeld hiervan is het 'kussend hek' (zie figuur 18) "Gebruikers van scootmobielen of rolstoelen kunnen dit hek achterwaarts inrijden om vervolgens, na het omklappen van het hek zelf, er voorwaarts weer uit te komen." (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017). Mocht er gebruik worden gemaakt van een sluis dan dient dezelfde formule voor de vrije breedten gehanteerd te worden als genoemd in onderdeel pad.

Figuur 18: Kussend hek. Overgenomen van (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017)

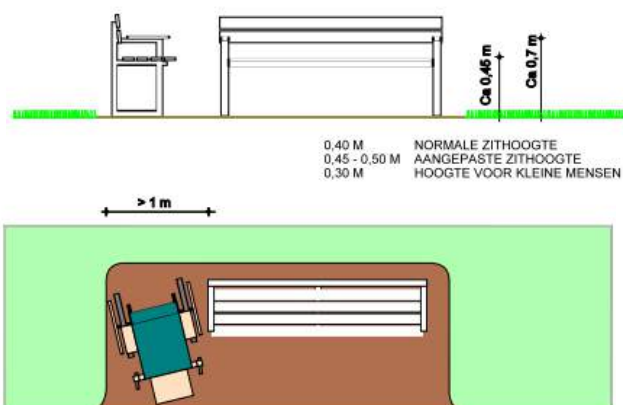
Figuur 19: Plaatsing toegangspoorten scenario 1 en 3. Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 20: Plaatsing toegangspoorten scenario 2. Overgenomen uit eigen materiaal

Zitgelegenheid

Voorzieningen onderweg moeten ook bruikbaar zijn voor iedereen. Voor zitelementen geldt bijvoorbeeld dat de zithoogte ongeveer 0,45 meter moet zijn. Hierdoor zit men op dezelfde hoogte als een rolstoelgebruiker waardoor er geen hoogteverschil ontstaat. Verder is het praktisch als bankjes of stoelen armleuningen hebben voor extra steun. Alle voorzieningen moeten verbonden zijn aan een verhard pad, zodat de rolstoel ernaast kan staan. De ondergrond van bijvoorbeeld een zitelement moet dus gelijk zijn aan de ondergrond van het pad of aan dezelfde voorwaarden voldoen. Verder is het van belang dat er naast het zitelement ruimte is voor de rolstoelgebruiker (zie figuur 21). Deze voorziening moet ook aangepast zijn aan de rolstoelgebruiker. Dit vertaalt zich bijvoorbeeld bij een tafel in een verlengd tafelblad. Zie figuur 22 en 23 voor de plaatsing van de bankjes.

Figuur 21: Criteria zitgelegenheid. Overgenomen van (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017)

Figuur 22: Plaatsing bankjes scenario 1. Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 23: Plaatsing bankjes scenario 2. Overgenomen uit eigen materiaal

Faciliteiten wandelpad

In scenario drie zijn minder faciliteiten nodig dan voor een toegankelijke belevingsroute. Een onverhard pad en zitgelegenheid (zie figuur 24) op de route is al voldoende. Verder is een toegangshek gewenst voor de zonering van ongewenste gebruikersgroepen zoals fietsers.

9.1.5 Communicatie

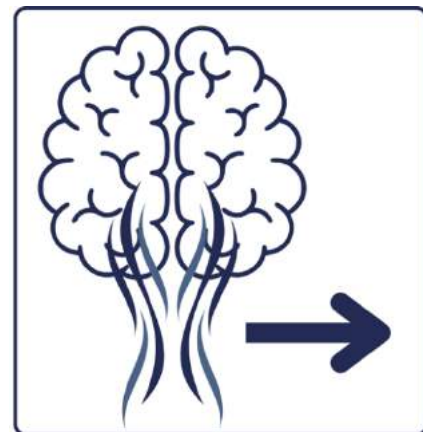
In dit onderdeel wordt het logo, de bewegwijzering en de vormgeving van bebording en teksten weergegeven. Het logo van de belevingsroute bestaat uit een brein met golven. Hiervoor is gekozen omdat prikkelverwerking begint in de hersenen. *“Prikkelverwerking vormt de basis van alles wat we weten en meemaken. ... We beleven via prikkels onszelf en de omgeving waarin we leven.”* (Wijnker-Holmes & Sensonate, z.d.) De golven staan voor het verwerken van de zintuiglijke ervaring in het brein en het water in de beek. Samen vormen de golven en het brein een boom (zie figuur 25).

Het logo bestaat uit contrasterende kleuren, namelijk donkerblauw en wit. Op deze manier voldoet het logo aan de huisstijl van De Groote Heide en is het leesbaar voor slechtzienden Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017). Voor de bewegwijzering is het van belang dat er een pijl aan het logo wordt toegevoegd en dat zowel het logo als de pijl voelbaar zijn. Verder moet de bewegwijzering een fysieke paal zijn in het landschap. Zodat deze ook te vinden is voor blinden. Zie figuur 26 en 27 voor de plaatsing in het landschap (blauwe pijlen).

Teksten op de route worden weergegeven op borden. Hierbij is het van belang dat teksten in een duidelijk lettertype worden weergegeven, zoals ‘Arial’ (Kenniscentrum Groen & Handicap, 2017). Geschreven teksten kunnen middels een QR-code te scannen, auditief begeleid worden. Verder moet bebording op de route duidelijk zichtbaar zijn voor slechtzienden of blinden. Dit kan mogelijk gemaakt worden door deze op palen te weergegeven.

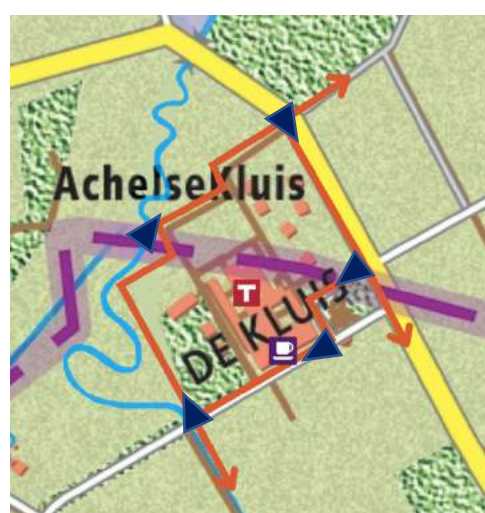
Figuur 24: Plaatsing bankjes scenario 3. Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 25: Bewegwijzering belevingsroute. Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 26: Plaatsing bewegwijzering scenario 1 en 3. Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 27: Plaatsing bewegwijzering scenario 2. Overgenomen uit eigen materiaal

9.2 Belevingsroute

In deze paragraaf wordt de belevingsroute in drie scenario's ontworpen aan de hand van de eerder genoemde ontwerpcriteria en het onderzoek naar de ligging, thematisering, toegankelijkheid, faciliteiten en communicatie. De drie scenario's verschillen in ondergrond en afstand, afgestemd op de wensen van de opdrachtgever, belanghebbenden en de doelgroep. Het uitgangspunt van zowel scenario één als twee is het toegankelijk en beleefbaar maken van de route voor zowel wandelaars als mensen met een handicap. In scenario drie geldt dat de route enkel toegankelijk is voor wandelaars. In alle drie de scenario's zijn op de route belevingspunten ontworpen waarbij de bezoeker aan de hand van storytelling en elementen zoals kunst het beekdallandschap beleefd (zie paragraaf 9.1.2).

9.2.1 Scenario 1

In het eerste scenario bestaat de route langs de beek uit een vlonderpad om zo de kwetsbare en natte natuur in het gebied te ontlasten. De route is 1,8 kilometer lang en loopt volledig langs de Warmbeek en Tongelreep. Op de landsgrens met België en Nederland wordt de beek via een brug overgestoken. Deze brug voldoet aan de eisen, vastgesteld in bijlage 13. Langs de Abdijweg wordt een half verhard pad aangelegd (van 1,10 meter breed) waar rolstoelers en wandelaars veilig langs de weg zich kunnen verplaatsen. Het startpunt is tevens het eindpunt van de route. De belevingsroute is uit te breiden met aansluitende wandelroutes van zowel de Grote Heide zelf als die van Waterschap De Dommel en Staatsbosbeheer. Over de gehele route zijn zeven belevingspunten gesitueerd, namelijk:

Ontstaansgeschiedenis

Een verhaal over de ontstaansgeschiedenis van de beek en het landschap. Op het bord is een tijdlijn afgebeeld waarop de ontstaansgeschiedenis van de beek voelbaar is in verschillende texturen (zie figuur 28).

Menselijke invloed

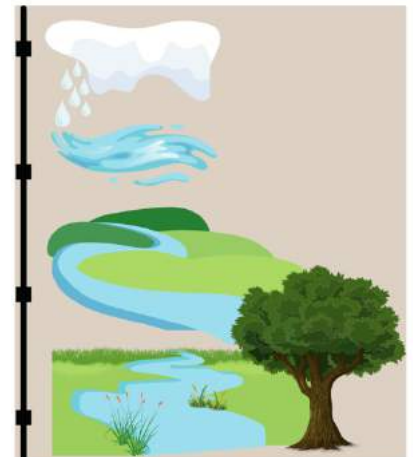
Een verhaal over het rechte trekken van de beek. Twee bezoekers kunnen op dit punt gezamenlijk de meanders rechte trekken waardoor er verschillen in stroomsnelheden ontstaan. Dit element is ontworpen door een kunstenaar. Zie figuur 29 voor een schets van het idee.

Grensovergang

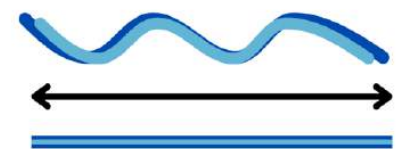
Een verhaal over grenzen in de natuur. De bezoeker steekt hier letterlijk de grens van de beek en het land over (zie figuur 30).

Toekomst en klimaat

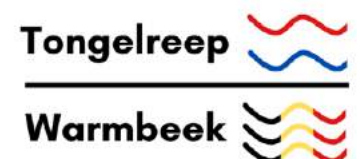
Een verhaal over het hermeanderen van de beek en de invloed van de mens op het landschap. De bezoeker kan op dit punt met een waterpomp het water van de beek oppompen op een tafel waarop het landschap staat afgebeeld (zie figuur 31). De bezoeker kan het water zintuiglijk ervaren door het water te voelen of te horen. De hoogte van de tafel is aangepast zodat rolstoelgebruikers en kinderen hier ook gebruik van kunnen maken.

Figuur 28: Tijdlijn ontstaan beek.
Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 29: Rechte trekken van beek.
Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 30: Grensovergang. Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 31: Watertafel met pomp.
Overgenomen uit eigen materiaal

Verandering

Een verhaal over constante verandering van de natuur en de mens. De bezoeker wordt hier uitgenodigd een plek te vinden in het landschap (zie figuur 32).

Belvédère

Ervaar van bovenaf het landschap van de Warmbeek - Tongelreep. Zie afbeelding 10 voor de plaats in het landschap.

Mens en beek

De relatie tussen de Warmbeek - Tongelreep en de mens is afgebeeld in een kunstwerk bij de historische muur van de Achelse kluis. Het kunstwerk is gemaakt door mensen met een handicap via de Stichting Het Werk Van.

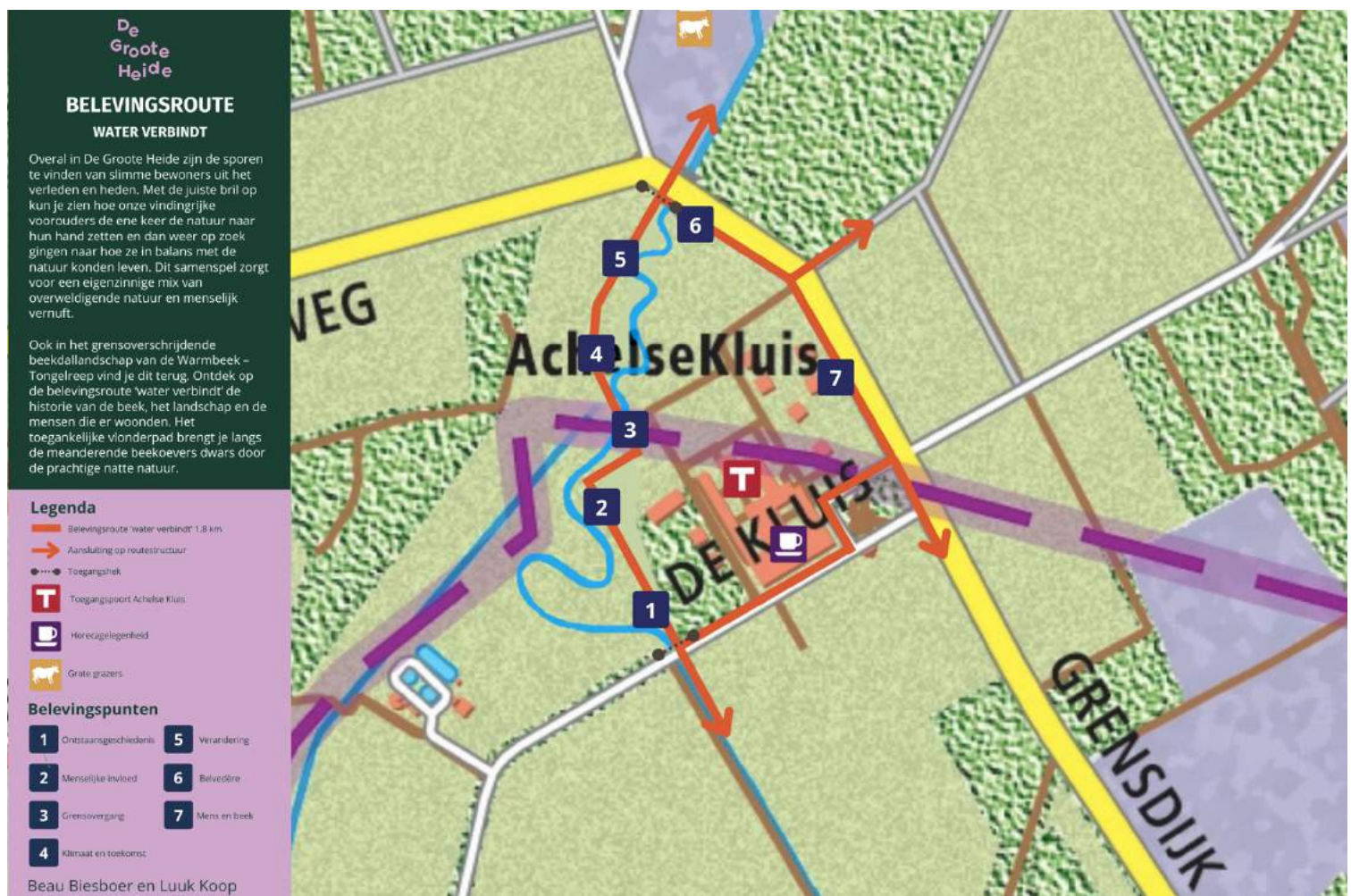
Zie bijlage 14 voor de uitwerking van het verhaal per belevingspunt en figuur 33 voor de kaart.

Figuur 32: Wilgenkoepel met zitgelegenheid. Overgenomen van eigen materiaal en (Welcker, 2017)

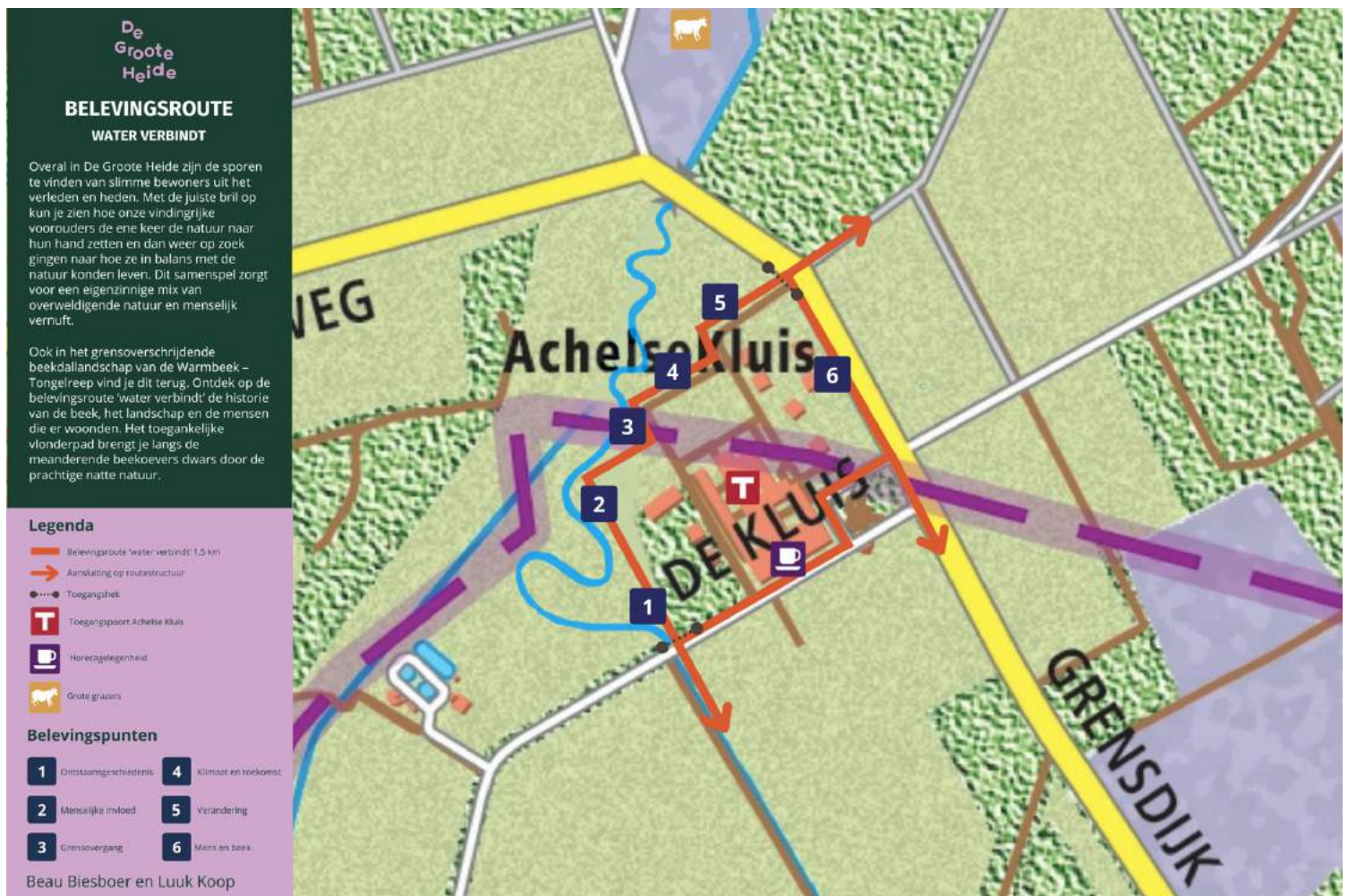
Afbeelding 10: Belvédère in landschap. Overgenomen uit eigen materiaal

Figuur 33: Kaart belevingsroute scenario 1. Overgenomen uit eigen materiaal

9.2.2 Scenario 2

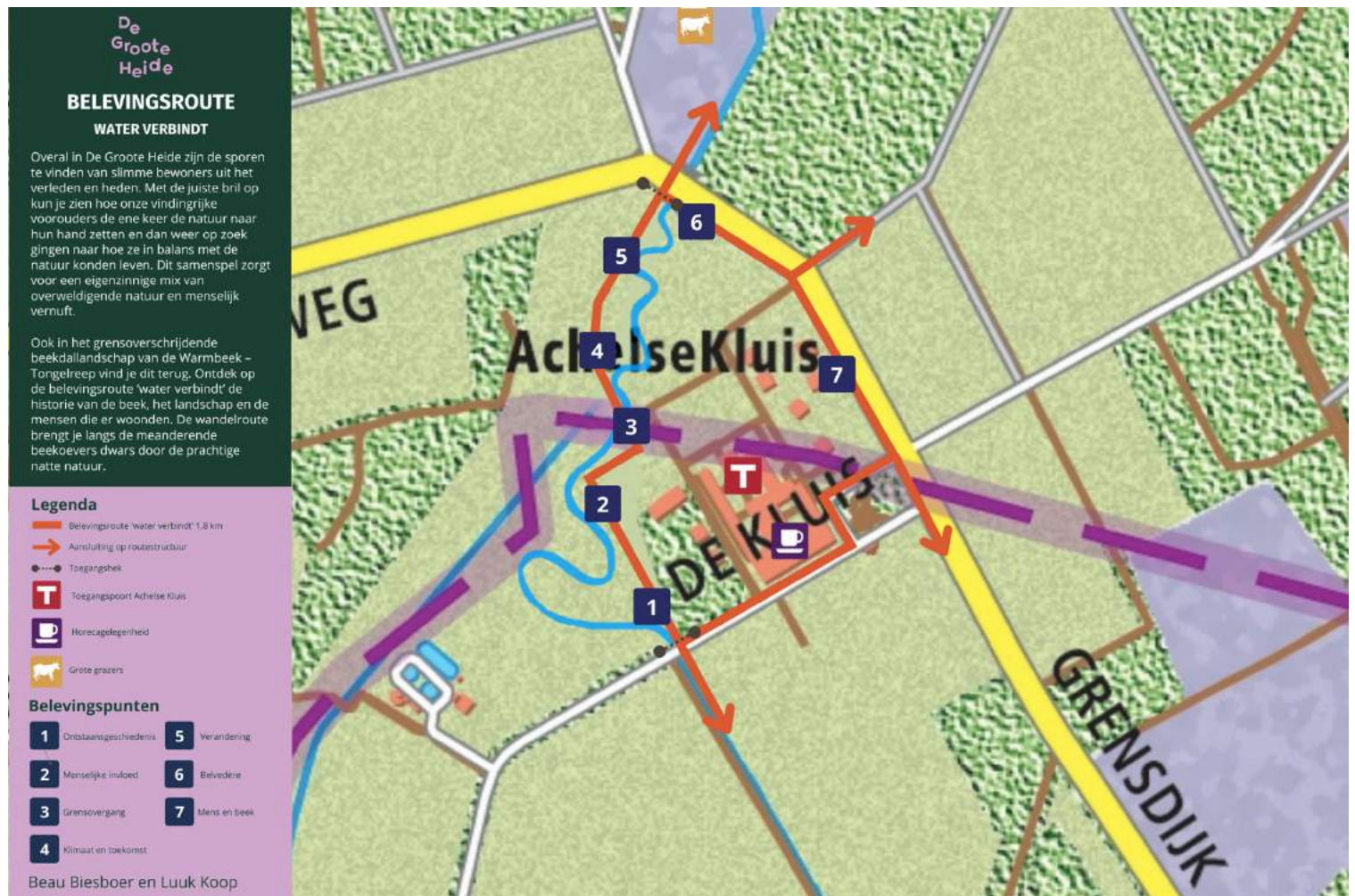
In het tweede scenario bestaat de route volledig uit een vlonderpad om zo de kwetsbare en natte natuur in het gebied te ontlasten. De route is anderhalve kilometer lang en loopt langs de beekloop van de Warmbeek. Bij het passeren van de landsgrens met Nederland buigt het pad af richting de historische muren van de Achelse Kluis. Langs de Abdijweg wordt een half verhard pad aangelegd (van 1,10 meter breed) waar rolstoelers en wandelaars veilig langs de weg zich kunnen verplaatsen. Het startpunt is tevens het eindpunt van de route. De belevingsroute is uit te breiden met aansluitende wandelroutes van zowel de Groote Heide zelf als die van Waterschap De Dommel en Staatsbosbeheer. Over de gehele route zijn zes belevingspunten gesitueerd (zie figuur 34). De belevingspunten zijn hetzelfde als voorgaand scenario, enkel ontbreekt de belvédère. Zie bijlage 14 voor de uitwerking van de belevingspunten.

Figuur 34: Kaart belevingsroute scenario 2. Overgenomen uit eigen materiaal

9.2.3 Scenario 3

In het derde scenario bestaat de route uit een graspad dat aansluit op de plannen van het waterschap. De route is 1,8 kilometer lang en loopt volledig langs de Warmbeek en Tongelreep. Op de landsgrens met België en Nederland wordt de beek via een wandelbrug overgestoken. Het startpunt is tevens het eindpunt van de route. De belevingsroute is uit te breiden met aansluitende wandelroutes van zowel de Grote Heide zelf als die van Waterschap De Dommel en Staatsbosbeheer. Over de gehele route zijn zeven belevingspunten gesitueerd (zie figuur 35). De belevingspunten zijn hetzelfde als scenario één. Zie bijlage 14 voor de uitwerking van de belevingspunten.

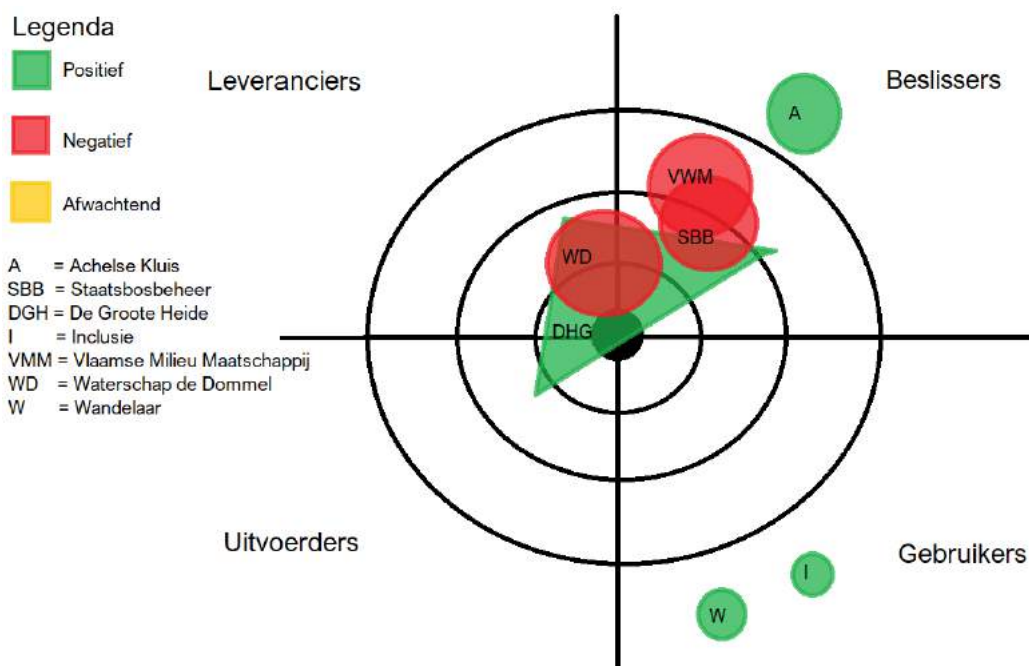
Figuur 35: Kaart belevingsroute scenario 3. Overgenomen uit eigen materiaal

9.3 Knelpunten

Om in beeld te brengen welke knelpunten zich kunnen voordoen bij ieder scenario is er een krachtenveldanalyse gemaakt in de vorm van een BULG-analyse (Beslissers, Uitvoerders, Leveranciers en Gebruikers). Een BULG analyse ziet eruit als een schietschijf waarbinnen actoren worden weergegeven in de vorm van een stip (of figuur). De grootte van de stip geeft aan hoe groot de invloed is van de actoren. De cirkels geven aan hoe erg betrokken de actoren zijn bij het project. De 'schietschijf' is ingedeeld in vier vlakken: beslissers, uitvoerders, leveranciers en gebruikers. De stippen worden geplaatst binnen deze vlakken om duidelijk te maken welke rol de belanghebbenden hebben in het project en wat de onderlinge verhoudingen zijn. De stippen kunnen drie verschillende kleuren hebben, namelijk: rood, oranje of groen. Rood houdt in dat de partij negatief tegenover het desbetreffende scenario staat, oranje betekent dat de partij een afwachtende houding heeft (het standpunt is moeilijk te voorspellen of beïnvloedbaar) en groen geeft aan dat de partij positief tegenover het desbetreffende scenario staat. De actoren binnen deze BULG-analyse zijn Natuurgrenspark De Groote Heide, Staatsbosbeheer (SBB), Waterschap de Dommel (DW), de Vlaamse Milieu Maatschappij (VMM), Achelse Kluis (A), wandelaars (W) en de inclusieve doelgroep (I). (Van den Goorbergh & Scheffers, 2012)

9.3.1 Scenario 1

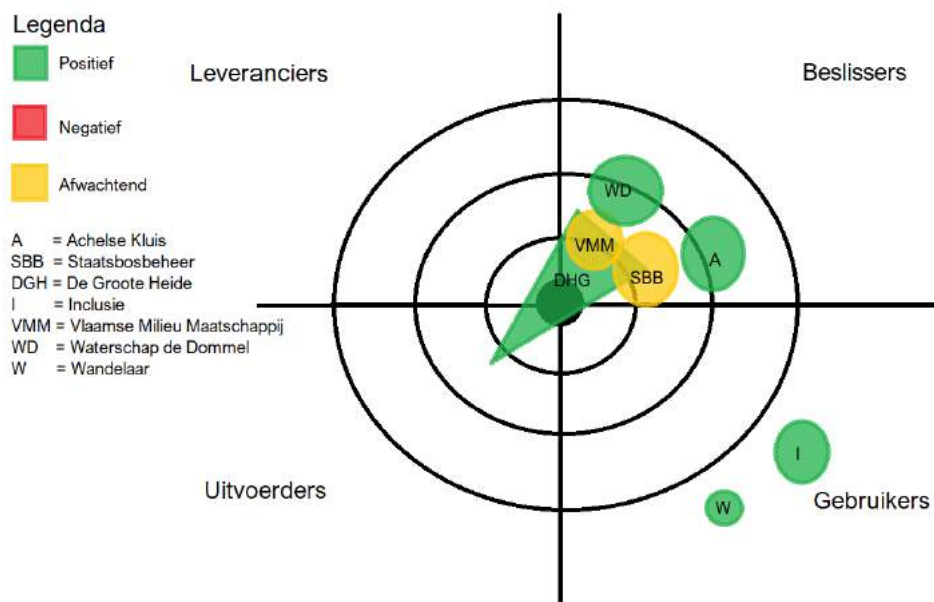
In scenario één is de opdrachtgever, Natuurgrenspark De Groote Heide, zowel de beslisser als de uitvoerder en leverancier. De andere beslissers zijn de Achelse Kluis, Staatsbosbeheer, de Vlaamse Milieu Maatschappij en Waterschap de Dommel. Waarbij het waterschap ook de leverancier is doordat zij grondeigenaar zijn langs de Tongelreep. De Achelse Kluis heeft in dit scenario minder inspraak doordat de route niet over hun grondgebied gaat. Wandelaars en de 'inclusieve' doelgroep zijn de gebruikers. Zij hebben geen invloed op de route zelf, alhoewel ze de mogelijkheid hebben gehad om mee te denken aan het ontwerp. De Vlaamse Milieu Maatschappij, Staatsbosbeheer en Waterschap de Dommel hebben naar schatting een negatieve houding tegenover dit scenario omdat de route volledig langs de beek en over natte en kwetsbare natuur loopt. Het pad voor deze route zal over vlanders gaan en over half verharde paden om het rolstoeltoegankelijk te maken. Deze partijen hebben in een gesprek laten weten dat zij dit niet toestaan. Zie figuur 36 voor de bijhorende BULG-analyse.

Figuur 36: BULG-analyse scenario 1. Overgenomen uit eigen materiaal

9.3.2 Scenario 2

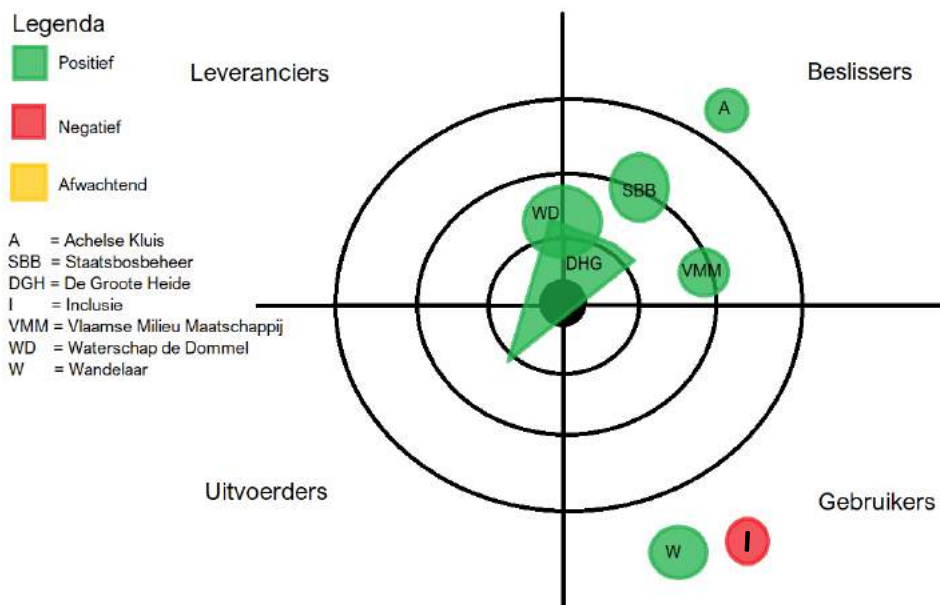
In scenario twee is Natuurgrenspark De Groote Heide ook de beslisser, uitvoerder en leverancier. De andere beslissers zijn de Achelse Kluis, Staatsbosbeheer, de Vlaamse Milieu Maatschappij en Waterschap de Dommel. Het waterschap heeft in deze BULG-analyse geen dubbele rol omdat de route niet over hun pad gaat en zij daarom geen leverancier zijn. De Achelse Kluis heeft een grotere rol binnen deze BULG aangezien het pad nu langs de muur van de abdij loopt. Desalniettemin is de verwachting dat zij hier positief tegenover staan. In een gesprek laat een medewerker weten dat hun enige voorwaarden is dat de route niet over het terrein van de abdij zelf loopt. Waterschap de Dommel zal positief zijn over dit scenario omdat de route niet in conflict is met hun plannen en niet over hun pad gaat. De Vlaamse Milieu Maatschappij en Staatsbosbeheer zullen tegenover dit plan minder kritisch staan dan tegenover scenario één, maar in het plan is wel een vlonder pad opgenomen dat misschien kan conflicteren met hun natuurvisie. De gebruikers zullen waarschijnlijk positief zijn over dit plan. De wandelaar zal misschien iets teleurgesteld zijn dat de route is ingekort in vergelijking met het eerste scenario. Er is altijd nog de mogelijkheid om een grotere ronde te lopen door de route met omliggende routes te verbinden. Naar verwachting is daarom de wandelaar nog steeds positief over dit scenario. Zie figuur 37 voor de bijhorende BULG-analyse.

Figuur 37: BULG-analyse scenario 2. Overgenomen uit eigen materiaal

9.3.3 Scenario 3

De rol van Natuurgrenspark De Groote Heide blijft hetzelfde als voorgaande scenario's. Dit geldt ook voor de Achelse Kluis, Waterschap de Dommel, Staatsbosbeheer en de Vlaamse Milieu Maatschappij. Het waterschap heeft dezelfde dubbele rol als in scenario één aangezien de route wederom over hun grondgebied gaat. De Achelse Kluis heeft minder invloed omdat de route niet over of langs het terrein van de abdij gaat. Doordat deze route geen verharde paden of vlonderpaden heeft ontstaat er weinig tot geen conflict met natte en kwetsbare natuur. Hierdoor zijn alle actoren naar verwachting positief op één na, namelijk de mensen met een handicap. De beleavingsroute is door het gebruik van onverharde paden niet toegankelijk voor iedereen en daarom niet inclusief. Deze doelgroep zou daarom niet positief zijn over dit scenario omdat ze worden uitgesloten van de route. Zie figuur 38 voor de bijhorende BULG-analyse.

Figuur 38: BULG-analyse scenario 3. Overgenomen uit eigen materiaal

10. Conclusie

In dit hoofdstuk wordt er antwoord gegeven op de hoofdvraag: *“Hoe kan het beekdal Warmbeek-Tongelreep beleefbaar gemaakt worden voor wandelaars?”*. Daarnaast wordt in dit hoofdstuk gereflecteerd op het plan. Er wordt allereerst een korte discussie uiteengezet en vervolgens geëvalueerd.

10.1 Resultaten

Uit de resultaten naar de huidige recreatieve hoofdstructuur is gebleken dat in de huidige situatie thematische routes ontbreken. Dit biedt mogelijkheden voor het implementeren van de belevingsroute. Vanwege de grootte van het gebied van de organisatie is het belangrijk om de route te plaatsen bij een van de toegangspoorten. Verder is gebleken dat het raadzaam is de route niet te lang te maken en de lengte te bepalen aan de hand van de wensen van de doelgroep.

Uit de resultaten naar de doelgroep analyse is gebleken dat het ontwerp moet voldoen aan de eisen van de gemiddelde wandelaar die De Groote Heide bezoekt. De betreffende eisen zijn dat de wandelroute verzorgd moet zijn op vlak van ondergrond en voorzien is van wegbewijzing en informatie. Andere faciliteiten zoals horeca, sanitair en zitgelegenheden zijn een pré voor de wandelaar.

Daarnaast is gebleken dat de wandelaar weinig nodig heeft om het landschap te beleven. Ontspanning is de meest genoemde beweegreden. Een belevingsroute is voor deze groep niet noodzakelijk. Uit de observatie blijkt dat de omwonenden meer geëngageerd zijn met het gebied. Dit maakt voor hen de belevingsroute een meerwaarde.

Uit de resultaten naar methodes om een landschap beleefbaar te maken, blijkt dat de ketenbenadering, storytelling, bosbaden en hoofd, hart, handen nuttig zijn voor het ontwerp. De ketenbenadering geeft inzichtelijk weer wat de recreant nodig heeft voor het ondernemen van een activiteit. Hierdoor begint de beleving vooraf aan de wandeling met de toegankelijkheid van een locatie. Toegankelijkheid is hierin niet alleen de fysieke betreding, maar ook informatievoorziening. Verder leert de methode storytelling dat door middel van een verhaal de beleving van een gebied een extra dimensie krijgt. Dit werkt prikkelend op de hersenfuncties.

Ook is gebleken dat de theorie vanuit het bosbaden toegepast kan worden op de belevingsroute. Dit draagt bij aan gezondheid en welzijn van de wandelaars. Hierbij is het van belang in te spelen op de zintuiglijke waarneming. Ten laatste is gebleken dat ‘hoofd, hart, handen’ kan worden geïntegreerd in het ontwerp door op een interactieve manier natuureducatie over te brengen. Dit verhoogt de betrokkenheid van de recreant met het gebied en levert een duurzame beleving op.

Uit de resultaten naar inclusief ontwerpen is gebleken dat het betrekken van de doelgroep middels co-creatie een pré is. Dit kan door het organiseren van workshops en gesprekken met de doelgroep. Verder is gebleken dat in de ontwerpfase gebruik gemaakt kan worden van de methode ‘Universal Design’ om ervoor te zorgen dat de diversiteit aan mensen gebruik kunnen maken van de route.

Daarnaast is gebleken dat het van belang is dat er heldere communicatie beschikbaar is op sociale media en de website over de mogelijkheden en beperkingen van de route. Dit draagt bij aan juiste verwachtingen van de doelgroep.

Uit de resultaten naar de referenties van inclusieve natuurbeleving is gebleken dat er rekening moet gehouden worden met zonering en speciale voorzieningen op locatie aanwezig moeten zijn. Verder is het van belang dat er informatie aanwezig is over de route en de route een (verbindend) thema heeft.

Daarnaast is gebleken dat de routes in de referenties tussen de 1,2 en 3,5 kilometer lang zijn. Waarbij de ondergrond bestaat uit halfverharding of asfalt. Bij het ontwerp is het daarom van belang om te onderzoeken wat een passende afstand en ondergrond is voor de doelgroepen.

10.2 Discussie

Dit plan heeft inzicht gegeven in de manier waarop het beekdal van Warmbeek-Tongelreep beleefbaar gemaakt kan worden. Aan de hand van dit plan is onderzocht hoe een inclusieve belevingsroute ontworpen kan worden voor Natuurgrenspark De Groote Heide. De plan strategie, besproken in hoofdstuk 2, is uitgevoerd zoals verwacht. Een kanttekening hierbij is dat de referenties (hoofdstuk 7) enkel bestaan uit fysieke praktische voorbeelden. Waarbij ervoor gekozen is om de theoretische modellen op te nemen in hoofdstuk 5.

Het onderzoek is zodanig beschreven dat de resultaten generaliseerbaar zijn. De resultaten van de huidige situatie en de doelgroep analyse (hoofdstuk 3 en 4) zijn lastiger te herhalen aangezien deze specifiek voor het gebied van toepassing zijn. Daarentegen zijn de gebruikte methodes (hoofdstuk 5) herhaalbaar voor andere gebieden. De gebruikte bronnen zijn betrouwbaar en vaak voorkomend uit primaire bronnen. Daarnaast zijn er officiële websites gebruikt van organisaties om te citeren of te parafraseren uit eerste hand.

De resultaten volgen bijna allemaal de verwachtingen die vooraf aanwezig waren en zijn in lijn met het vooronderzoek. Bij de doelgroep analyse was er een ander verwachtingspatroon. Uit de conclusie kwam namelijk naar voren dat veel wandelaars in het gebied al tevreden zijn met de huidige situatie. De verwachting was dat er meer enthousiasme zou zijn voor een nieuw initiatief. Deze verwachting kwam voornamelijk voort uit de probleembeschrijving van het plan. Waarin voornamelijk de nadruk ligt op de meerwaarde van een thematische route voor het gebied en de bezoeker. Een mogelijke oorzaak voor het verschil in uitkomst en verwachting is dat de wandelaar, voor wie een thematische route een meerwaarde is, het gebied met de huidige routestructuur niet bezoekt.

Daarnaast was de uitkomst van de geplande workshop voor het beantwoorden van deelvraag vier teleurstellend. De verwachting was dat het mogelijk zou zijn om in de aanwezige periode een geschikte doelgroep te vinden die bereid was deel te nemen aan de workshop. Dit is niet gelukt. Een reden hiervoor kan zijn dat jongeren minder bereid zijn om deel te nemen aan een project voor studenten of dat de geplande datum niet haalbaar was in hun planning.

De resultaten komen overeen met het wetenschappelijk en maatschappelijk kader waarin het adagium, dat natuur(beleving) goed is voor iedereen, werd onderbouwd. De weinige respondenten van de enquête gaven allemaal aan een positief effect te ondervinden van de natuur. Dit werd nog eens herhaald bij de Digital Wake-up. Verder kwamen de geïnterviewde wandelaars voor hun rust naar het gebied. Rust is onderdeel van het welzijn en daarin speelt natuur een grote rol. De methode bosbaden sloot ook feilloos aan met het maatschappelijk kader en gaf hier extra inzicht in.

Een nieuw inzicht dat voortkomt uit de resultaten is dat een inclusieve belevingsroute een uniek fenomeen is. In de referenties (hoofdstuk 7) is gezocht naar soortgelijke initiatieven en de uitkomst daarvan is dat deze schaars zijn. Er zijn weliswaar rolstoelroutes te vinden, maar die zijn niet volledig toegankelijk of dragen weinig bij aan natuurbeleving. Uit de resultaten blijkt dat natuurbeleving een bijdrage kan leveren aan de ervaring van wandelaars, maar dat er weinig vraag is naar een thematische route om de natuur te beleven. De resultaten laten verder zien dat het mogelijk is om criteria op te stellen voor een belevingsroute, maar dat het een uitdaging is om dit in co-creatie te doen.

Ter discussie kan gesteld worden dat er weinig wandelaars zijn geïnterviewd en dat dit een negatieve invloed heeft op de validiteit. Daarentegen zijn de interviews consistent afgenomen, waardoor de uitkomst betrouwbaar is. Dit komt ook voornamelijk doordat alle geïnterviewden in dezelfde leeftijdsgroep zaten en dezelfde activiteit ondernamen. De geïnterviewden bestond uit een homogene groep, terwijl in paragraaf 4.1.1 meerdere profielen werden geschetst. Dit heeft weliswaar geen invloed op de betrouwbaarheid van de methode, maar wel op de validiteit van de resultaten. De interviews zijn dus niet volledig representatief met de literatuur, omdat er volgens 4.1.1 voornamelijk twee typen leefstijlen vertegenwoordigd zijn. Tijdens het onderzoek is alleen de gele leefstijl aangetroffen. Een mogelijke oorzaak hiervoor is dat er slechts één meting is gedaan op 15 april, Goede Vrijdag, en dat op deze dag niet alle profielen van de wandelaar aanwezig waren in het gebied. Om een grotere validiteit te verkrijgen in een toekomstig plan is het wenselijk om op verschillende dagen in verschillende weken een meting te doen.

Daarnaast is het resultaat uit deelvraag vier (hoofdstuk 6) niet in lijn met de consensus over inclusief ontwerpen. De huidige consensus is namelijk dat inclusief ontwerpen alleen in co-creatie mogelijk is. Dit is niet gelukt doordat de doelgroep niet direct benaderd kon worden in het gegeven tijdsbestek van het plan. Een meerwaarde voor een toekomstig plan om een inclusieve belevingsroute te ontwerpen is de aanwezigheid van een klankbordgroep. Op deze manier wordt er voldaan aan de consensus van inclusief ontwerpen. Er is getracht door middel van een enquête, interviews met experts en literatuuronderzoek een alternatieve invulling te geven aan co-creatie.

Ten slotte kan ter discussie gesteld worden dat er niet geheel voldaan is aan de randvoorwaarden 'het betrekken van belanghebbenden'. Er is contact geweest met Staatsbosbeheer en Waterschap de Dommel. Staatsbosbeheer gaf in een gesprek aan het ontwerp, zoals uitgewerkt in scenario één (zie paragraaf 9.1.3), niet mogelijk is op hun terrein en dat ze geen medewerking zullen verlenen aan dit plan. Op de vraag of er concessies mogelijk waren werd geantwoord dat op het terrein van de Achelse Kluis wellicht mogelijkheden waren voor een belevingsroute. Na een bezoek aan de Kluis bleek ook dit niet mogelijk te zijn. Waterschap de Dommel had eenzelfde standpunt als Staatsbosbeheer, enkel stonden zij niet negatief tegenover het plan. Het enige punt van kritiek was een mogelijke route bestaande uit half verharding langs de beek.

Het resultaat uit deze contacten had niet het beoogde effect. Het doel was om samen de mogelijkheden te onderzoeken in plaats van de bevestiging te krijgen wat allemaal niet mogelijk was. Hier is tot in bepaalde mate sprake van 'De wet van Maier'. De wet van Maier luidt als volgt: $\text{Effect} = \text{Kwaliteit} \times \text{Acceptatie}$. In andere woorden betekent het dat een plan alleen werkt als er medewerking is van verschillende actoren, los van de kwaliteit van het plan. Niet alleen de inhoud is van belang, maar ook de verpakking doet ertoe (Hoving-van Der Wiel, 2017). Vanuit dit discussiepunt wordt daarom aanbevolen om een geschikte communicatievorm met de verschillende actoren te onderzoeken. Het is daarnaast aan te bevelen tijdig te beginnen met het benaderen van de actoren.

10.3 Evaluatie

De doelstelling van dit plan luidde als volgt: *"Het beleefbaar maken van het Warmbeek-Tongelreep beekdal voor wandelaars en mensen met een handicap."* Deze doelstelling is behaald met dit plan, omdat er een ontwerp is opgeleverd die voldoet aan het programma van eisen. Het programma van eisen bestaat uit een lijst van samengestelde criteria voortkomend uit de onderzoeksresultaten. Deze lijst heeft geleid tot een ontwerp van een thematische belevingsroute nabij de toegangspoort de Achelse Kluis met verschillende cognitieve en zintuiglijke belevingselementen. Indien er gebruik gemaakt kan worden van een vlonderpad wordt de toegankelijkheid van de route vergroot, waardoor de beleving voor iedereen toegankelijk moet zijn.

Het schrijven van een afstudeeropdracht was een leerzame ervaring. Ondanks de ervaring van het schrijven van rapporten blijft het schrijven van een plan een grote uitdaging. Het Plan van Aanpak en de eerste hoofdstukken waren al snel gevuld. Vervolgens kostte het schrijven van de laatste hoofdstukken meer tijd. Veel tijd is ook gaan zitten in communicatie met externe partijen. Het was daarom ook een grote teleurstelling dat de workshop niet van de grond kwam en het contact met de belanghebbenden stroef verliep.

Vooraf de interviews met de experts waren uiterst zinvol en tegelijkertijd erg leerzaam. Wel leverde de onduidelijkheden, die op het laatst aanwezig waren, enige onzekerheid op over de haalbaarheid van het ontwerp. Dit had vooral te maken met de informatie voortkomend uit de doelgroep die begin juni beschikbaar was. Hierdoor kon dit pas op het laatst verwerkt worden. Het was daarom fijn om in een tweetal te werken zodat we samen konden sparren en eventuele vervolgstappen konden bespreken.

Ook de hulp van de VHL-begeleider en de externe begeleiders was belangrijk. Gesprekken met alle begeleiders werkte verhelderend en nuanceerde veel van onze onzekerheden. De grootste onzekerheid was de haalbaarheid van het plan. We wilden voorkomen dat we een luchtkasteel zouden ontwerpen. Aan de hand van meerdere scenario's hebben we dat risico geprobeerd te verkleinen. Daarna ging het ontwerpproces weer voorspoedig waarin we de taken goed hebben kunnen verdelen en elkaars kwaliteiten hebben kunnen benutten. Ondanks dat we een aantal concessies hebben moeten doen in de ontwerpfase zijn we beiden zeer tevreden met het resultaat.

11. Begroting

In dit hoofdstuk wordt een grove kostenbenadering gegeven van de drie ontworpen scenario's uit hoofdstuk 9.

11.1 Scenario 1

In het eerste scenario bestaat het pad langs de beek volledig uit een vlonderpad van 1425 vierkante meter (1,9 meter breed en 750 meter lang) met leuning en antislip. Langs het pad worden in totaal drie vlondereilanden (12 vierkante meter) geplaatst waarop de bezoeker op een bankje kan uitrusten of opgaan in de natuur. De zitgelegenheid is aangeduid in paragraaf 9.1.4 en conform de gestelde eisen. Langs de Abdijweg wordt half verharding aangelegd (1,10 meter breed en 500 meter lang) zodat het pad daar rolstoeltoegankelijk is.

Voor de faciliteiten en het pad (bestaande uit hardhout) geldt dat deze in het eerste jaar aangeschaft moeten worden. Vervolgens moeten deze elke 10 tot 15 jaar vervangen worden (*vlonderplank*, 2018). De beheerkosten worden daarom berekend per jaar, van uitgaande dat de faciliteiten en het pad elke 10 jaar vervangen moeten worden. In tabel 3 staan de beheerkosten per pad en faciliteit per jaar weergegeven.

De belevingselementen moeten elk ontworpen, gemaakt en geplaatst worden. Voor de tijdelijk en grensovergang geldt dat deze eerst ontworpen dienen te worden door een grafisch ontwerper. De grafisch ontwerper kost gemiddeld €45,- per uur (Ooms, 2022). Naar schatting zal hij/zij zes uur besteden aan één ontwerp. Boven op het uurloon komt nog het maken en plaatsen van het ontwerp. Alles samen wordt geschat op €1000,- per element.

Voor de belevingselementen 'rechtstrekken van de beek' en de watertafel geldt dat deze ontworpen en gemaakt worden door een kunstenaar. In het interview met Hilke Huysinga (zie bijlage 6) zijn de prijzen genoemd van de kunstwerken van Kloostervelden. Aan de hand van deze prijzen is een schatting gemaakt voor de te ontwerpen elementen.

De wilgenboog kan in samenwerking met een lokale werkgroep gemaakt worden. Een keer per jaar worden de wilgen geknot door een lokale werkgroep, zoals IVN Valkenswaard (*Jeugd IVN groep 8–11 jaar*, 2022). De organisatie kan in samenwerking met IVN Valkenswaard een evenement opzetten voor het knotten van wilgen uit de omgeving. Hierdoor hoeft er geen tot weinig geld besteed te worden aan het maken van een wilgenboog.

De belvédère moet gemaakt worden van onbehandeld larikshout met Cortenstaal. In natuurgebied de Drentsche Aa zijn deze al geplaatst (Strootman landschapsarchitecten, z.d.). Michel Heemskerk, Junior Boswachter Publiek bij Staatsbosbeheer, laat weten dat de materiaalkosten van een belvédère €15000,- bedragen. Hier komen nog de loonkosten en plaatsingskosten bovenop. Naar schatting kost een belvédère in totaal zo'n €20000,-. (M. Heemskerk, persoonlijke communicatie, 7 juni 2022)

De muurkunst wordt gemaakt door mensen met een handicap via de stichting Het Werk Van. Zij kunnen het kunstwerk ontwerpen en op locatie plaatsen. Dit kunstwerk is ook aan de hand van het interview met Hilke Huysinga geschat. Zie tabel 3 voor de volledige begroting.

Tabel 3: Begroting scenario 1. Overgenomen uit eigen materiaal

Begroting Scenario 1	Aantal	Kostprijs	Totaal	Beheer
Ondergrond				
Vlonderpad met antislip m2	1425	100	142500	14250
Vlondereiland m2	36	100	3600	360
Half verharding m2	550	6	3300	440
Faciliteiten				
Bank	5	400	2000	200
Informatiebord	5	344	1720	172
Wegbewijzing	6	100	600	60
Belevingselementen				
Tijdslijn ontstaansgeschiedenis	1	1000	1000	
Rechtstrekken van de beek	1	5000	5000	
Grensovergang	1	1000	1000	
Watertafel met waterpomp	1	7500	7500	
Wilgenboog	1	0	0	
Belvédère	1	20000	20000	
Muurkunst	1	10000	10000	
Totaal				
			198220	15482

11.2 Scenario 2

In het tweede scenario bestaat het pad langs de beek en de historische muur volledig uit een vlonderpad van 1406 vierkante meter (1,9 meter breed en 740 meter lang) met leuning en antislip. Langs het pad worden in totaal drie vlondereilanden (12 vierkante meter) geplaatst waarop de bezoeker op een bankje kan uitrusten of opgaan in de natuur. Langs de Abdijweg wordt half verharding aangelegd (1,10 meter breed en 280 meter lang) zodat het pad daar rolstoeltoegankelijk is.

Voor de faciliteiten en belevingselementen geldt dezelfde onderbouwing als voorgaand scenario. Zie tabel 4 voor de begroting van dit scenario.

Tabel 4: Begroting scenario 2. Overgenomen uit eigen materiaal

Begroting Scenario 2	Aantal	Kostprijs	Totaal	Beheer
Ondergrond				
Vlonderpad met antislip m2	1406	100	140600	14060
Vlondereiland m2	36	100	3600	360
Half verharding m2	308	6	1848	246,4
Faciliteiten				
Bank	4	400	1600	160
Informatiebord	5	344	1720	172
Wegbewijzing	5	100	500	50
Belevingselementen				
Tijdslijn ontstaansgeschiedenis	1	1000	1000	
Rechtstrekken van de beek	1	5000	5000	
Grensovergang	1	1000	1000	
Watertafel met waterpomp	1	7500	7500	
Wilgenboog	1	0	0	
Muurkunst	1	10000	10000	
Totaal				
			174368	15048,4

11.3 Scenario 3

In het derde scenario bestaat de belevingsroute uit een graspad met een brug. Voor de aanleg van een graspad zijn geen kosten verbonden. Enkel moet dit beheerd worden. Hiervoor geldt dat de beheerkosten per jaar €52,67 per hectare zijn (BIJ12, 2021). De brug heeft een oppervlakte van negen vierkante meter (1,5 meter breed en 6 meter lang). Waarbij de kostprijs €290,- per vierkante meter bedraagt (*Houten vijverbruggen & houten sierbruggen op maat: prijs & foto's*, 2022).

Voor de faciliteiten en belevingselementen geldt dezelfde onderbouwing als voorgaande scenario's. Zie tabel 5 voor de begroting van dit scenario.

Tabel 5: Begroting scenario 3. Overgenomen uit eigen materiaal

Begroting Scenario 3	Aantal	Kostprijs	Totaal	Beheer
Ondergrond				
Graspad m2	1800	0	0	52,67
Brug m2	9	290	2610	90
Faciliteiten				
Bank	2	400	800	80
Informatiebord	5	344	1720	172
Wegbewijzing	6	100	600	60
Belevingselementen				
Tijdslijn ontstaansgeschiedenis	1	1000	1000	
Rechttrekken van de beek	1	5000	5000	
Grensovergang	1	1000	1000	
Watertafel met waterpomp	1	7500	7500	
Wilgenboog	1	0	0	
Belvédère	1	20000	20000	
Muurkunst	1	10000	10000	
Totaal			50230	454,67

12. Advies

Op basis van het plan zijn er nog te ondernemen stappen die gezet moeten worden tot het succesvol realiseren van de inclusieve belevingsroute. In dit onderdeel volgt daarom een advies over het vergroten van de acceptatie bij partners, het betrekken van de doelgroep en de toegankelijkheid van de belevingsroute. Deze aanbevelingen worden onderbouwd op basis van het plan, hierbij wordt er rekening gehouden binnen welke termijn deze gelden.

Uit het plan is gebleken dat belanghebbenden partijen terughoudend zijn over de concept plannen voor een inclusieve belevingsroute (zie paragraaf 9.3). Er wordt daarom aanbevolen dit jaar met deze partners het gesprek aan te gaan en te bespreken waar de mogelijkheden liggen voor het realiseren van de route. Om zo de acceptatie van het plan te vergroten en een positief effect te verkrijgen op de wet van Maier, effect = kwaliteit x acceptatie (zie paragraaf 10.2).

Natuurgrenspark De Groote Heide is een van de grotere partijen in het gebied en heeft een groot bereik in het voordragen van plannen. Het advies luidt om bestaande samenwerkingsverbanden zoals 'Klimaatbestendig beekdallandschap Warmbeek-Tongelreep' te benutten en een samenwerking aan te gaan. Er wordt aanbevolen via deze samenwerkingsverbanden de belanghebbende partijen te benaderen en te betrekken bij het plan. Hierbij wordt geadviseerd de volgende argumenten te gebruiken om de acceptatie van het plan te vergroten:

1. Het gebied wordt de komende jaren drastisch veranderd door intensieve ingrepen aan de beek. Het is daarom een geschikt moment om een nieuwe route mee te nemen in de werkzaamheden. De natuur wordt in deze periode al verstoord.
2. De route is relatief kort en is tegelijkertijd behulpzaam voor het creëren van een zonering voor het gebied. Het houdt mensen weg van de kwetsbare natuur. Daarnaast levert de route nieuwe ambassadeurs op voor het gebied. Deze ambassadeurs zullen het gebied een warm hart toe dragen en het willen beschermen. Dit sluit bijvoorbeeld aan op de visie van Staatsbosbeheer 'beschermen, beleven en benutten' (*Staatsbosbeheer: Visie en beleid bos en hout | Groene Markt*, 2018).
3. In het concept ontwerp dat is voorgelegd aan Staatsbosbeheer en Waterschap de Dommel bestond de ondergrond van de route uit een half verharding. Daarin wordt in scenario één en twee (zie paragraaf 9.2.1) een concessie gedaan door middel van het aanleggen van een vlonderpad. Benadruk hierbij dat kwetsbare natte natuur beschermt moet worden.

Uit het plan is verder gebleken dat co-creatie met de doelgroep belangrijk is voor een gegrond ontwerp. In de planvorming bleek echter dat er geen animo was voor het deelnemen aan de workshop en het vormen van een klankbordgroep. Daarom wordt aanbevolen om de volgende stappen te zetten voor het realiseren van een toegankelijke belevingsroute middels co-creatie.

Nadat het ontwerp van de route is geaccepteerd door de betrokken partijen, kan de doelgroep via organisaties uit de regio benaderd worden voor een presentatie en workshop ten behoeve van de route. Vermeld bij het benaderen van de organisaties dat de doelgroep wordt betrokken in het ontwerp en uitgenodigd wordt bij een openingsfeest van de route. Hierdoor krijgen zij iets terug voor de moeite die zij in het ontwerp steken. Verder luidt het advies de presentatie met workshop te houden op een instelling/dagbestedingsterrein waar de doelgroep aanwezig is en regelmatig komt. Aangezien hier alle voorzieningen aanwezig zijn en de doelgroep vertrouwd is met de locatie. Het is van belang de presentatie toegankelijk te maken voor de deelnemers. Dit betekent dat er een tolk aanwezig moet zijn voor slechthorende en dat beelden een goed contrast hebben of duidelijk omschreven worden (zie bijlage 7). Na de presentatie is het van belang dat de doelgroep feedback kan geven op het ontwerp. Het advies luidt hierbij te vragen wat zij goed vonden, wat anders kan, wat er nog mist en wat een toevoeging zou zijn op het ontwerp. Zorg voor materiaal waarmee zij hun bevindingen kunnen delen in de vorm van tekeningen of teksten.

Uit het plan is verder gebleken dat voor de realisatie van de route deze bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar dient te zijn voor de doelgroep (zie paragraaf 9.1.3). Om de locatie bereikbaar te maken wordt er aanbevolen om nabij het beleavingscentrum toegankelijke parkeerplaatsen te voorzien met een verharde ondergrond. Voor omwonenden die zelfstandig of zonder auto het gebied willen bezoeken is het belangrijk dat er een verbinding is met het OV. Denk hierbij aan een buurtbus die langs de toegangspoorten rijdt op vaste tijdstippen. Het advies luidt deze zaken te realiseren gelijktijdig met de realisatie van de beleavingsroute.

Om de locatie toegankelijk te maken wordt er aanbevolen vanuit scenario één of twee, hoofdstuk 9, het ontwerp te realiseren. Toegankelijkheid gaat daarnaast ook over het beschikbaar stellen van informatie over de route op de website en via sociale mediakanalen. Het is hierbij van belang duidelijk de mogelijkheden en beperkingen van de route te communiceren (verwachtingsmanagement). Deze informatie dient toegankelijk te zijn middels een toegankelijkheidsmenu op de website (zie paragraaf 9.1.3). Als een rolstoelgebruiker niet weet dat er een rolstoeltoegankelijk toilet aanwezig is, dan is er een grote kans dat deze niet voor een bezoek aan dit gebied kiest. Dit geldt ook voor mensen die voor een langere tijd het gebied willen bezoeken. Er wordt daarom aanbevolen op de website te vermelden welke ondernemers, zoals horecagelegenheden en hotels, toegankelijk zijn. Zodat mensen een langer toegankelijk verblijf kunnen plannen bij Natuurgrenspark De Groote Heide.

Zodra de beleavingsroute gerealiseerd is, luidt het advies omwonenden, partners en de doelgroep uit te nodigen voor een openingsfeest. Het is hierbij van belang om organisaties zoals Stichting Groen & Handicap, HandicapNL, Toegankelijke Recreatie en Toegankelijk Vlaanderen uit te nodigen. Dit moment kan tegelijkertijd gebruikt worden om een schouw van de locatie en de route uit te voeren. Een schouw van de route kan inzicht geven in de nog aanwezige barrières voor de doelgroep. Waardoor de bruikbaarheid van de route vergroot kan worden.

Tenslotte is uit het plan gebleken dat vanuit het Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid en de Belgische organisaties Toerisme Vlaanderen en Toegankelijk Vlaanderen het verwachtingsmanagement van de locatie gecommuniceerd kan worden (zie paragraaf 6.2.2). Aangezien de route op zowel Nederlands als Vlaams grondgebied ligt, luidt het advies luidt om na de schouw de locatie te laten keuren door beide organisaties.

13. Bibliografie

- Appleton, J. (1996). *The Experience of Landscape*. Wiley.
- B. (2021). *Vlonderpad* [Foto]. Wandelvrouw.
<https://www.wandelvrouw.nl/hertogenpad-limburgse-etappes/>
- Baarda, B. (2014). *Dit is onderzoek!* (2de editie). Noordhoff.
- Barker, R. G. (1968). *Ecological Psychology: Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior* (Clean&Tight Contents ed.). Stanford Univ Pr.
- BIJ12. (2021, 18 mei). *Standaardkostprijs directe werkzaamheden natuur- en landschapsbeheer* [Dataset]. BIJ12.
- Bürgi, R., Tomatis, L., Murer, K., & De Bruin, E. D. (2016). Spatial physical activity patterns among primary school children living in neighbourhoods of varying socioeconomic status: a cross-sectional study using accelerometry and Global Positioning System. *BMC Public Health*, 16(1).
<https://doi.org/10.1186/s12889-016-2954-8>
- Cervinka, R., Röderer, K., & Hefler, E. (2011). Are nature lovers happy? On various indicators of well-being and connectedness with nature. *Journal of Health Psychology*, 17(3), 379–388.
<https://doi.org/10.1177/1359105311416873>
- Coeterier, J. F. (2000). *Hoe beleven wij onze omgeving?; resultaten van 25 jaar omgevingspsychologisch onderzoek in stad en landschap*. Wageningen Environmental Research.
- Corner, J. (1992). Representation and landscape: Drawing and making in the landscape medium. *Word & Image*, 8(3), 243–275.
<https://doi.org/10.1080/02666286.1992.10435840>
- Diels, H., & Kranz, W. (1907). *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Weidmann.
- Dietvorst, A. G. J. (2001, maart). *Het toeristisch landschap tussen illusie en werkelijkheid. Afscheidsrede als hoogleraar sociaal-ruimtelijke analyse van het landgebruik m.b.a.v. recreatie en toerisme op donderdag 22 maart 2001 in de Aula van Wageningen Universiteit*. Wageningen Universiteit. <https://edepot.wur.nl/234684>
- Dijk, J. V. (2013, 5 februari). *Wat klopt er van de broken window theory?* De Omgevingspsycholoog. Geraadpleegd op 17 februari 2022, van <https://www.omgevingspsycholoog.nl/broken-window-theory/>
- Funnekotter, B. (2019, 8 februari). Dit vindt u het mooiste landschap. *NRC*.
<https://www.nrc.nl/nieuws/2019/02/08/dit-vindt-u-het-mooiste-landschap-a3653436>
- Gemiddelde kosten vlonders plaatsen of vervangen*. (2019, 25 september). Werkspot.NL. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.werkspot.nl/tuinieren-buiten/prijzen-kosten/vlonders-plaatsen-vervangen>
- De Groote Heide. (2021a). Jaarplan 2022 De Groote Heide.
- De Groote Heide. (2021b). Visie op recreatie Warmbeek-Tongelreep.
- De Groote Heide. (2021c, juli). Educatiestrategie Vindingrijk.
- De Groote Heide. (2022a). De Groote Heide Kaart [Illustratie].
<https://assets.citynavigator.nl/kuma-grooteheide/uploads/media/5e21904dbb76d/de-groote-heide-kaart-totaal-2020-2021-ingezoomd.png>
- De Groote Heide. (2022b). Toegangspoorten van de Groote Heide. Geraadpleegd op 22 april 2022, van <https://www.degrooteheide.eu/nl/ontdekken/toegangspoorten>
- Harris, S. G. (1994). Organizational Culture and Individual Sensemaking: A Schema-Based Perspective. *Organization Science*, 5(3), 309–321.
<https://doi.org/10.1287/orsc.5.3.309>
- Haug, J. J. M., & Schuurman, F. (2020, juni). *Voetpaden voor iedereen*. Bouw Advies Toegankelijkheid.
- Helder antwoord op de vraag: wat is storytelling?* (z.d.). Corporate Story by Storytelling People. Geraadpleegd op 26 maart 2022, van <https://www.corporatestory.nl/storytelling/wat-is-storytelling/>
- Horatius, B., Schmeink, H., & Wietzes, R. (2016). *Fietspaden op de Waddeneilanden: Keuzes, mogelijkheden en afwegingskader*. Spring Partner.
- Houten parkbank | Houten zitbanken - Uw Parkmeubilair*. (2022). Uw Parkmeubilair. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.uwparkmeubilair.nl/Duuzame-tuinbanken/Duurzame-houten-tuinbanken/parkbank-geimpregneerd-oosteuropeeshout/>
- Houten vijverbruggen & houten sierbruggen op maat: prijs & foto's*. (2022). Houten-Bijgebouw.be. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.houten-bijgebouw.be/houten-buitschrijnwerk/houten-bruggen/>
- Hoving-van Der Wiel, S. (2017, juni). *Het effect van open communicatie - De wet van Maier* [Presentatieslides]. Dare2move.
https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiSkPLq_Zn4AhXP0gQKH3xDB8QFnoEQAQAQ&url=https%3A%2F%2F

- www.dare2move.nl%2Fwp-content%2Fuploads%2F2018%2F07%2FHet_effect_van_Open_Communicatie_-_Maier_3.pdf&usg=AOvVaw0khhFnovGivUVOL5rLq2Z5
- Informatie Stichting. (2016, 16 juni). hetWerkvan. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.hetwerkvan.nl/statute-stichting-hetwerkvan/>
- Informatiebord.nl. (2022a). *Informatiepaneel volkern - 6mm – vinyl*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.informatiebord.nl/p/8529/informatieorden/informatieve-borden/informatiepaneel-volkern-6mm-vinyl/>
- Informatiebord.nl. (2022b). *Montageframe houten staanders – voor informatiebord natuurgebied*. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.informatiebord.nl/p/7538/bevestigingsmiddelen/lessenaar-montageframes/montageframe-houten-staanders-voor-informatiebord-natuurgebied/>
- Interreg Vlaanderen-Nederland. (2019, 1 november). Interreg Vlaanderen-Nederland - Grensregio. Grensregio. Geraadpleegd op 24 mei 2022, van <https://www.grensregio.eu>
- Jastrow, J. (1892). *Gestalt-Switch Konijn Eend* [Illustratie]. Je ziet of een konijn of een eend, maar niet allebei tegelijk. Hoe komt dat? <https://www.trouw.nl/wetenschap/je-ziet-of-een-konijn-of-een-eend-maar-niet-allebei-tegelijk-hoe-komt-dat~bb1d399c/>
- Jeugd IVN groep 8–11 jaar. (2022). IVN. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.ivn.nl/afdeling/valkenswaard-waalre/jeugd-ivn-groep-8-11-jaar>
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15(3), 169–182. [https://doi.org/10.1016/0272-4944\(95\)90001-2](https://doi.org/10.1016/0272-4944(95)90001-2)
- Kaplan, S. (2008). Framing Contests: Strategy Making Under Uncertainty. *Organization Science*, 19(5), 729–752. <https://doi.org/10.1287/orsc.1070.0340>
- Kaplan, S., Kaplan, R., & Wendt, J. S. (1972). Rated preference and complexity for natural and urban visual material. *Perception & Psychophysics*, 12(4), 354–356. <https://doi.org/10.3758/bf03207221>
- Kaplan, S., Kaplan, S., Ryan, R., & Island Press. (1998). *With People in Mind*. Amsterdam University Press.
- Kellert, S. R., Wilson, E. O., McVay, S., Katcher, A., McCarthy, C., Wilkins, G., Ulrich, R., Shepard, P., Antoine, S. S., & Diamond, J. (1993). *The Biophilia Hypothesis*. Amsterdam University Press.
- Kloeze, J. W., Lengkeek, J., & Brouwer, R. (1997). The Multiple Realities of the Rural Environment. The Significance of Tourist Images for the Countryside. In H. Haan & N. Long (Eds.), *Images and Realities of Rural Life The Multiple Realities of the Rural Environment. The Significance of Tourist Images for the Countryside* (pp. 324–343). Koninklijke Van Gorcum.
- Kenniscentrum Groen & Handicap. (z.d.). Goede voorbeelden van toegankelijkheid. Goede voorbeelden. Geraadpleegd op 16 mei 2022, van <https://www.goedevoorbeelden.nu>
- Kenniscentrum Groen & Handicap. (2017). Samen op pad. Stichting Groen & Handicap. https://www.natuurzonderdrempels.nl/images/documenten/samen_op_pad_totaal.pdf
- Kenniscentrum Groen & Handicap. (2022). Kenniscentrum Groen & Handicap / Natuur zonder Drempels. Natuur zonder Drempels. Geraadpleegd op 16 mei 2022, van <https://www.natuurzonderdrempels.nl/>
- Kloostervelden. (2022). Kunstroute Kloostervelden [Illustratie]. Kloostervelden. <https://www.kloostervelden.nl/ontdek-kloostervelden-middels-de-kunstroute/>
- Kondo, M. C., Jacoby, S. F., & South, E. C. (2018). Does spending time outdoors reduce stress? A review of real-time stress response to outdoor environments. *Health & Place*, 51, 136–150. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2018.03.001>
- Lynch, K. (1960). *The Image of the City*. Amsterdam University Press.
- Marselle, M. (2019, juni). 2 Simplified version of the Stress Reduction Theory of affective/arousal response to a natural environment. (Based on Ulrich 1983). [Illustratie]. 2 Simplified version of the Stress Reduction Theory of affective/arousal response to a natural environment. (Based on Ulrich 1983). https://www.researchgate.net/figure/Simplified-version-of-the-Stress-Reduction-Theory-of-affective-arousal-response-to-a_fig2_333707529
- Mapio. (z.d.). Mühlrad [Foto]. Mapio. <https://mapio.net/s/55475247/>
- Masago, R., Matsuda, T., Kikuchi, Y., Miyazaki, Y., Iwanaga, K., Harada, H., & Katsuura, T. (2000). Effects of Inhalation of Essential Oils on EEG Activity and Sensory Evaluation. *Journal of PHYSIOLOGICAL ANTHROPOLOGY and Applied Human Science*, 19(1), 35–42. <https://doi.org/10.2114/jpa.19.35>
- Maslow, A. (2017). *A Theory of Human Motivation*. Van Haren Publishing.
- Miyazaki, Y. (2018). *Shinrin-yoku - De Japanse kunst van het bosbaden* (1ste editie). Spectrum.
- Naturerlebnispfad Aschau. (2021). Naturerlebnispfad Aschau. Google. Geraadpleegd op 24 mei 2022, van <https://www.google.nl/maps/place/Naturlehrpfad+Aschau/@48.4869617,9.8693068,7z/data=!4m1111>

- m2l2m11snaturerlebnispfad+aschau3m71s0x477614debeba565:0x504f2745097c411f8m2l3d47.7786706l4d12.3255224l9m1l1b1l15sChhuYXR1cmVybG VibmlzcGZhZCBhc2NoYXWSAQRWYXJr?hl=n
- Natuurgrenspark De Groote Heide & Visit Brabant Routebureau. (2021, november). Eindrapport hoofdtracestructuur wandelen en fietsen Natuurgrenspark De Groote Heide. Visit Brabant Routebureau.
- Natuurmonumenten. (z.d.). Van Tienhovenroute over de Kampina. Geraadpleegd op 17 mei 2022, van <https://www.natuurmonumenten.nl/natuurgebieden/kampina/route/rondje-op-de-kampina>
- Natuurpunt voltooit nieuw vlinderpad in Niels Broek. (2021, 27 januari). hln.be. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.hln.be/niel/natuurpunt-voltooit-nieuw-vlinderpad-in-niels-broek~af3260f/>
- Nieuw vlinderpad doorkruist natuurgebied Molenbeemd. (2021, 18 mei). hln.be. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.hln.be/riemst/nieuw-vlinderpad-doorkruist-natuurgebied-molenbeemd~a2af23c2/>
- Olivos, P., & Clayton, S. (2016). Self, Nature and Well-Being: Sense of Connectedness and Environmental Identity for Quality of Life. *Handbook of Environmental Psychology and Quality of Life Research*, 107–126. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31416-7_6
- Ongehinderd. (2022, 1 april). Over Ons. Geraadpleegd op 2 juni 2022, van <https://ongehinderd.nl/over-ons/>
- Ooms, J. (2022, 7 maart). Uurtarief grafisch vormgever? Bekijk en vergelijk tarieven. Uurtarief.tips. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://uurtarief.tips/nl/zpp/uurtarieven-zpp/zakelijke-dienstverlening/uurtarief-grafisch-vormgever>
- Oosterbaan, A., Griffioen, A., Koomen, A., Baas, H., Pels, M., & Van Beusekom, E. (2005). MKLE voor nationale landschappen : bijdrage van de monitor kleine landschapselementen (MKLE) aan de vastlegging van de kwaliteit van het landschap (Nr. 1251). Alterra. <https://edepot.wur.nl/22019>
- Park, B. J., Tsunetsugu, Y., Kasetani, T., Kagawa, T., & Miyazaki, Y. (2009). The physiological effects of Shinrin-yoku (taking in the forest atmosphere or forest bathing): evidence from field experiments in 24 forests across Japan. *Environmental Health and Preventive Medicine*, 15(1), 18–26. <https://doi.org/10.1007/s12199-009-0086-9>
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2019). *The Psychology Of The Child*. Adfo Books.
- Provincie Noord-Brabant. (2020, 11 augustus). *Beekdal Warmbeek-Tongelreep toekomstbestendig*. Brabant.NL. Geraadpleegd op 8 februari 2022, van <https://www.brabant.nl/actueel/nieuws/water/2020/grensoverschrijdende-samenwerking-maakt-beekdal-warmbeek-tongelreep-toekomstbestendig>
- Reise für alle. (2020). Testresultaat toegankelijkheid. https://partnerapi.reisenfueralle.de/bfdpdfs/service_provider/2161/Kurzbericht_Naturerlebnispfad_Moor_Safari_PA-00504-2020_de.pdf
- Sillince, J., Jarzabkowski, P., & Shaw, D. (2012). Shaping Strategic Action Through the Rhetorical Construction and Exploitation of Ambiguity. *Organization Science*, 23(3), 630–650. <https://doi.org/10.1287/orsc.1110.0670>
- Staatsbosbeheer: Visie en beleid bos en hout | Groene Markt. (2018, 20 maart). Groene Markt. Geraadpleegd op 9 juni 2022, van <https://groenemarkt.nl/staatsbosbeheer-visie-en-beleid-bos-en-hout>
- Steeghs, M. (2005, september). *Leerlijn Natuur Het versterken van aandacht voor natuur en natuurbelief in het onderwijs; een overzicht van doelen, werkwijzen en inhoud* (Nr. 2005/028). Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.
- Stiksma, K. (2020, februari). 'Pleasure for all!' Een white paper over het vraagstuk toegankelijkheid en inclusiviteit in Nederlandse dagattracties, nu én over 10 jaar.
- Strootman landschapsarchitecten. (z.d.). Belvédères Drentsche Aa. Strootman. Geraadpleegd op 13 juni 2022, van <https://strootman.net/projecten/belvederes-drentsche-aa/>
- Swaen, B. (2021, 28 oktober). *SWOT-analyse voor je scriptie: sterktes, zwaktes, bedreigingen, kansen*. Scribbr. Geraadpleegd op 26 april 2022, van <https://www.scribbr.nl/modellen/swot-analyse/>
- Thijssen, R. (z.d.). *Pestalozzi: Hoofd, hart en handen*. Volwassenenleren.nl. Geraadpleegd op 26 april 2022, van <https://volwassenenleren.nl/pestalozzi-hoofd-hart-en-handen/>
- Timmerman, T. (2020, 8 juni). *Storytelling raakt ons diep*. SWOCC. Geraadpleegd op 26 maart 2022, van <https://www.swocc.nl/kennisbank-item/storytelling-raakt-ons-diep/>
- Toegankelijkheid en mobiliteit. (2022, 9 juni). Nationale Hoge Raad Personen met een Handicap. Geraadpleegd op 9 juni 2022, van <http://ph.belgium.be/nl/memoranda-en-positienota-s/toegankelijkheid-en-mobiliteit.html>
- Toerisme Vlaanderen. (2022, 13 mei). Toegankelijkheidslabel. Geraadpleegd op 10 juni 2022, van <https://toerismevlaanderen.be/nl/tools-en-ondersteuning/labels/toegankelijkheidslabel>
- Tourist-Information Aschau. (2021, 17 juni). Rollstuhlgerichter barrierefreier Naturerlebnispfad. Aschau. Geraadpleegd op 2 mei 2022, van

- <https://www.aschau.de/barrierefreier-naturerlebnispfad>
- Ulrich, R. S. (1984). View Through a Window May Influence Recovery from Surgery. *Science*, 224(4647), 420–421.
<https://doi.org/10.1126/science.6143402>
- Ulrich, R. S., Simons, R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A., & Zelson, M. (1991). Stress recovery during exposure to natural and urban environments. *Journal of Environmental Psychology*, 11(3), 201–230.
[https://doi.org/10.1016/s0272-4944\(05\)80184-7](https://doi.org/10.1016/s0272-4944(05)80184-7)
- UserWay. (2022). Toegankelijkheid menu [Illustratie]. UserWay.
https://userway.org/?utm_source=Toegankelijkereactie&utm_medium=widget_footer&utm_campaign=widget
- Van de Laar, S., & Bruls, E. (2011, maart). *Natuur met een beperking: De vraag van mensen met een lichamelijke beperking naar een bezoek aan natuur- en recreatiegieden*. Kenniscentrum Recreatie.
- Van den Berg, A. E. (1999, maart). *Individual differences in the aesthetic evaluation of natural landscapes*. University of Groningen.
- Van den Berg, A. E. (2005). *Health Impacts of Healing Environments: A review of evidence for benefits of nature, daylight, fresh air, and quiet in healthcare settings*. Foundation 200 years University Hospital Groningen.
- Van den Berg, A. E. (2013). *Waarom wij natuur nodig hebben: Factsheet Natuur & Gezondheid*. IVN: instituut voor natuureducatie en duurzaamheid.
- Van den Goorbergh, F., & Scheffers, J. (2012). *Participatie @ groene ruimte. Landwerk, Wageningen. Op basis van: Bekkering, T., J. Walter, 2009. Management van processen*. Spectrum Houten.
- Van Doorn, R. (2017). De mooiste natuurervaringen mogelijk maken methoden en technieken voor het inrichten van natuurgebieden gericht op beleving. *Vakblad Groen Elba-Rec*, 73(0166–3534), 39–43.
- Van Hamme, L. (2020, 4 september). *Foutenboomanalyse*. Wolters Kluwer. Geraadpleegd op 15 februari 2022, van <https://www.wolterskluwer.com/nl-be/expert-insights/error-tree-analysis>
- Van Soest, K., & Van Lieshout, G. (2005). *Mobiliteit voor vrije tijd. Een analyse van problemen bij vervoer en toegankelijkheid bij vrijetijdsbesteding van mensen met functiebeperkingen* (Deelrapport 3, Verbeteracties). iRv, Kenniscentrum voor Revalidatie en Handicap.
- VisitBrabant Routebureau & Natuurgrenspark De Groote Heide. (2021, november). *Eindrapport: Hoofdstructuur wandelen en fietsen Natuurgrenspark De Groote Heide*. VisitBrabant RouteBureau.
- Vlonderplank. (2018, 21 februari). Jumbowood. Geraadpleegd op 7 juni 2022, van <https://www.jumbowood.nl/vlonderplank/>
- Wagenaar, O. (2018). *Leisure analyse*. BUAS.
<https://leefstijlvinder.nl/het-bsr-model/>
- Welcker, U. (2017). [Wilgenhut]. Komoot.
<https://www.komoot.nl/highlight/186467>
- Wesseling, A. (1970, 23 augustus). *Wil je iets bijzonders doen? Probeer een bosbad*. Happeez. Geraadpleegd op 18 april 2022, van <https://www.happeez.nl/spiritualiteit/bosbad-shinrin-yoku/>
- Wijnker-Holmes, B. & Sensonate. (z.d.). *uitleg over het proces van prikkelverwerking*. Sensonate. Geraadpleegd op 6 juni 2022, van <https://sensonate.nl/informatie/uitleg-over-het-proces-van-prikkelverwerking/>
- Wirz-Justice, A., Graw, P., Kräuchi, K., Sarrafzadeh, A., English, J., Arendt, J., & Sand, L. (1996). 'Natural' light treatment of seasonal affective disorder. *Journal of Affective Disorders*, 37(2–3), 109–120.
[https://doi.org/10.1016/0165-0327\(95\)00081-x](https://doi.org/10.1016/0165-0327(95)00081-x)
- Zamani, Z. (2016). 'The woods is a more free space for children to be creative; their imagination kind of sparks out there': exploring young children's cognitive play opportunities in natural, manufactured and mixed outdoor preschool zones. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 16(2), 172–189.
<https://doi.org/10.1080/14729679.2015.1122538>
- Zelenski, J. M., & Nisbet, E. K. (2012). Happiness and Feeling Connected. *Environment and Behavior*, 46(1), 3–23.
<https://doi.org/10.1177/00139165124519>

14. Bijlagen

Bijlage 1: Wetenschappelijk- en maatschappelijk kader

Wetenschappelijk kader

Organisaties van natuurgebieden willen hedendaags graag de beleving van hun gebied optimaliseren door de waarden te vergroten. Men onderscheidt vier waarden, namelijk: gebruikswaarde, perceptiewaarde, narratieve waarde en verbindingswaarde (Kloeze et al., 1997). Elke gebruikersgroep heeft zijn eigen perceptie. Deze meervoudige belevingswaarden worden ook weerspiegeld in de verschillende invalshoeken die bestaan binnen het belevingsonderzoek. De omgevingspsychologie is momenteel een populaire en veel gebruikte invalshoek. Hieronder wordt ingegaan op de wetenschap rondom beleving en achterliggende theorieën.

Invloed omgeving

De omgeving speelt een belangrijke rol in ons gedrag en hoe men de omgeving waardeert. De waarneming bepaalt voor een groot gedeelte ons gedrag. Een omgeving wordt daarom in de omgevingspsychologie een 'behavior setting' genoemd (Barker, 1968). De omgeving kan zowel een positieve, negatief of neutrale valentie (ervaring) hebben. Een valentie is het resultaat van een interactie tussen de binnenwereld en de buitenwereld (Coeterier, 2000). Deze valenties impliceren waarden en waarderingen. Hoe deze tot stand komen loopt volgens twee wetten. De eerste wet suggereert dat de innerlijke organisatie correspondeert met de uiterlijke organisatie. Zowel de externe materie als het menselijke instrument, de neocortex, zorgen voor een organisatie in functioneel verschillende onderdelen (Coeterier, 2000). Dit betekent dat men in staat is om de omgeving in onszelf op te nemen. De tweede wet suggereert dat de wetten van de waarneming de wetten van organisatie volgen, oftewel het betekent dat men eerst het geheel ziet en dan de losse elementen die het geheel maken (Piaget & Inhelder, 1950). Een landschap wordt dus eerst als een geheel gezien en vervolgens geanalyseerd in losse elementen door onze hersenen.

Ook spelen interne en externe factoren een rol in wat men ziet. Extern is wat men waarneemt binnen het gezichtsveld en intern is afhankelijk van een persoonlijk conceptueel kader. Een boswachter ziet een ander landschap dan een toerist door het verschil in kennis. We kunnen stellen dat ze in verschillende paradigma's leven. Door kennis verandert het conceptueel kader van de persoon en de persoon ondergaat als het ware een Gestalt-Switch. Een Gestalt-Switch, zie figuur 39, is wat de persoon ziet is afhankelijk van de persoonlijke waarneming die gebaseerd wordt door het persoonlijke conceptueel kader. Mensen kunnen zowel een eend of een konijn onderscheiden in het ambigue

figuur. Wanneer mensen dit door hebben veranderd hun kennis en ondervinden ze een gestalt-switch, zoals Thomas Kuhn het noemt. Het wereldbeeld verandert en mensen zien de werkelijkheid met andere ogen. Zo is het ook met landschappen. De achterliggende kennis bepaalt voor het grootste gedeelte wat mensen zien. Wat mensen zien bepaalt uiteindelijk ook op welke manier ze het waarderen. *"Landschapsbeleving wordt bepaald door de wisselwerking tussen mens en landschap, tussen binnenwereld en buitenwereld."* (Coeterier, 2000).

Waardering van interpretatie

Onze beleving is dus afhankelijk van de waarneming. Hoe men de waarneming interpreteert is een individueel proces. De beleving is zowel afhankelijk van de waardering die volgt uit de waarneming, als de werkelijkheid zelf. Dit is voor ieder persoon verschillend. Veel van de waardering draait om

Figuur 39: Gestalt-switch. Getekend door Joseph Jastrow (1892)

perceptie (Funnekotter, 2019). Uit onderzoek van Van den Berg (1999) blijkt dat individuele verschillen samenhangen met sociaal-demografische kenmerken zoals opleidingsniveau, inkomen, leeftijd, agrarische achtergrond en lidmaatschap van natuur- en milieuorganisaties. De voorkeuren voor natuur splitsen zich op in de dimensie van ruig naar verzorgd, oftewel de mate van menselijke invloed. Perceptie draait dus om de persoonlijke beleving. De beleving kan beïnvloed worden door de relatie die mensen hebben met het gebied. Persoonlijke waarderingen zijn daarom altijd subjectief en ontstaan vanuit persoonlijke ervaringen.

Verschillende relaties en ervaringen leveren verschillende perspectieven op. Het perspectief is niet alleen een visuele ideologie, maar ook wat Foucault een technologie van de macht noemt (Dietvorst, 2001). De psychologie rekent status als een factor van de waardering. De macht om jezelf het beste perspectief toe te eigenen speelt een rol in de waarneming. De zetel van de zonnekoning stond bijvoorbeeld altijd in het midden van de spiegelzaal in Versailles. De koning heeft dus een andere invalshoek dan de gewone burger. In het bos zal de gewone burger niet dezelfde natuur ervaren als de boswachter die zichzelf buiten de paden waadt. Ook in de geografie speelt perceptie een rol, een productie van een kaart ontstaat altijd uit een 'mental interpretation' van de wereld (Corner, 1992). Kevin Lynch voegt daaraan toe dat de ruimtelijke omgeving ons helpt om structuren te ontdekken, de omgeving te begrijpen en te ontdekken. Onbewust creëren we een mentale kaart van onze omgeving door paden, randen, knooppunten, districten en landmarks te converteren naar een kaart in onze gedachten (Lynch, 1960).

Evolutietheorie

Ook evolutie speelt een rol in wat mensen waarderen. Zo zijn er verschillende theorieën gewijd aan onze landschapsvoorkeur in verband met evolutionaire overlevingsstrategieën. De dominante theorie is dat mensen een parkachtig en savanneachtig landschap het meest waarderen. Dit komt doordat deze twee landschappen voldoen aan de basisbehoeften om te schuilen voor grote roofdieren en geschikt zijn om voedsel te zoeken. *"Het zijn omgevingen waar je je kunt zien zonder zelf gezien te worden."* (Appleton, 1975). De theorie van Kellert (1993) sluit hierop aan. Volgens hem hebben mensen een voorkeur voor savanneachtige en parkachtige landschappen. Deze theorie valt samen met de piramide van Maslow, een theorie over basisbehoeften (Maslow, 2017). Alles draait uiteindelijk om het bevredigen van behoeftes en dat sijpelt door in onze landschapsvoorkeur. Kaplan, Kaplan & Wendt (1972) concludeerde daarentegen dat hoe complexer de omgeving, hoe sterker de menselijke voorkeur is.

Landschapsbeleving onderzoek

Er zijn een aantal benaderingen om landschapsbeleving te onderzoeken. Hieronder worden er twee kort geïntroduceerd.

De eerste benadering brengt verschillende invalshoeken samen in een analyse. Deze benadering is een methodiek dat ontworpen is door de Hogeschool Van Hall Larenstein en heet de interpretationmethode. De interpretationmethode analyseert aan de hand van kenmerken van een plek. De interpretationmethode analyseert een landschap vanuit de aanwezige natuur, geologie en cultuurhistorie (Van Doorn, 2017).

Naast de dominante evolutionaire en psychologische theorieën is er ook de positivistische benadering. Het positivisme is een filosofische stroming dat agendeert dat feitelijke kennis alleen uit observatie gehaald kan worden. Deze benadering probeert landschapsvoorkeur meetbaar te maken door middel van fysieke meetbare kenmerken. Zo zijn de volgende kenmerken volgens het onderzoek van MKLE (2005) van belang bij het bepalen van de landschapsvoorkeur:

1. Het groene karakter, oppervlakte groen.
2. Openheid, samenhang elementen.

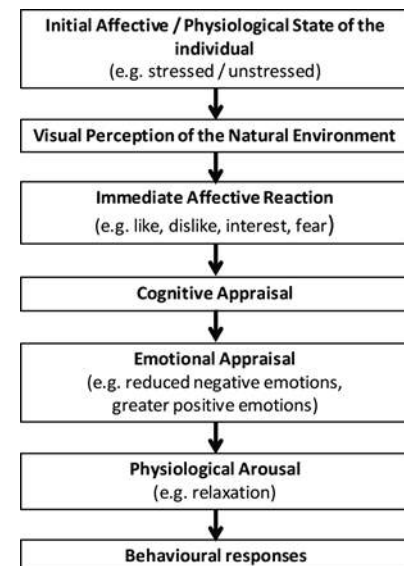
3. Toegankelijkheid
4. Samenhang met cultuurhistorische patronen en structuren.
(Oosterbaan, et al., 2005)

Samenvattend, de beleving van een natuurlijke omgeving begint bij de waarneming. Vervolgens is de waardering van de waarneming een subjectief proces afhankelijk van verschillende persoonlijke eigenschappen en ervaringen. Los daarvan zijn er theorieën over factoren die meespelen bij de beleving. Zo wordt er waarde toegekend aan onze status en het daaraan toegekende perspectief dat we hebben. Er zijn ook theorieën die beweren dat evolutie een rol speelt in onze landschapsvoorkeur en hoe we een landschap beleven. Er zijn ook benaderingen die trachten te meten wat onze landschapsvoorkeur is. Onze landschapsvoorkeur speelt een belangrijke rol in hoe we het landschap beleven. Dit blijft slechts subjectief. Ondanks de wetenschappelijke achtergrond zijn er nog genoeg ongeopende deuren om te onderzoeken. De theorieën zijn te algemeen en ons onderzoek richt ze specifiek op de beleving van het Warmbeek-Tongelreep Beekdal. Met een extra verdieping in de beleving van mensen met een handicap. Over dit paradigma is nog niet zoveel bekend en daarom des te belangrijker om te onderzoeken.

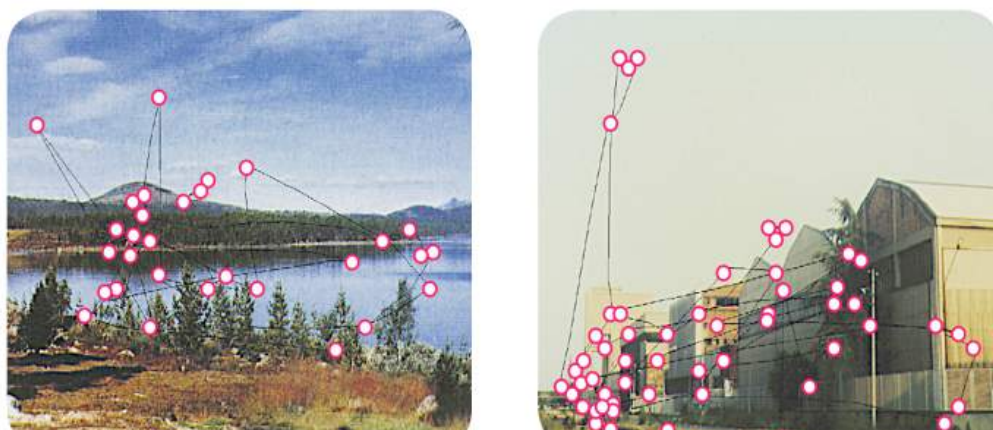
Maatschappelijk kader

Natuur speelt een belangrijke rol in het leven van mensen. Anno 2022 is het adagium dat natuur gezond voor je is algemeen geaccepteerd. Er zijn talloze onderzoeken gedaan naar de effecten van natuur op het welzijn en welbevinden. Binnen dit onderzoek zijn twee dominante theorieën, namelijk de ART (Attention Retention Theory) van Kaplan & Kaplan en de SRT (Stress Reduction Theory) van Ulrich. Volgens de ART zorgen natuurlijke fenomenen ervoor dat het brein tot rust komt omdat het een beroep doet op andere neurologische delen van het brein. De natuur heeft namelijk minder prikkels aangezien het bestaat uit vaste structuurrijke patronen (zie figuur 41). Alleen al uit het raam kijken tijdens een werkdag geeft een stress verminderend gevoel (Kaplan, Kaplan, & Ryan, 1998). Ulrich's theorie zit in hetzelfde onderzoek paradigma en suggereert dat blootstelling aan natuur positieve effecten heeft op psychologische problemen (zie figuur 40). Deze theorieën dienen als fundament voor talloze onderzoeken over de invloed van natuur op gezondheid.

Natuur draagt bij aan beter welzijn en gezondheid van de maatschappij. Kinderen tonen bijvoorbeeld meer creatief speelgedrag in de natuur (Zamani, 2016). Ook bewegen zij meer in de natuur (Bürge, Tomatis, Murer, & de Bruin, 2016). Dit is een niet te onderschatten resultaat. Beweging is namelijk de beste remedie tegen de meeste ziektes.

Figuur 40: Stress Reduction Theorie.
Overgenomen van Marselle (2019)

Figuur 41: Attention Restoration Theory. Overgenomen uit Factsheet IVN (Van den Berg A., 2013)

Natuur heeft een groot invloed op zowel het maatschappelijke - als het individuele geluk. Volwassenen zijn gelukkiger, meer tevreden, gezonder en voelen zich betrokken met natuur en milieu wanneer zij in verbinding staan met natuur (Capaldi, Dopko, & Zelenski, 2014; Cervinka, Röderer, & Hefler, 2012; Olivos & Clayton, 2017; Zelenski & Nisbet, 2014).

Investeren in natuurbeleving voegt enorm veel maatschappelijke waarde toe. Andersom zorgt natuurbeleving ook in waardering voor natuur en helpt deze realisatie in het voortbestaan van de natuur. In onderzoek van Elands et al. (2005) komt naar voren dat het openstellen van natuurgebieden voor recreanten zorgt voor maatschappelijke draagvlak voor natuurbescherming en -ontwikkeling.

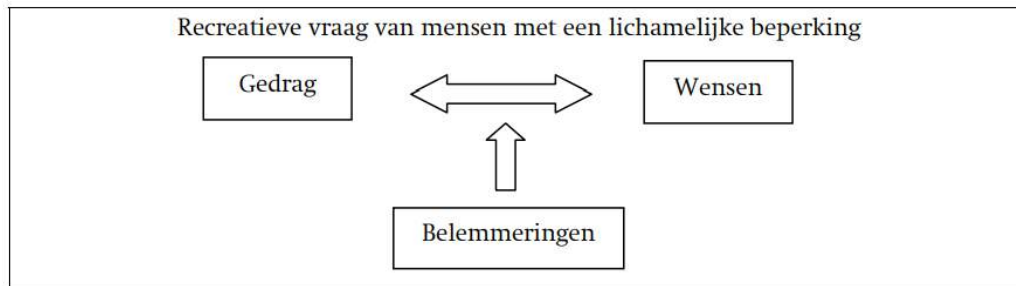
Inclusiviteit

Gezondheid werd vroeger vooral gekenmerkt door de aanwezigheid en/of afwezigheid van ziekte. Tegenwoordig zien we gezondheid als een samenspel tussen het geestelijke, lichamelijke en sociale welzijn. Het is belangrijk om deze factoren aandacht te geven als het om gezondheid gaat. Natuur, daglicht, frisse lucht en stilte worden vaak genoemd als het klassieke recept voor een helende omgeving (Van den Berg, 2005). Onderzoeken naar deze helende omgevingen geven empirisch bewijs dat er positieve resultaten zijn. Een kanttekening daarbij is dat het moeilijk te bewijzen is wat je meet, omdat er geen onomstreden methodiek bestaat. Hieronder twee voorbeeldresultaten.

Uit onderzoek van Kellert et al. (1993) en Kaplan (1995) kwam naar voren dat natuurlijk uitzicht effectief is om de stress en pijn te doen verminderen. Een van deze onderzoeken die bewijst hiervoor aanlevert is het bekende onderzoek van Ulrich (1984). In dit onderzoek werden patiënten die een galblaasoperatie hadden ondergaan en het gebruik van pijnstillers onderzocht. Uit het onderzoek kwam naar voren dat patiënten die uitkeken op een natuurlijke omgeving minder pijnstillers nodig hadden dan patiënten die uitkeken op een stenen muur. Een ander onderzoek van Wirz-Justice et al. (1996) onderzocht het effect van buitenwandelingen op melatonine en cortisol afscheiding van patiënten met een seizoensgebonden affectieve stoornis. De uitkomst was dat de melatonine en cortisol afscheiding verbeterd was ten opzichte van de controlegroep, die werd behandeld met een lichte doses kunstmatig licht.

Natuur is goed voor iedereen en maakt geen uitzonderingen in doelgroepen. Er is weinig bekend over natuurbeleving voor mensen met een handicap. Dit is een heel nieuw onderzoeksgebied dat nog niet onderzocht is. Uit een van de weinige onderzoeken van Kenniscentrum Recreatie (Van de Laar & Bruls, 2011) kwam naar voren dat mensen met een handicap dezelfde behoefte hebben om de natuur in te gaan als mensen zonder handicap. Ondanks dat het onderzoek kleinschalig en niet voldoende representatief was, zijn de resultaten bruikbaar als indicatie. Uit het onderzoek van Van de Laar en Bruls (2011) kwam naar voren dat 92 procent, van de gerespondeerde mensen met een handicap, belemmering ervaart met de toegankelijkheid van natuurgebieden. Dit is de grootste belemmering voor deze doelgroep. Onduidelijk is de mate van handicap van deze onderzoeksgroep. Wel kwam naar voren dat doven de minste problemen ondervonden en dat vooral toegankelijkheid voor rolstoelgebruikers de meeste problemen oplevert.

Mensen met een beperking hebben dezelfde wensen als de gemiddelde Nederlander. Ook zij ervaren stress, misschien wel meer stress door de beperking. Daarom is net als voor alle Nederlanders natuurbeleving ook voor deze groep zeer belangrijk. Deze groep heeft dezelfde wensen als de gemiddelde Nederlander, alleen andere belemmeringen door hun handicap. Hun gedrag wordt daardoor beïnvloed (zie figuur 42). Uit het rapport van Van de Laar en Bruls (2011) werd het volgende geconcludeerd: *“De meeste mensen met een lichamelijke beperking willen geen apart aanbod voor hen alleen, maar samen met mensen zonder een beperking deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten. Daarbij is het van belang dat zij zoveel mogelijk zelfstandig zijn en geen hulp van derden nodig hebben.”*

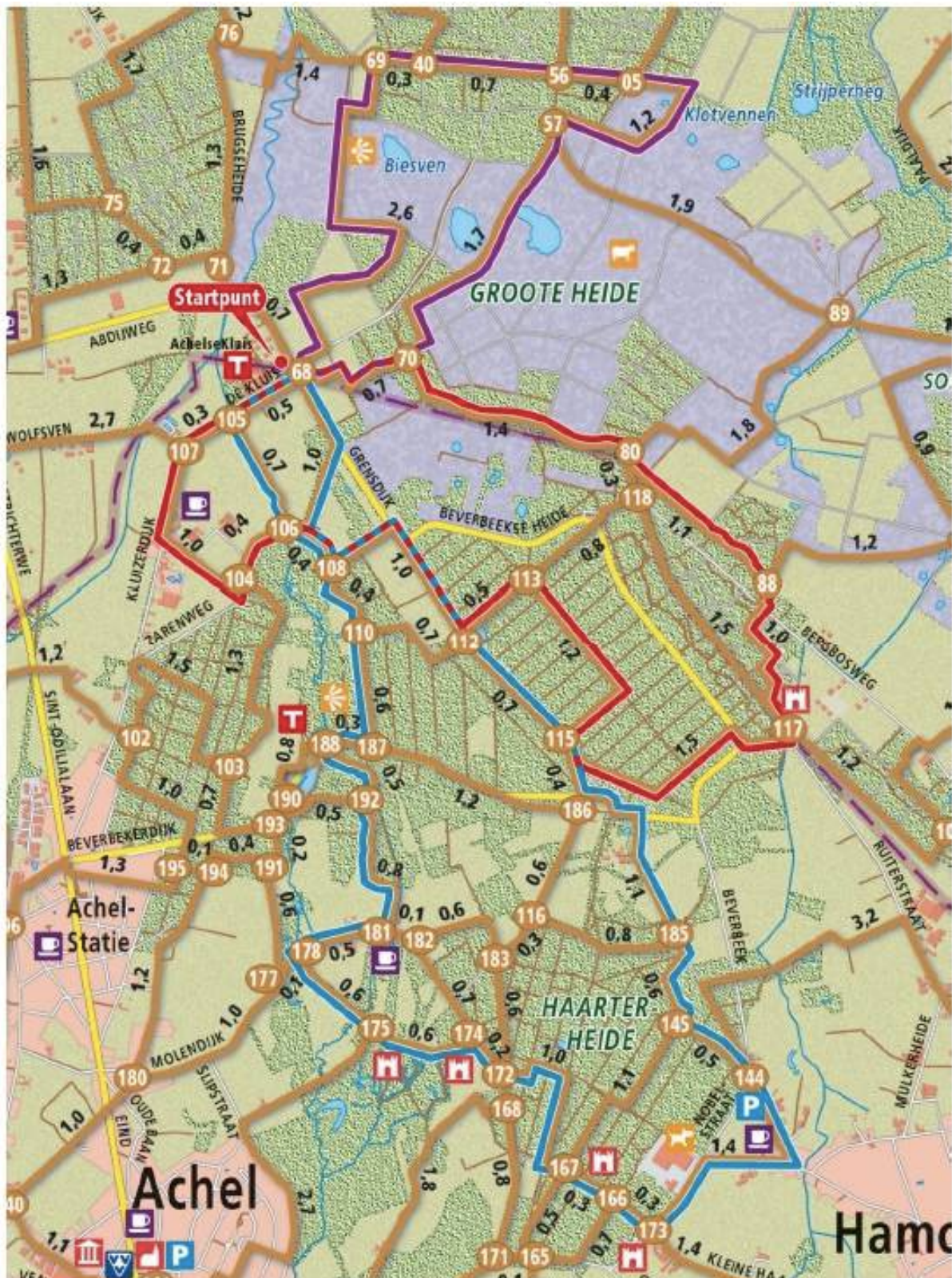

Figuur 42: Recreatieve vraag van mensen met een lichamelijke beperking. Overgenomen uit (Van de Laar & Bruls, 2011)

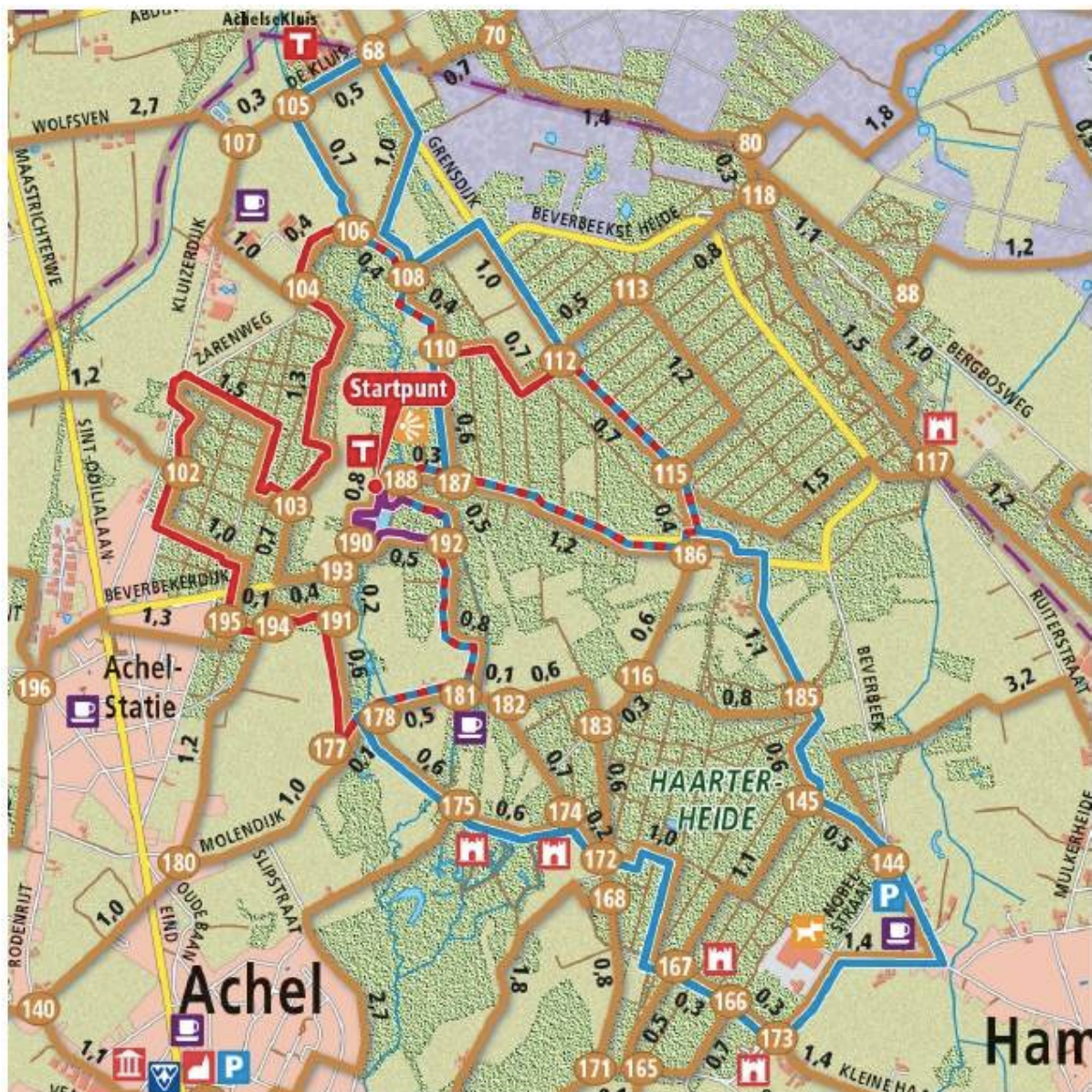
Bijlage 2: Wandelknooppunten beekdal

Bijlage 3: Wandelroutes Achelse Kluis

Bijlage 4: Wandelroutes Domein De Bever

Bijlage 5: Transcript interviews wandelaars

Interview met wandelaars

Locatie: Achelse Kluis en Domein de Bever

Datum: 15 april 2022

Deelnemers: Beau Biesboer, Luuk Koop en wandelaars

Groep 1 (2 personen)

B: Komt u uit de omgeving en komt u hier vaker?

W: *Geven aan niet uit de omgeving te komen.*

B: Waarom bent u vandaag hier aan het wandelen/fietsen? (Motivatie)

W: *Wandelen vanwege het Paasweekend.*

B: Komt u hier vaker in de omgeving?

W: *Eenmaal per jaar.*

B: Waarom heeft u specifiek voor dit gebied gekozen?

W: *Voor het goede hotel en het lekkere eten.*

B: Wat vindt u zo mooi aan het gebied?

W: *De rust en de natuur, de verscheidene vormen van begroeiing. Alles eigenlijk.*

B: Wat ontbreekt er nog?

W: *Een bankje.*

B: Ben je bewust van het landschap, cultuurhistorie? Wat zou je dan nodig hebben om daar bewust van te worden?

W: *Nee niet echt, we gaan meer voor het wandelen.*

B: Wat heeft u nodig om het beekdallandschap te beleven?

W: *weten het niet.*

B: Wat waardeert u aan dit gebied? Kunt u omschrijven wat u ervaart op het moment dat u door dit gebied fietst of wandelt?

W: *Rust (anderen bevestigen). Genieten van de rust en de kalmte. Ontspanning.*

B: Zou u iets kunnen bedenken waardoor die ervaring vergroot zou worden?

W: *Een bankje waar we kunnen picknicken of iets in die richting.*

B: Zou u geïnteresseerd zijn in een wandeling meer stimulerende dingen te krijgen waardoor u meer van het gebied en het landschap zou komen te weten?

W: *Ik ben al lid van Natuurpunt, dus ik krijg al 4 keer per jaar een brochure over het gebied.*

B: Zou u bijvoorbeeld kiezen voor een beleevingsroute die gebaseerd is op een thema?

W: *Bijvoorbeeld met een heks ofzo?*

(Beau bevestigt dat het gaat om een route met punten en opdrachten die je bijvoorbeeld kunt beluisteren).

W: *Ja dat is altijd interessant. In sommige steden heb je palen met QR-codes en dan krijg je uitleg.*

Dan heb je wel oortjes nodig Dat zou ik wel een toegevoegde waarde vinden, maar het hoeft niet.

Gesprek gaat door over vogels.

Groep 2 (2 personen)

B: Komt u uit de omgeving en komt u hier vaker?

W: *Wij komen niet uit de omgeving.*

B: Waarom bent u vandaag hier aan het wandelen/fietsen? (Motivatie)

W: *We doen een zoektocht.*

B: Hoe bent u daarbij terecht gekomen? Via welke organisatie doet u dat?

W: We Wandelen een knooppuntenroute.

B: Waarom heeft u specifiek voor dit gebied gekozen?

Geen duidelijk antwoord.

B: Wat ontbreekt er nog?

Niks.

B: Bent je bewust van het landschap, cultuurhistorie? Wat zou je dan nodig hebben om daar bewust van te worden?

W: Nee

B: Wat heeft u nodig om het beekdallandschap te beleven?

W: Weten ze niet.

B: Wat waardeert u aan dit gebied?

W: De mooie natuur en dat er veel bossen zijn.

B: Kunt u omschrijven wat u ervaart op het moment dat u door dit gebied fietst of wandelt?

W: Rust en veel vogels.

B: Zou u iets kunnen bedenken waardoor die ervaring vergroot zou worden?

W: Nee niet echt. Het is al anders dan bij ons thuis.

B: Waarom gaat u normaal wandelen?

W: We wandelen tamelijk veel en ondertussen nemen we een zoektocht mee. Je ziet dingen die je anders niet ziet.

Groep 3 (4 personen)

B: Komt u uit de omgeving en komt u hier vaker?

W: Nee

B: Waarom bent u vandaag hier aan het wandelen/fietsen? (Motivatie)

W: We zijn hier vier dagen in Hamont-Achel (voor een lang weekend).

B: Waarom heeft u specifiek voor dit gebied gekozen?

W: Er was een wandeling die was uitgestippeld vanuit het Bolhuis. Die vertrok vanuit de Achelse kluis. Die zijn wij nu aan het volbrengen in feiten.

B: Wat ontbreekt er nog?

W: Niks.

B: Ben je bewust van het landschap, cultuurhistorie? Wat zou je dan nodig hebben om daar bewust van te worden?

W: Geven aan dat ze meer komen voor het wandelen en de ontspanning.

B: Wat heeft u nodig om het beekdallandschap te beleven?

W: Niks.

B: Wat waardeert u aan dit gebied? Wat vindt u er mooi aan?

W: Heel mooi vinden we het. Vooral de natuur en de rust en de natuur.

B: Kunt u omschrijven wat u ervaart op het moment dat u door dit gebied fietst of wandelt?

W: Ontspanning.

B: Zou u iets kunnen bedenken waardoor die ervaring vergroot zou worden?

W: Nee.

B: Zou u geïnteresseerd zijn om een belevingsroute te lopen? Met opnames, informatievoorziening, etc.?

W: Eventueel wel.

Bijlage 6: Transcript interview met Hilke Huysinga

Interview met Hilke Huysinga

Locatie: Kloostervelden, Sterksel

Datum: 8 maart 2022

Deelnemers: Beau Biesboer, Luuk Koop en Hilke Huysinga

H: Ze zijn de tent aan het ophalen. Ze hebben zo'n tent met houten palen, zodat je in de winter ook nog kan buiten zitten. (Een tent wordt opgezet op de achtergrond).

B: Ja (knikt bevestigend)

Dan begint het interview echt.

H: Ik ben 15 jaar betrokken aan de ontwikkelingen van deze plek, Kloostervelden. Dit was een instellingsterrein. Honderd jaar geleden begonnen als locatie (het wordt echt een festival (opmerking). Gelach. Het klooster is ooit opgericht door de broeders van de Sint Jozef. Die hebben hier het klooster gebouwd voor de eerste jongens met epilepsie om hiernaartoe te gaan. We hebben wel een wankel tafeltje gekozen. Jongens met epilepsie hier naartoe gekomen. Uiteindelijk zijn hier paviljoenen opgesteld, omdat het klooster te klein werd. In de jaren 70 kwamen hier verschillende paviljoenen, die zijn inmiddels afgebroken. Dan moet je je voorstellen dat zijn echt instellingsachtige complexen met meerdere slaapkamers en meerdere cliënten op een kamer. Dus dat was een hele andere tijd. Wij merkten dat de paviljoenen waren zwaar verouderd en we merkten ook dat de cliënten steeds meer buiten de maatschappij kwamen te staan. Letterlijk dat inzicht hadden we natuurlijk nooit, maar ze konden letterlijk niet meer mee doen. (Hilke begroet ondertussen voorbijlopende cliënten). Dat ze letterlijk niet meer mee konden doen aan het maatschappelijk leven en vroeger was dat heel normaal dat je niet je mensen met een beperking buiten de maatschappij plaatst. Eigenlijk zelfs soms beschamend voor families. Dan had je iemand met een downsyndroom en dan gingen ze gewoon in een inrichting, instituut of een instelling. Dan werden ze uit huis geplaatst. In deze tijd is dat echt niet meer. Dan moet je echt veel meer kijken, in de jaren 90 gingen de cliënten naar de wijken toe? (retorische vraag, Beau knikt bevestigend). Dan had je vaak van die dorpswoningen. Waar cliënten dan in gehuisvest werden. Daar hebben wij ook verschillende locaties van, maar er is ook een hele grote groep die dat niet kon. Om dat ze of te veel zorg nodig hadden of te intensief of geen aansluiting kunnen krijgen in het maatschappelijk leven, omdat ze meer steun nodig hebben en niet zelfstandig genoeg zijn en die groep zat hier nog. 178 cliënten en daar hadden we zoiets van: We moeten we hier dan mee? Toen kwam eigenlijk het idee, en we waren de tijd al ver vooruitlopend in Nederland toentertijd al, en nu nog steeds, dat we zoiets hadden van ja we moeten eigenlijk weer zorgen dat er levendigheid en gezelligheid hier komt. In plaats dat zij naar het dorp gaan halen wij het dorp hierheen. Als wij zorgen dat hier een fijne leefomgeving ontstaat. Dan komen die mensen en ontstaan hier die ontmoetingskansen. En zo is het idee van de ontwikkeling op deze plek ontstaan. Tijdens de ontwikkeling bestond al het bezwaar over veiligheid. Ook op de wegen enz.. Op een terrein waar nooit veel auto's kwamen. Toen hebben we gezegd als we nou een wandelpad creëren die altijd voorrang heeft. Dat pad is gewoon een veilige route, heeft ook een afwijkende kleur gekregen.

B: Ja we zagen daar haaiantanden.

H: Ik moet ook heel eerlijk zeggen. We hebben toentertijd gekozen voor rood. ook in overleg met een heel aantal partijen. Omdat we dachten het valt heel erg op. Volg het rooie pad. En uh, heeft ook een afwijkende kleur gekregen moet ik zeggen. Ik weet niet of ik nu weer rood zou kiezen. Nou wordt het voor sommige mensen gezien inderdaad als fietspad.

L: Wij dachten ook dat het fietspad was.

H: Ja, en dan is de discussie mag hier wel of niet gefietst worden? Nou, onze cliënten zijn heel vaak op de aangepaste fiets. We hebben juist fietsen, daar is dat pad ook gewoon voor. Het is niet de bedoeling dat mensen allemaal gewoon met hun elektrische fietsen er gewoon keihard overheen fietsen. Dus ja dat dat is nog wel een ding wat dan verwarrend kan staan. Dus je zou ook nog bijna kunnen zeggen doe een afwijkende kleur. Je zou daarom ook kunnen stellen, kies een afwijkende kleur. Bij wijze van spreken oker geel achtige, natuurlijke kleur achtige ondergronden of groene paden of zo. Waarin je dus gewoon zegt van nou, dit is gewoon echt opvallend. Dit is een combi pad en fietsers houden rekening bijvoorbeeld met voetgangers. Voetgangers gaan voor s fietsers. Mm hu. En in deze wijk is bijvoorbeeld. Zo zijn we op het idee gekomen om van deze wijk. Ik weet niet of de G5 kent geen vijf staat voor een woonerf waarin altijd de voetgangers voorrang hebben op uh het langzaam verkeer voorrang heeft op de auto's. En wij hebben hier een G5 wijk van gemaakt. Dus als je de wijk binnenkomt is de stapvoets rijden ja. En in principe is iedereen die fietsend of lopend rond gegaan omdat de auto's ja dus ook een hele bewuste keus. Maar ja, toen kwam dus het idee van het pad. En toen we het plan verder gingen inricht, toen hebben we hadden we zo iets. Ja, we willen en cliënten betrekken, familieleden, maar ook wijkbewoners, waarop ook nogal wat stakeholders omwonenden. We willen ook dat er een aantrekkende werking heeft op de regio. We willen ook dat milieu federaties, maar ook de Fietzersbond en nu al die partijen erbij betrokken zijn. En toen hebben we een dag georganiseerd. Een dag voor de belangengroepen, want die hebben toch iets andere kijk op zaken. En een dag hebben we georganiseerd voor andere stakeholders, dus familieleden, wijkbewoners. En ja, toen hadden we mee kleuren en in klooster velden hadden we als thema, als idee, bedacht. Ja, ze hadden een paar van hout waar hele grote potloden gemaakt hadden we zo schuin in de grond gestoken. En op die middag kon hadden we een caravannetje met broodje Knak worst en een soepje erbij en voor de kinderen wat te doen. En dan kon iedereen en er was ook een kleurwedstrijd voor kinderen en iedereen kon mee bedenken. Hoe wilden ze dat het landschap eruit kan zien? Dus we hadden allemaal plaatjes neergelegd van bepaalde sferen en een hele grote plattegrond opgehangen en mensen konden zeggen van nou, ik zou heel graag gitaar willen of weet ik veel. En zo hebben al die ideeën verzameld en alle mensen die daar waren hebben een e-mailadres achtergelaten en dat is onze contact groep gebleven.

b: Oké ja.

H: En die hebben wij bijvoorbeeld. Die kwamen met het idee. We zouden heel graag een, iemand zei ik zou heel graag een imker hier willen zijn en zou graag een bijenvolk hier willen laten landen. Nou dat is er inmiddels tussen. (Beau knikt bevestigend) Dus dat is een heel bijenvolk. Toen waren er een paar bewoners die zeiden wij zouden heel graag een moestuin initiatief willen, samen met cliënten dat ook met elkaar kunnen ontwikkelen en dat ook voor elkaar, met bewoners is en de kinderopvang bijvoorbeeld erbij betrekken. En dat is ook ontstaan en die hebben de grond van ons gekregen.

B: Oké

H: Maar ze hebben zelf een plannetje moeten maken hoe ze het duurzaam konden blijven beheren. Ze moesten abonnementsgeld gaan vragen. In het begin heb ik dat ook een beetje begeleid. Hoe kun je daar? En ik zeg altijd je moet overal eigenlijk een businesscase achter bedenken. Of hoe klein het ook is, het moet zichzelf kunnen bedruipen. De opstart mag hulp hebben, maar daarna moet het zichzelf kunnen bedruipen. Dus zo hebben we. Hebben zij bijvoorbeeld een kruidentuin erbij met waar iedereen vrij uit de buurt of die langs kon fietsen kruiden mag knippen en ze hebben potjes met kruiden, betaal je iets in een busje. Ah ja. En ze hebben een bloemenveld waar je de bloemen uit mag plukken. En ze hebben dan een moestuin en dan hebben ze hun eigen tuinen die ze samen

hebben. En daar betaal je lidmaatschap voor, dus daar betalen ze dan, zeg maar de onkosten om de waterpomp en dat soort dingen soort, gereedschap, die ze samen gebruiken. Ja, en de kunstroute, die hebben we vervolgens, die kwam eigenlijk kwamen op het idee van de kunstroute omdat we zoiets hadden. We moeten mensen naar buiten trekken. Er moet een reden zijn waarom je dat rondje gaat wandelen. Want als je hier komt en we hebben alleen dat pad, dan hebben mensen die ja, ik kan ergens anders ook over een pad wandelen.

B: Ja precies

H: ja. Er moet een beetje een reden zijn. Dus het moet landschappelijk interessant zijn wat je tegenkomt. Dus je we willen kijken, hoe kunnen we met, dat zag je nu nog niet een bloei, maar in de zomer staat het heel mooi in bloei, de bloementuin waar je doorheen wandelt. Je komt langs allerlei ingrediënten die je interessant zijn. Een groot veld, verschillende kunstwerken zodat het prikkelt. We zijn nu bezig met gevoel gedichten, dus allerlei ja stompe kanten van gevels. Daar gaan we een ook met een paar meter kastjes en dingen doen. We hebben daar een textiel. Eenzame op plekken en daar hebben we cliënten voor gevraagd en dit was net een van die bewoonster. Die had ook een gedicht gemaakt. Cliënten die dat kunnen hebben we gevraagd van wat voor gedicht zou hier nou bij passen? Ja, en omdat die zo puur zijn ja is zijn het hele pure gedichten

B: Wel mooi.

H: Ja dus zo zijn is het. Gaat dat eigenlijk zeer langzaam steeds verder? Ja, langs de kunstroute is nu ook. Er zijn tien vogels die je kan spotten op verschillende plekken. We hebben ook een brochure die kan je die dadelijk wel geven/ De brochure van de kunstroute en dus kinderen die kunnen meelopen en op verschillende plekken waren dus stipjes staan langs die route gaan kijken van zie ik de vogel zijn van korten staal gemaakt. Dus die hangen op een gekke plekken tegen de gevel of in een boom. Of, en zo kunnen ze tien verschillende soorten vogels spotten.

B: Ja, en ik kom dan ook weer terug met nummertje vijf.

H Ja, ja, ja ja. Ja ja. Ja (knikt bevestigend) Dus en het idee is dat de kunstroute, als mensen niks weten, is bij de brasserie informatie. En bij de bij de galerie hebben we een flyer liggen van de route.. Dus dat je weet hoe de route loopt en wat waar te vinden is. En, want ik weet niet, heb je het gezien of niet? Ik kan er wel een pakken.

B: De brochure?

H: Ja.

B: We hebben alleen de kaart.

Hilke loopt even weg om een brochure te halen

H: Deze staat ook op de website, maar ik denk dan heb je hem maar even. Dit is een placement dat ze in de horeca gebruiken. We hebben er ook een flyer van.

L: Die hebben we al gevonden.

H: Ik kan de flyer daarvan, die hebben ze bij Kempenheage, maar hier niet nu niet meer die waren op. Maar dan kun je een beetje zien. Het idee is dus dat mensen hier beginnen. Hier is de galerie. Vanuit de galerie kunnen ze er eventueel naar verwijzen. Dat ze dus op verschillende plekken en dit is de oude map. Op de nieuwe map staan ook verschillende stippen aangegeven waar dan ook die vogels te spotten zijn. Je ziet hier, dit was de tijdelijk omleidingsroute (wijzend met vinger), die is er ook helemaal uitgehaald. Dus nu is die helemaal up-to-date. Ik weet niet, hebben jullie hem helemaal zo gelopen (Beau en Luuk bevestigen). Dat is een van de grootste werken eigenlijk die daar

staat. We hebben ook de kunstenaars die we daarbij betrokken hebben ook zelf hun locatie laten uitkiezen.

B: Oké

H: Dat is denk ook wel iets dat uniek is. Wat heel goed werkt, omdat namelijk een kunstenaar zijn inspiratie moet op doen uit de locatie of de plek waar die staat. En natuurlijk wat wil je bereiken? We hebben natuurlijk, de kunstroute heet prikkels en tintelingen, omdat het gaat over het beleven en met alle zintuigen het kunnen beleven van zo'n route. Maar we een kunstwerkgroep opgericht waarin iemand van de galerie, natuurlijk een kunstexpert, een adviseur hebben we erbij gehaald, een kunstadviseur, en een wijkbewoner en ik zat erin. Dus dan hadden we eigenlijk de verschillende belangen disciplines vertegenwoordigd. Als je de groep te groot maakt werkt het ook als stroop, enorm vertragend. We hebben vanuit die kunstgroep hadden we zoiets, er zijn aanleg gelden om het landschap in te richten, maar er was natuurlijk niet genoeg geld om te zeggen als zorgorganisatie we pakken het geld zo om alles aan kunst uit te geven en daar hebben we de impuls gelden voor de provincie Brabant voor benaderd. Dat is een subsidie regeling die bij Kunstloc Brabant in Tilburg beschikbaar is. Ik heb daar een pitch voor gedaan en aangegeven wat het belang daarvan is. Jullie werken ook met subsidie gelden hé?

B: Ja, klopt

H: Maar je kunt soms ook aan subsidie gelden nog subsidie gelden toevoegen. Door te zeggen voor kunst combineren we het en halen we bijvoorbeeld Kunstloc erbij. Kunstloc heeft als doel om die impuls gelden. Kunst, gezondheidszorg en natuur met elkaar te verbinden en daar de belangen daarvan. Op zich past het heel mooi in het netwerk. Het Mondriaanfonds is hier ook nog op aangehaakt bij ons. Voor een werk hadden we ook nog een kunstenaar die bij het Mondriaanfonds in aanmerking kwam.

Hilke laat wat aan ons zien uit magazines. Kunst met een beperking. Wecare, whocares

H: Hier zie je dat we nog niet zo ver waren. Toen hadden we filmopnames gemaakt, hier zie je dus de historische waarde. We hebben eigenlijk het landschap en ook de historische waarde van het landschap, maar ook de identiteit van de plek, ik denk dat ook voor jullie van grote waarde is, dat je met zo'n route identiteit kan geven aan een plek. Van waar ben ik eigenlijk? En wat zegt deze, en wat heeft deze plek in de historie betekend? Of wat betekent deze plek voor mensen die er wonen dat is eigenlijk iets wat we mee willen nemen. Dat als hier de route loopt er een beetje meer gevoel bij krijgt. Wat betekent deze plek voor mensen. Zo hebben we bijvoorbeeld, ik weet als je het kunstwerk daar hebt gezien? De vogeltoren. Dat is geïnspireerd op, doet hij het inmiddels? (Beau antwoord dat hij het niet doet). Ze hebben hem niet verplaatst, daarom is hij nog niet aangesloten. Normaal doet hij het altijd. De onderste knop verteld eigenlijk het verhaal van Kloostervelden. Verteld het verhaal dat daar vroeger een vogelpark was en dat was van de broeders. Daar zaten de vogels in kooien afgesloten van de rest van de wereld. Eigenlijk staat het symbool voor de cliënten die ook werden afgesloten. We beschermden en verzorgden ze heel goed, die vogels beschermden we ook heel goed. De cliënten ook, maar het echte leven zoals een vrije vogel dat kan beleven dat hadden ze niet. Dat is eigenlijk het leven dat we hopen de cliënten we weer terug kunnen geven. Ook terwijl ze soms een beetje hulp nodig hebben, maar dat is eigenlijk beetje de symboliek ook achter allerlei dingen die we hebben zo'n route waren natuurlijk hè die bankjes met van die huisjes erop zoals een aanleunwoning bank een beetje ook geïnspireerd op vogels, maar ook zo'n voederplaats voor bij de voedselbank. Zo allemaal dingen die kunstenaar, zoals het huisje waar je in kan gaan en dan ben jij de vogel eigenlijk die naar het landschap kijkt allemaal gelinkt aan identiteit van deze plek, vrijheid van vogels, landschap en natuur. En hoe belangrijk dat voor je is in relatie tot hoe het leven via ik voor de cliënten vroeger was. En we dachten toen ook dat het goed deden en dat heeft ook met het kunstwerk dat schilderwerk hè dat we het plafond dat we zijn de overgang tussen dag en nacht. Dat is eigenlijk net het moment dat je net in slaap valt, weet je dat overgangsmoment. Dat heeft die eigenlijk willen visualiseren in een schilderwerk waar allemaal slaapverwekkende planten in verwerkt zijn. Dus ja weet je je kan er naar kijken als het is 'een mooi kunstwerk en dan loop je door' dat is ook prima, maar je kan ook het verhaal erachter beleven. Dat

is ook The World Within die vertelt echt een verhaal over hoe ieders hersenen anders zijn en hoe je dus iedereen zijn eigen gedachtewereld heeft en dat gevisualiseerd heeft in de natuur. Dat is trouwens ook echt een hele goede kunstenaar. Als je nog iets wilt met natuur natuurlijk ingrediënten. Bekkers maakt alles met wilgentenen, dus hij maakt ook van die glooiende landschap en die maakt echt hele bijzondere dingen. Dat je van een afstand denkt dit wil ik zien en dan kom je dichterbij en denk je 'wow' dit is best wel groot. En dan kun je er ook in. Dat doet heel veel met beleving. Hij heeft nog een kunstwerk Ik kan ook en daar kan je alleen maar bijkomen als je in de weide gaat.

B: Oké

H: Die staat hier wel ergens (wijst op de kaart). Daar heeft hij een stalenplaat met de vormen van de hersenen erin daar laat hij een boom in groeien. Twee bomen eigenlijk.

B: Ja wij dachten eerst 'huh we kunnen er niet bij', maar hier zit een staphekje (wijst naar kaart). En dan kun je door de glooiing lopen.

H: En die glooiing staan ook symboliek voor de hersenen. Met hier die epilepsie uitschieter (wijst naar kaart, glooiing valt buiten de weide). Dus ja het zijn wel allemaal dingen met een verhaal zeg maar. Ook mensen die het verhaal niet kennen zeggen ook: 'Ik vond het wel heel mooi'. Je mag er dus ook gewoon van genieten.

B: Iedereen wil het natuurlijk op een andere manier beleven. Ja kan er echt diep op in gaan.

H: Ja we hebben ook heel bewust gekozen voor een pad semi verhard maar hard genoeg. Daar hebben we een enorme zoektocht naar gedaan. Dat je de natuur in kunt. Alle bospaden zijn niet toegankelijk zijn voor mensen met een rolstoel en dan kan je er eigenlijk al meteen niet komen. Hilke kletst even met cliënten op het terras.

Dit is nog wel een leuke referentie. Dat zijn mensen met luchtaandoening en daar hebben ze ook een project en een kunstroute gemaakt en een wandelpad. Is echt heel mooi. Ciro is dat is dat en die hebben dus een keer per jaar een hele grote expositie met kunstenaars en alle mensen die dus heel erg lucht en longproblemen hebben en voor langere tijd worden opgenomen. En ja dan kun je dus gewoon ook als buitenstaander naartoe. Ik heb het idee dat mensen die naar de kunstroute komen en mensen er die daar opgenomen zijn dus gewoon eigenlijk meer in de maatschappij meedraaien. Het heet Ciro-horn.nl. Wat wij nu nog willen doen is dat we op een aantal plekken de QR-code op de borden bij de kunstroute er op willen zetten. Dat maakt het ook wel interactiever en maakt het verhaal van het kunstwerk ook meer zichtbaar voor mensen. Voor mensen die dus niet kunnen lezen of niet goed kunnen zien of iets dergelijks kunnen dan ook het verhaal horen.

B: Dus ook via audio?

H: Ja, het wordt voorgelezen. Wat er staat wordt voorgelezen en je kunt er een kort filmpje van zien.

B: Hoe hebben jullie precies, want wij willen heel graag door middel van workshops het gesprek aangaan, zodat wij kunnen het wel gaan bedanken, maar we weten niet als het echt werkt. Hoe zou je dat het beste aan kunnen pakken?

H: Wat mensen graag willen is dat zelf ook echt de ruimte krijgen om mee te denken. Wij hebben toen dat project mee kleuren aan Kloostervelden gedaan, maar dat kun je natuurlijk op allerlei manieren doen. Ik zou het wel in een soort van interactieve workshop doen. Dus hoe je laat zien hoe, want mensen moeten ook tot leven komen. Dus dat je laat zien met een kaart waar loopt de route. Is de route er nu nog niet?

B: Dat is ook een beetje onze taak. Natuurgrenspark heeft zoveel routes en ze willen eigenlijk dat wij daar een plek voor gaan aanwijzen die daar het meest geschikt voor is en van daarvan uit kijken of we daar een mooie Belevens route van kunnen maken.

H: Dus wat je eigenlijk wilt is dat je de van jullie ook een soort van plattegrond hebben en dus op die plattegrond een van de routes in kleur accenten aangeeft in het bijzondere de belevingsroute.

ik zou met het met elkaar doen en dat je op verschillende plekken op foto's hebt. Dat je kijkt naar plekken die interessant zijn ook al weet je nog niet wat je ermee gaat doen, omdat daar dingen gebeuren en wat ik zelf ook wel heel interessant vindt. Dat kun je ook zien bij Kunstloc Brabant is 'Brabant verteld'. Ik weet niet of je dat kent? Dat is een soort van app die je er aan zou kunnen koppelen en daarop kun je dus de verhalen vertellen van de verschillende plekken waar je langs gaat. Dit kan ook met beeldmateriaal en dan zie je ook plekken uit dingen die er misschien nu niet meer zijn, komen dan tot leven. Een boerderij die daar heeft gestaan of misschien iets wat er nog wel staat en hoe het verhaal daarachter is. Een voorbeeld is (noemt plaats) over een spoorlijntje, dat is ook zo'n route en dan kan je dus ook de treinen voorbij horen komen. Dan komt iets wel helemaal tot leven. Ik weet niet precies inderdaad de doelgroep, want het zit gewoon in een natuurgebied en er wonen ook geen gewone mensen aan het pad.

B: Ja dat klopt het is dus een natuurgebied. We hebben ook de algemene doelgroep benadering gedaan. Dat zijn de mensen van 55 en 75 ongeveer.

H: Eigenlijk wil je ook een jongere doelgroep benaderen en erbij krijgen.

B: Ja dat willen we eigenlijk aansnijden met een stukje inclusie.

L: Jongeren met een handicap eigenlijk.

B: Ja precies, dat sluit ook weer aan op het toekomstig groter project dat Natuurgrenspark wil gaan doen met inclusief beleefruimte.

H: Ja precies. Daar zijn ze inderdaad ook voor mij bij mij geweest om te vragen als ik daar in mee kan denken. Dat komt dan nog. Kennen jullie van Natuurmonumenten 'Onbeperkt genieten'? Daar moet je maar even op googelen. Die hebben dus allerlei routes voor mensen met een beperking. Routes waar mensen met een beperking ook toegang tot hebben. Wellicht hebben zij ook nog wel een doelgroep die daar bijzonder geïnteresseerd in is. Als je op die manier bij de doelgroep kunt komen. Onder het thema natuur voor iedereen hebben ze ook 'OERRR natuurspeelplekken'. Die hebben ze dus ook een aantal waarvan die toegankelijk zijn voor kinderen met een beperking. Een zoiets als je een beleefroute hebt. Ja dus doen hè. Dingen doen dat is vaak iets wat is natuurlijk heel veel mensen leuk vinden en doen waarin je dus inderdaad iets te op gang brengt en misschien inderdaad iets voorleze of zijn dat je een historisch verhaal hoort of zijn dat je dat je een en allerlei opdrachten dingen moet doen en dan betrek je de gezinnen met kinderen. Dan moet je natuurlijk bepalen wat wil je wat wil je? Of zeg je van nou we gaan een OERRR speelplek bijvoorbeeld ergens langs de route hebben we kijken of we die kunnen gerealiseerd kunnen krijgen en dat is het startpunt en vanuit daar is een beleefroute met een bepaald verhaal. Ze hebben bijvoorbeeld in de bossen bij Nuenen hebben ze ook een verhaal met een heel groot paneel en dan lees je het verhaal van iemand die daar vroeger iets kwijt is geraakt en dan moet de kinderen allemaal langs de route allemaal dingen opdrachten doen en op paaltjes springen. Het zijn allemaal hele simpele dingen om te doen en uiteindelijk komen ze bij een hele grote natuurspeelplek uit. Maar jij weet zoiets kan ook. Maar dan moet je dus inderdaad heel erg kijken van welke doelgroep wil je aanspreken.

B: Ja wij zijn nu voornamelijk nu wel oriënterend bezig met jongeren met een beperking.

L: Omdat die doelgroep te weinig in de natuur zijn.

H: Ja dat klopt. Je zou ook kunnen kijken, hoe kun je het dubbel benaderen. Dat hebben wij dus gedaan. Wij hebben het zo gedaan dat het in principe toegespitst is om het verhaal te vertellen. We zijn vervolgens aansluitend bezig hoe kunnen we er dingen aan toevoegen zoals met die vogels, de gedichten, met verschillende bankjes waar je kunt gaan zitten. Het voordeel is als je andere mensen, niet alleen mensen met een beperking, komen dan kan dat juist de reden zijn voor die mensen om juist de route te gaan lopen. Snap je? Als alleen maar is om te beleven, het is ook leuk om mensen tegen te komen en dat je dan ergens over kunt praten. En dat het niet gaat om jouw beperking, maar ook al heb je een beperking dat het ook toegankelijk is. Inclusief gaat eigenlijk niet over dat mensen met een beperking, maar ook voor mensen zonder beperking. Dat het eigenlijk geen verschil uitmaakt. Hier bij het kunstatelier zeggen wij ook altijd 'hier werken geen mensen met een beperking, maar hier werken mensen met een kwaliteit' en we hebben allemaal wel iets wat minder goed kunnen. En zij blinken uit in hetgeen wat ze hebben, het kunstzinnige. In het begin toen we

met het project begonnen keek ik heel erg ‘wat moet ik voor hen doen?’ en eigenlijk merkten we ‘wat moeten we doen zodat het ook voor andere interessant wordt, zodat je iemand ontmoet’. Dat een ontmoeting ontstaat en dat je reden hebt tot een gesprek. Dat doen we hier met de kunstwerken. Bijna bij alle kunstwerken staat een bankje. Zodat er ook een mogelijkheid is om het gesprek aan te gaan met iemand.

Beau verteld iets over ideaalbeeld Natuurgrenspark de Groote Heide.

H: Maar wat wel heel leuk is dus dat je ingrediënten toe kan voegen die tot verbinding leiden. Ik ken bijvoorbeeld een school die voor ons een project heeft gedaan (noemt project). Zij zitten in Boxtel volgens mij. Mbo studenten vormgeving, eindexamenklas, waarin ze een ontwerp moesten maken waarin je dus een reden hebt om contact te zoeken met elkaar en waardoor je eigenlijk de natuurinstrumenten versterkt. Zou hadden ze een ontwerp gemaakt dat als de wind erdoorheen blaast dat er allemaal muziekgeluiden uit komen. Zij hadden allemaal buizen in de grond en dan moest je kijken welke buizen bij elkaar horen. Dus dan moet iemand aan de andere kant horen als dat de goede buis is. Ze hadden een soort caleidoscoop achtig ding met een schijf waar je aan kan draaien en boven waren allemaal licht plaatjes en die kon je draaien en dan scheen de zon er doorheen en kreeg je op een witte ondergrond allemaal figuurtjes. Zo is het eigenlijk een beetje spelen met de natuur. Dat zijn wel allemaal ingrediënten die ik wil meenemen in het project. Dit zijn wel echt prikkels en tintelingen. Die gaan we wellicht nog toevoegen aan onze route. Zij hebben dat toen uitgewerkt, maar we hadden toen geen budget meer omdat te realiseren. Het zijn wel punten die we wellicht in de uitbreiding nog gaan uitwerken. Dat maakt het wel als je dus studenten en stakeholders en kunstenaars krijg je dus wel zo dat ze elkaar prikkelen.

B: Mooi!

L: Komen alleen specifiek mensen uit deze buurt de kunstroute lopen of ook mensen van buitenaf?

H: Mensen uit omliggende dorpen of mensen die hier met vakantie zijn. Recreatief Heeze-Leende, dat is een overkoepelende organisatie voor mensen die zeg maar, die hebben ook website en sociale media berichten die gedeeld worden en dan gaan we nu komt er weer een nieuwe campagne op om wat meer digitaal ook dat dan zitten ze ook hier de locatie bij en ook de wijnboerderij wanneer die open is en dat de mensen langs kunnen komen bij ‘Werk aan de winkel’ waar ze dus ook dingen kunt doen en niet dat mensen hier alleen maar op het terras gaan zitten. Ja ik kan ik een leuke wandeling maken dan kan je bij wijze van spreken bij de dieren langs gaan ook voor mensen met kinderen. Ik weet bijvoorbeeld van mensen uit de buurt die dus hier een verjaardag uitstapje doen, want we hebben hier ook een midget golfbaan. En dat is op hoogte. Zo hebben we hier dingen die je op andere plekken zeg maar niet hebt. Mensen die hier niet wonen kunnen dan hier in de natuur in, maar ook mensen met een kinderwagen of kinderen met stepje of fiets. Dus dat spreekt ook aan. Wat op ons lijstje staat, wat wij nog willen hebben is we hier een aantal skelters hebben bij het terras. Dat kinderen een skelter kunnen lenen en dat de kinderen hier ook op de skelter stappen. Net als de cliënten en dan trek je ze dus eigenlijk gelijk. Dus als je zegt dat je hier gewoon bij de horeca een skelter kan lenen. Dat je gewoon een borg betaald. Dan komen die elkaar tegen als skelters hè. Het is sowieso dat je veel kinderen ziet met stepje die de route komen doen. De route is heel fijn met een stepje. Ik heb een vriendin die hier in de wijk woont en die heeft een klein dochtertje van 3 en die gaat dan op de fiets mee en dan gaat zij het rennen dan doet ze twee rondjes.

Luuk en Beau overleggen even samen.

B: Hebben jullie precies de wensen en de ideeën van jullie doelgroep precies vertaald?

H: Die informatie hebben we toen opgehaald met het ‘Mee kleuren aan Kloostervelden’. Toen kwamen we dus met de kunstroute. Die hebben toen teruggekoppeld door middel van het magazine en de krant hier van de regio. Bijvoorbeeld dat jij ook vaak dingen plaatst, wij hebben heel veel gedaan met communicatie dus het uitdragen wanneer iets is en ook mensen gevraagd hebben, we meerdere wij noemen dat informatiemarkten gehad en er stond ook altijd dit thema landschap en daar konden mensen die dus ook hier wilde gaan wonen of hier in de buurt wonen of cliënten die hier wonen er wonen. We hebben geen onderscheid gemaakt door alleen maar iets voor de cliënten

te organiseren. We hebben altijd alles samengepakt. We hadden vanaf toen al zoiets van dat moet het doel zijn dat het niet alleen gaat om de mensen hier in de wijk of de cliënten, maar om de gemeenschap. Het gaat om samen leven. En mensen die hier een huis hebben gekocht zijn net zo goed bewoners van de wijk als dat onze cliënten dat zijn. Dus ja we hebben het eigenlijk met name op die manier teruggekoppeld. Voor de kunst hadden we kunstadviseurs. Voor de landschapsinrichting hadden we een bureau erbij gehaald en dat is van Verhoeven en de Ruijter. Dat is een bureau in Eindhoven en zij zitten in Strijp-S en die zijn heel erg goed in het toegankelijk maken van het landschap Ja en het beleven van het landschap. Dus we hebben ook heel erg gekeken naar waar moeten we opletten. Bijvoorbeeld de tuinen van de woning van de cliënten die zijn naar de straat toe gericht, heel bewust. Zodat als je voor bij wandelt ook makkelijker ook makkelijk begroet of een keer een gesprekje of contact maakt. Dus daar is heel bewust naar gekeken.

Luuk en Beau overleggen

B: Dus dat is bij ons wel breed, de doelgroepenbenadering aangezien we een groot park hebben.

H: Wat zijn de gebruikers zeg maar? Die er nu al zijn.

B: Je hebt mensen uit de regio die dicht bij een toegangspoort wonen en de lussen maken natuurlijk. Verder heb je heel veel recreatie toerisme van mensen die komen wandelen of fietsen in de omgeving.

H: Die zijn moeilijker te pakken, want die komen natuurlijk op momenten. Ik denk dat jullie geval als je iets wil maken wat voor de omwonenden en aan de andere kant zou ik kijken waar kan ik een groep van cliënten van het dichtstbijzijnde, ik zeg bijvoorbeeld bejaardenhuis/ onder deze mensen die daar gebruik van zouden kunnen maken. Of inderdaad een Doelgroep populatie die daar vertegenwoordiging heeft zoals het gehandicaptenfonds. Je hebt daar ook wel partijen voor die het leuk vinden om daar in mee te denken. Dat je ie die er in betreft. Wij hadden natuurlijk onze eigen organisatie als partij waardoor het ook heel veel zorgmedewerkers maar ook cliënten en familieleden en vrijwilligers. We hadden al zo'n grote klankbordgroep en we hebben wel iedere keer als we stappen maakte teruggekoppeld aan de klankbordgroep dat we zijn niet met een te grote groep echt aan het werk gegaan want als jij die werkgroep aan die het verder gaan uitwerken moet eigenlijk wel vertegenwoordiging hebben van de klankbordgroep, vertegenwoordiging zijn van de eigen doelgroep. Het moet eigen eigenlijk niet een te grote groep zijn, want anders mis je dadelijk alle slagkracht. Want als iedereen er wat van vindt en dat is ook het nadeel als je te breed profileert dan zegt hij moet die bedoel ik en dan moet daarvoor dan ja dan mis je de focus hè.

B: Wil je nog wat toevoegen aan onze opdracht?

H: Ja. Het is natuurlijk zo breed dat ik niet zo kan zeggen. Dit moet je doen en dit moet je doen. Want jullie zijn zelf nog een klein beetje zoekende.

B: We zitten net in het ons beginstadium. We hebben net het plan van aanpak af.

H: Willen jullie dat mensen van de fiets af komen of wandelaars en fietsen beiden?

L: Fietsers en wandelaar.

H: Dezelfde route?

Wordt bevestigd gemompeld.

B: Er zijn nu wel overlappingen volgens mij ook in het landschap en dat is ook het hele probleem. Klimaat bestendig beeklandschap en je zit met je Natura2000 en de zonering van je recreatie, maar tussen al wirwar van themaroutes willen ze een sprekende belevingsroute hebben. Die de samenkomst van iedereen (maakt zin niet af).

H: Er is ook een deel dat volgens mij onder Nationale Parken valt. Dat kennen jullie volgens mij wel denk ik wel hè. Hier in de regio is er nu een document van Gogh National parken. Want dan kun je ook kijken van gewoon hoe ver kunnen we een bepaald verhaal vertellen van een bepaald gebied of iets dergelijks. Dat trekt recreanten ook. Wat is interessant voor mensen die minder mobiel zijn hier in de regio, maar wat ook leuk is en waar mensen op afkomen die recreëren die denken oh dit is leuk.

L: Bij ons is het thema water volgens mij.

H: Kom je meerdere watermolen ook tegen?

B: Nee het voornamelijk over de beek dat het landschap heeft gevormd. Dat is de grote identiteitsdrager van het gebied en nu kunnen ze enkel en alleen de beek beleven bij het oversteken van de beek. We willen dat nu beter beleefbaar maken.

H: Dat je ook in contact kan komen met de beek? Beleven van de beek?

B: Ja.

H: Op zich zou je daar mee als je zegt het thema is water of het thema is beek dan geef je het al iets meer richting. Dan kun je al zeggen als je die richting al iets meer in wilt dan kun je inderdaad het samen komen van het water en het landschap. Dan kun je ook denken aan kinderen. Dan denk ik aan zo'n OERRR speelding en met water en zand. Dan kun je heel veel dingen letterlijk bij elkaar laten komen. En dan zou je weer kunnen denken ik wil dit bestendig laten maken ook voor mensen met een beperking. Dan kan je spelen op de grond, maar je kan ook denken aan een paar tafels er bij laten komen waar je met een waterpomp en zand op kan laten komen. Dat iemand met een rolstoel ook bij kan en ook met dat zand kan klieren. Dan heb je het al meteen bestendig gemaakt voor mensen met en zonder.

L: Ik dat dit ook voorbij komen op internet. Voornamelijk voor kinderen.

H: Dit hoeft niet alleen voor kinderen. Dementerenden bijvoorbeeld vinden het ook leuk om met zand en water te spelen. Je kunt ook kijken wat kan natuur doen voor onze gezondheid. Je zou natuurlijk kunnen zeggen een hele meditatie plek laten maken ofzo. En dat je zelf zorgt dat het klaar is zodat mensen daar gewoon kunnen gaan zitten en dat je dus gewoon zegt sluisje open en luister naar de natuur. Of weet je wel. Of dat je daar met de QR-code daar heel mooi muziek met het beekdeel componeert voor die plekken. Dat je dat zo kunt laten maken. Zoiets dus je kunt ook kijken van wat leeft nu in de maatschappij. Mediteren of yoga. Dat soort dingen levert ook wat op.

B: Dat zijn wel mooie invalshoeken.

H: en dan kan je kijken naar water, water verbindt. Letterlijk. En dan kan je zeggen water verbindt. Dan kun je het hebben over inclusiviteit. Wat kan water voor ons samen betekenen? Waar hebben we eigenlijk allemaal iets aan. Dan heb je ook meteen die inclusiviteit te pakken. Dat mensen elkaar kunnen ontmoeten bijvoorbeeld.

Wat zacht overleg

H: Het belangrijkste is, je moet richting kiezen. Er kan van alles, maar je moet richting kiezen. Je moet gewoon kiezen en adviseren dit is de kant die we op gaan. Wel in een trechtersvorm, we komen daarvandaan, om die en die redenen blijkt, en dan zak je af en dan zeg je 'oké' water blijkt is de plek en dingen. Water sluit aan, water verbindt. Misschien is dat wel letterlijk een term 'water verbindt' of de 'stroom van het water'. Of weet ik veel wat. En dat dit steeds als element terugkomt van hoe belangrijk dat is geweest voor de regio en ook voor de menselijke gesteldheid bijvoorbeeld. Er is ook een website en dat heet 'NatureForHealth' (Beau bevestigd dat we het kennen). Ik heb een aantal keren in een forum gezeten voor NatureForHealth, omdat ze dit, kunstroute, ook als voorbeeld wilden gebruiken en anderen wilden inspireren. Daar staan wel leuke ideeën en dingen in. Hoe kun je daar op aanhaken. Welke natuuringrediënten kan ik daarvoor verder uitwerken. Als je die richting op wilt. En ik denk inderdaad, want er ligt een pad en dat moet toegankelijk worden voor mensen met een rolstoel. Ik weet niet hoe die paden nu zijn, als die al geasfalteerd zijn. Is het nu zand of?

B: Volgens mij is dat heel erg verschillend. Fietspaden wel, maar wandelpaden zijn vaak onverhard. Het is een gigantisch netwerk Warmbeek-Tongelreep.

L: Ik heb gelezen dat mensen met een rolstoel bij voorkeur niet over geasfalteerde wegen de natuur in gaan, want dat is tenslotte niet natuurlijk.

H: Als jij een niet geasfalteerd pad hebt en je wil er met een rolstoel er overheen dan is dat vaak wel een groot probleem.

L: Ik las dat je ook schelpenpaden kunt gebruiken.

H: Ja dat kan. Schelpenpaden kunnen eventueel, maar dan moet je wel rolstoelen hebben die dat aankunnen. Dus dat zou een mogelijkheid kunnen zijn. Schelpenpaden hebben ook een goede afwatering en dat soort dingen. Wij hebben hier voor een (kan niet gelijk op de naam komen) een los pad ook met afwatering zelfde idee als een schelpenpad, maar wij hebben bewust voor dit pad

gekozen, omdat het een nog betere afwatering heeft. Er zit een soort van leem in. Het is wel iets duurder. Dus dat kan dus een afweging zijn. Dit wordt op een gegeven moment, doordat er water in weggezakt is wordt het steeds harder. En schelpenpaden, ja je moet het wel recht hebben laten lopen en niet schuin naar beneden laten aflopen. Anders heb je er met een rolstoel ook al gelijk een probleem mee. Dus je moet heel erg kijken van wat is voor de toegankelijkheid. Het is hetzelfde als wat men in de natuur heel erg leuk bedacht heeft. Van die vlonders, maar dit zijn een soort van uitdaging voor rolstoelgebruiken.

L: Je hebt soms ook verhogingen in het landschap.

H: Dat kan soms heel mooi zijn, maar voor mensen in een rolstoel kan dat ook heel eng zijn. Als je daar afvalt. Ik wel eens een moeder gesproken met een dochter met een handicap en die zei ik ga daar niet naartoe. Ik durf met haar er niet overheen te gaan. Hetzelfde is met een kinderwagen dat is ook heel spannend.

B: Plus het kan ook glad worden en er zijn vaak geen roosters omheen gespannen.

H: En je maakt het toch open aan de zijkant, omdat vaak is het een beetje een moerassig gebied. Kijk iemand die durft die doet en die kan dat doen, maar veel mensen in een rolstoel dan wel begeleiders vinden dat toch spannend. Een klein stukje gaat nog wel, maar een hele wandelroute, dan moet het zijn dat je over een drassig gebied heen moet en daarna weer verder gaat. of dat je daarmee het water kunt beleven ofzo. Ik merk dat dat we hier bijvoorbeeld hebben over de Bruggen, we hebben een paar bruggen en die hebben jullie niet gezien, maar die zit achter bij de paden. Die hebben heel bewust een houtenreling en aan de zijkant langer door laten lopen. Zodat niemand in de sloot kan belanden. We hebben weleens gehad dat er iemand overleden is. Nu niet recent, maar lange tijd geleden. Zijn er mensen overleden die gewoon in de sloot beland zijn. Het is hetzelfde als met kleine kinderen. Die kunnen in een plasje met water van zo diep (doet hoogte voor met de handen) die blijven gewoon met hun hoofd zo liggen. Mensen met een beperking doen dat ook. Die blijven gewoon met hun gezicht in het water liggen. Dat is wel een belangrijk iets om bij stil te staan. Ook als je iets met water wilt. Of dan wel water tot een bepaalde hoogte of dat het ergens langs stroomt. Dat is natuurlijk ook wel leuk. De stroming van water.

Er valt een stilte waarin alles wordt bezonnen.

H: Misschien een keertje met het waterschap in overleg gaan?

B: We wilden nog een keer in gesprek gaan met de terrein beherende organisaties. Om te kijken wat ook mogelijk is. En wat zijn de plekken waar dit wel kan.

H: Zit daar Staatsbosbeheer ook bij?

B: Staatsbosbeheer is de hoofdbeheerder. De beek zelf is dus van het waterschap. Waarschijnlijk zijn enkel kleine stukken van Natuurmonumenten. Die terugkoppeling hebben we ook wel gepland staan.

Gesprek loopt op zijn eind en er wordt nog wat advies gegeven voor de opdracht, maar niet inhoudelijk. Hilke zegt dat je een bepaalde richting moet kiezen. Dat je een trechter hanteert en dat je een bepaalde richting op gaat aan de hand van je stakeholders. Budget wordt genoemd als extra randvoorwaarde. Is er ook een budget vraagt Hilke, want dat vindt ze eigenlijk ook wel belangrijk. Want als je denkt aan allerlei kunstwerken ben je een paar ton verder. *“Even voor de beeldvorming zo’n kunstwerk zoals het landschap hier kost al 40 duizend euro en zo iets wat daar staat al 30 duizend euro (ze wijst op de kaart). Zo’n schilderwerk was iets van vijftien- of zestienduizend euro.”* De impuls gelden subsidie van Kunstloc wordt genoemd als mogelijke financiering en Lied van Stefbos over water wordt genoemd als inspiratie.

Bijlage 7: Transcript interview Sofie Sergeant

Interview Dr. Sofie Sergeant

Hogeschool Utrecht 13 april 2022

13:00 tot 14:00 uur

Deelnemers: Beau Biesboer, Luuk Koop, Sofie Sergeant

De deelnemers nemen samen plaats in de kantine van de HU. Sofie vraagt allereerst een aantal inhoudelijke vragen met betrekking tot onze afstudeeropdracht. Beau verteld kort de inhoud van de opdracht. Vervolgens begint Sofie met vertellen.

- S: Ik denk dan gelijk aan Karin Stikma die met een onderzoeksproject daarmee bezig is. Dat gaat over inclusief recreëren. Karin is grondlegger en projectleider bij Joint Projects. Als je contact met haar opzoekt, doe dan van mij de groeten. Ik ken haar goed en heb een aantal keren met haar samengewerkt. Bij inclusief recreëren gaat het dan ook over de breedte van die groep. De mensen met een fysieke beperking hebben we vaak als eerste in gedachten als het gaat over mensen met een beperking. Dat zijn namelijk de mensen in een rolstoel.
- L: Ja net als het rolstoel toilet.
- S: Ja precies. Dan heb je mensen met een zintuiglijke beperking. Dat zijn de mensen met een auditieve en visuele beperking. Minder of niet horend, minder of niet ziend. Dan heb je mensen met een cognitieve kwetsbaarheid. Dat zijn mensen met een verstandelijke beperking. Dan heb je ook nog de groep met mensen met autisme. Daarnaast heb je ook nog mensen met psychische kwetsbaarheden. Mensen met depressie, angststoornissen en andere psychische kwetsbaarheden.

Een kantinemedewerker onderbreekt het interview doordat hij vraagt of wij ook toetsen gehad hebben. Wij reageren dat we bezig zijn met een interview. Hij excuseert zich en laat ons met rust. Sofie lacht aangezien zij aangezien wordt voor een student. Het interview wordt daarna vervolgd.

- S: Ik denk dat ik dan ook nog zichtbare en niet zichtbare handicaps moet aankaarten. Zodat jullie daar ook een beeld bij hebben. Sommige mensen zijn bijvoorbeeld snel overprikkeld of hebben een chronische ziekte. Waardoor zij heel weinig energie hebben of veel hulpmiddelen nodig hebben om zich te kunnen verplaatsen. Waardoor zij zich heel moeilijk met het OV kunnen verplaatsen. Er zijn dus heel veel facetten. Karin heeft daar heel veel informatie ook over verzameld. Het gaat namelijk over een heel grote groep in Nederland, namelijk een kwart van de mensen in Nederland heeft een beperking.
- B: Dat is echt een grote groep.
- S: Wat jullie gaan doen is dus zeer relevant. Ik denk dat we (de samenleving) het bewustzijn niet hebben dat het over zo'n grote groep mensen gaat. Wat ook blijkt is dat veel mensen daardoor ook niet meer buiten komen. Omdat ze het lastig vinden om naar buiten te gaan of te duur vinden.
- Er zijn verschillende vormen van toegankelijkheid. Je hebt de fysieke toegankelijkheid, maar ook de mentale toegankelijkheid. Heb ik het gevoel dat ik hier welkom ben? Je hebt de financiële toegankelijkheid. Hoeveel kost het iemand om daar te komen, van te kunnen genieten en er echt een uitje van te maken? Daarnaast heb je de digitale toegankelijkheid. Hoe kom je bij de informatie over jullie beleevingsroute? Hoe weten mensen dat het daar is? Niet iedereen is digitaal handig. Wanneer je je op jongeren gaat richten moet je gaan nadenken op welke manier je digitaal toegankelijk bent voor jongeren. Dan ga je eerder via Instagram werken om dit bekend te maken dan via de officiële website van de gemeente. Aangezien jongeren daar nooit op zouden kijken. We hadden het net over diverse vormen van beperkingen waar mensen tegenaan lopen en diverse vormen van toegankelijkheid. Om

- het helemaal complex te maken heb je ook nog een diversiteit binnen die groepen. Ken je een iemand met autisme, dan ken je ook echt maar een iemand met autisme.
- B: Het is inderdaad dan niet dat je een ander met autisme dan gelijk ook kent.
- S: Je hebt dan ook nog de individuele vraag. Daarnaast, als je iets organiseert voor mensen, dan nemen die vaak ook nog mensen met zich mee. Die komen niet individueel. Ik vind het kader van 'Universal Design' heel belangrijk. Zijn jullie daar mee bekend?
- L&B: Nee dat zijn we niet.
- S: Dat is wel belangrijk om mee te nemen dan. Universal Design komt uit de architectuur wereld. Daar staat het voor dat je een huis zodanig bouwt dat je achteraf niks hoeft aan te passen. Bouw het zodanig dat je rekening houdt met de diversiteit die er is. Diversiteit is namelijk een feit, inclusie niet. Inclusie betekent omgaan met de aanwezige verschillen, die omarmen en die als een rijkdom zien. UD leert ons dat je dat beter voorhand de diversiteit meeneemt dan dat je achteraf zegt: "We hebben iets ontworpen, maar oei we moeten daar nog rekening mee houden en daar hebben we ook niet aan gedacht.". Jullie gaan dus Universal Design for recreation doen. Waarbij je dus van tevoren bekijkt wie er allemaal gebruik van gaat maken en wat werkt voor jongeren met een beperking. Want wat werkt voor jongeren met een beperking werkt misschien voor veel andere mensen ook. Dat we daarmee ook durven te stoppen met hokjes denken. Waarbij je kijkt wat die groep specifiek nodig heeft en wat dat vervolgens brengt voor de anderen. Dat is wat Possiblise ook doet. Possiblise is een organisatie dat zich afvraagt wat iemand beter kan dankzij een beperking. Zij geven jongeren met een auditieve beperking de kans om CEO's workshops te geven over non-verbale communicatie. Mensen die niet goed horen zijn vaak heel sterk in de non-verbale communicatie. Bedrijven zoals Phillips zijn heel erg geïnteresseerd om meer te leren over non-verbale communicatie. Denk niet alleen wat hebben zij nodig, maar misschien ook wel waar zit hun talent of waar kunnen zij ons iets leren? Dus niet van: "Oei dat zijn mensen met een visuele beperking dus die kunnen niet zien. Daar moeten we iets auditiefs voor gaan verzinnen, maar misschien hebben zij wel heel veel 'voel kwaliteit' waardoor wij hen iets kunnen bieden waarin zij kunnen excelleren.". Waardoor zij daar misschien wel meer van kunnen genieten dan iemand anders. Kijk ook naar het talent van mensen en niet alleen naar de beperking. De neiging is namelijk groot om te denken dat zij een defect hebben, beperking, syndroom of ziekte, we hebben er allemaal woorden voor, maar wat ik jullie wil meegeven is van het medisch model naar het sociaal model te stappen. Is dat iets wat in jullie opleiding aanbod is gekomen?
- L: Op onze opleiding hebben we enkel die workshop gehad op Campus Woudhuis.
- B: Het sociaalmodel gaat over dat we als samenleving invloed hebben op welke manier een beperking tot uiting komt. Als jullie een context kunnen creëren waarin de beperking zich minder hard laat voelen. Dus de beperking is niet alleen het probleem van de persoon, maar ook het probleem van de samenleving. Als wij in onze samenleving uitsluitende beslissingen nemen, bijvoorbeeld alleen maar rekening houden met ziende mensen of horende mensen. De handicap ontstaat in relatie tussen mens en context.
- L: Nu klinkt het eigenlijk hetzelfde als discriminatie.
- S: Het is of voelt zeer discriminerend als ik hier met mijn rolstoel niet binnen kan. Dan voel ik mij heel erg gehandicapt. Stel als wij hier in dit gebouw alle deuren 1,5 meter hoog maken en heel breed. Dan voelen wij ons gediscrimineerd, maar de mensen in een rolstoel niet. Het is maar net hoe je je samenleving organiseert. Dat heeft vervolgens effect wie zich gediscrimineerd voelt. Wat jullie dus gaan doen, is ervoor zorgen dat mensen met een beperking zich niet gediscrimineerd voelen en kunnen genieten van die natuur. Dat je met hen gaat zoeken naar wat jullie daarvoor nodig hebben. Gaat dat perfect zijn? Nooit. Gaat dat voor iedereen verschillend zijn? Ja. Dus je krijgt te maken met keuzes en opties. Je zou moeten blijven leren. Dus niet denken dat je er al bent, maar je moet feedback creëren waardoor je je blijft ontwikkelen. Niet alles werkt voor iedereen. Sommige mensen zijn heel

snel moe waardoor je korte belevingsmomenten moet maken. Kijk heel breed en luister goed naar wat de mensen zelf aangeven. Hebben jullie al een plan hoe jullie dit gaan aanpakken met de mensen zelf?

- B: Dat vinden we best wel moeilijk. We wilden eigenlijk kijken wat we uit dit gesprek nog konden halen voordat we daar concrete plannen over gingen maken en mensen benaderen. We hebben nu wel de plek waar we de route gaan maken. Dat was voor ons namelijk de belangrijkste beslissing die we moesten maken voordat we willen dat mensen daar iets over moeten vinden. Zodat we het wel beeldend kunnen maken. Wij zijn alleen nog zoekende in hoe we onze doelgroep kunnen benaderen.
- S: Hebben jullie zelf jongeren met een beperking in jullie eigen netwerk?
- B: Ik zelf niet.
- L: Ik heb een vriend die in de WAJONG zit. Hij is autistisch. Ik ervaar het zelf niet als een handicap.
- S: Dat is mooi dat je dat zegt.
- L: Het verbaasde me dat u dat zei.
- S: Als we iemand met een beperking graag zien of als iemand ons mama of zus is dan gaan we heel anders over iemand spreken.
- L: Ja, ik maak er alleen soms grappen over dat we dan op de gehandicapte parkeerplaats mogen staan.
- S: Zalig, ik vind het een heel mooi voorbeeld hoe jij daar tegenaan kijkt. Een moeder met een dochtertje met syndroom van down stelt haar dochter heel anders aan iemand voor dan de dokter. Dat jij nu zegt dat je het niet zo ervaart is heel mooi, want ik denk dat de mensen die het hebben het ook niet zo ervaren.

Luuk verteld over zijn vriend waarvan hij niet altijd merkt dat hij autisme heeft. Beau verteld vervolgens het verhaal over een familielid met een neurologische aandoening.

- S: Je hebt beide iemand dicht bij je staan met een beperking. Stel je zou die willen uitnodigen, hoe ga je dat doen zonder hen te beledigen?
- L: Dat vind ik een goede vraag. Voor mij is de drempel niet heel hoog, maar je vraagt eigenlijk iemand vanwege de beperking.
- S: Voilà. Daar wilde ik jullie op krijgen vandaag, dat gevoel (je vraagt iemand vanwege zijn/haar beperking), wat vraag je?
- L: Als je een random groep neemt en je zegt dat daarvan 25% een beperking dan zou moeten hebben. Het probleem is dan alleen dat het te willekeurig is en je die zekerheid dan niet hebt. (16:02)
- S: Ja, want dan ga je veel te lang nodig hebben om tot die diversiteit aan mensen te komen.
- L: Ik denk dat je gewoon moet selecteren.
- S: Stel nu dat jullie een brief sturen aan al jullie vrienden. "Hey gasten, wij zijn op zoek naar jongeren. Dus wij hebben jullie nodig. We zoeken mensen die niet zomaar opstap kunnen gaan omdat ze geconfronteerd worden met hun ziekte of een beperking. Zouden jullie ons kunnen helpen of kennen jullie mensen die ons zouden kunnen helpen? Door met ons de natuur in te gaan en ons te wijzen hoe het toegankelijker zou kunnen zijn voor jou of hen.". Ik denk dat het beginnen bij jullie eigen netwerk voor nu een goed idee is. Of bij jongeren- of sportorganisaties waarmee jezelf verbonden bent. Ook omdat ze dan van de regio zelf zijn.
- L: Ja ik kom zelf niet uit die regio.
- S: Dan zouden ze wel wat moeten reizen.
- L: Ik kom uit Apeldoorn dus dan is Brabant wel wat uit de richting.
- B: Ja en ik ben pas kort gaan wonen in Brabant dus ik heb een heel nieuw sociaal leven moeten opbouwen. Wat door de corona ook nog niet volledig gelukt is.

- S: Ja, dan vraag je natuurlijk wel iets van iemand. Maar ik denk dat dat niet erg is. In de manier dat mensen anders gaan antwoorden is dat de afstand een probleem is. Ik zou het interessant vinden dat jullie heel voorzichtig beginnen bij jullie eigen netwerk. Zodat jullie leren erover te spreken zonder mensen te beledigen, want we hebben het niet graag over beperkingen. Zeker jongeren niet. Die willen misschien ook niet onder jullie doelgroep vallen. Hoe gaan jullie het communiceren? "Dit is een rondje voor mensen met een beperking?" Zou jij daar naar toe willen gaan? Dat is de vraag die op tafel ligt. Hoe krijg je ze daar? Niet door te wijzen op beperkingen, maar juist dat hier kansen liggen voor mensen die in hun leven ondervonden hebben dat niet alles zomaar kan. Dan kan je voorbeelden geven of filmpjes maken waardoor mensen doorhebben dat het ook werkt voor hen. Het is niet aantrekkelijk, hè. Jongeren willen een pittige toffe uitstap, die willen niet in een 'zielige handicap rit'.
- L: Ik weet het niet. Ik ken toch mensen die het met trots volledig geaccepteerd hebben.
- S: Die zijn er ook. Dat is waar. Ik ken der ook heel veel die niet naar dingen willen gaan die handicap gerelateerd zijn.
- L: Nee, alleen die groep is ook minder goed zichtbaar denk ik.
- S: Sommige sluiten zich ook gewoon op. Die durven niet een uitstap te maken omdat zij denken "Wat als ik straks moe word? Is er een noodtelefoon? Is er iemand aan de ingang die ik in vertrouwen kan nemen om aan te geven waar ik bang van ben? Is er iemand die mij de risico's kan uitleggen? Is er een aanspreekpunt voor? Is er iemand die geleerd heeft hoe die contact maakt met mensen in een rolstoel? Zijn die mensen opgeleid?" Dat zijn dingen waarover je moet gaan nadenken. Je kan niet zomaar beginnen wil ik zeggen. Nu hebben jullie geen zeven jaar.
- B: Nee we hebben nog maar twee maanden.
- S: Misschien kan Karin jullie ook wel helpen. Zij heeft namelijk een 'Rebellenteam' van mensen met een beperking. Misschien kunnen hun jullie helpen. Dat weet ik niet, maar je zou dat kunnen vragen aan Karin en haar team. Nu zijn er ook jongerengroepen in Nederland 'Wij staan op', dat is een organisatie. Kennen jullie die?
- L: Nee.
- S: Dat zijn jongeren met een beperking. En 'Studio Stoofpot' dat is ook een coole bende met Eline Pollaert. Als jullie een mailtje sturen, zou je ook Eline Pollaert daarbij kunnen betrekken. Of iemand van de mensen van 'Wij staan op' omdat je dan werkt met stakeholders en je dan meer kans hebt op diversiteit. Ik zou jullie eigen netwerk zeker meenemen. Die gaan het namelijk ook doen voor jullie. Mensen met een beperking krijgen heel veel van dit soort aanvragen. Die worden overal voor gevraagd om mee te denken.
- B: Hmm ja dat is eigenlijk heel erg.
- Het is even stil, Sofie denkt na.
- S: Gaan jullie met die mensen dan op pad? Om te kijken wat zij wensen en wat hun zou kunnen helpen?
- B: We hebben de plek nu bepaald alleen de route moet nog uitgezet worden. Hierin moeten wij dus ook nog in overleg gaan met de terreinbeheerder wat mogelijk is binnen de natuur die aanwezig is in het gebied. Ik ben alleen bang dat als we daar met de groep naartoe moeten gaan en er ligt nog geen pad, dat dat heel lastig wordt.
- L: Ja we hadden het ons tot nu toe nog niet op locatie voorgesteld.
- S: Dat vind ik wel gek omdat hetgeen wat je nodig hebt heel erg afhangt van de locatie. Als dat alleen een grindpad is.
- B: Naja er is nu nog geen pad, aangezien wij de route gaan bedenken.

- S: Je moet alleen weten wat voor ondergrond je nodig hebt voor mensen in een elektrische rolstoel of in een gewone rolstoel. Je moet weten hoe breed het pad moet zijn. Wat kan je daar zien of horen? Dat bepaalt ook alles. Ik zou de workshop daar doen.
- L: Dat is iets om over na te denken denk ik.
- S: Je moet ook opletten dat als er mensen komen dat er een budget is voor kilometervergoeding.
- B: Dat zijn dingen die we dan zouden moeten overleggen met de opdrachtgever.
- S: Dat moet je wel op voorhand weten. Mensen met een beperking worden heel vaak gevraagd voor een reepchocolade om dingen te doen. Kijk eens wat je hen kan bieden. Je zou kunnen zeggen dat je hun informatie nodig hebt en eens dat de route der ligt dat je hen uitnodigt om dat te komen viëren. Dan moet je dat natuurlijk ook echt doen. Als je iets vraagt dan moet je ook iets daarvoor terug in de plaats kunnen geven. Hou daar zeker rekening mee. Hun tijd is ook heel kostbaar.
- B: Wat ik wel lastig vind van dit verhaal is dat wij onze scriptie met ontwerp op 14 juni moeten inleveren. Vervolgens moeten we het gaan verdedigen. Het ontwerp is dan nog niet direct iets fysieks. De organisatie gaat daarna pas kijken of zij het gaan realiseren of dat zij het gebruiken ter inspiratie voor een ander project.
- S: Wat je ook zou kunnen doen is dat jullie ter plaatse zijn en dat je met een camera werkt. Zodat je mensen online meeneemt door het natuurgebied. Op die manier bedenk je dan een tussenvorm van een bezoek. Waardoor je dan wel een blik werpt op hoe het er nu uit ziet.
- B: Ja ik wil het ook graag beeldend hebben.
- S: Als je mensen met een visuele beperking erbij hebt moet je wel alles heel goed gaan beschrijven. Je moet dan ook kijken of je een schrijftolk nodig hebt voor mensen die niet kunnen horen. Dat zijn zaken waar je over moet nadenken. Mensen die niet goed of niet kunnen horen hebben vaak een eigen buurttolk. Dus dan moet je vragen of het mogelijk is om de tolk mee te brengen in de meeting. Je gaat dan je eigen workshop ook inclusief moeten maken. Mensen met een verstandelijke beperking hebben vaak moeite om online op een knop te moeten drukken. Dan is het makkelijker om daar bij hen af te spreken en de meeting voor hen open.

Ik wil graag dan afronden met een ode aan complexiteit. Dit klinkt heel eenvoudig, maar de reden dat inclusiviteit in de praktijk niet gebeurt is omdat het ingewikkeld is. We houden ook niet van gedoe. Als jullie houden van gedoe dan gaat dit lukken.

- B: Ja het is een hele organisatie denk ik.
- S: Je moet dus eigenlijk van die complexiteit houden. "Oh weer een probleem, heerlijk!" Anders ga je opgeven of op makkelijke oplossingen komen. Die oplossingen kan je vaak nu ook al opschrijven.
- B: De organisatie gaat voor 'Vindingrijk' dus we willen ook iets uitdagends of prikkelends bedenken.
- S: Dus dan ook de mentale toegankelijkheid. Niet alleen dat mensen binnen kunnen, maar dat ze ook een magische beleving hebben. Dat ze echt het gevoel hebben iets meegemaakt te hebben. Veel kan je organiseren, maar bij sommige moet je ook de juiste mensen op de juiste plaats hebben. Als je wordt welkom geheten door iemand die jou op een fijne manier benadert. Dan is dat al een zeer groot verschil. Die kan dan zeggen "Sorry, maar dat pad is niet toegankelijk voor jou.". Dan is dat niet erg, maar juist eerlijke communicatie over wat wel of niet mogelijk is. De opleiding van medewerkers is hierin heel belangrijk. Zorg dat zij comfortabel zijn met mensen met een beperking. Je hebt of de mensen die in de stress schieten van mensen met een handicap. Die hebben dan de paniekreactie. Of de mensen die de mensen met een handicap overvloeden met bijvoorbeeld vier hotdogs en ijsjes. Dat voelt ook heel ongemakkelijk voor de persoon met een handicap.
- B: In beide gevallen krijgt diegene een speciale behandeling.

- S: Die speciale behandeling bestaat uit twee uiterste, namelijk: 'De OMG dit gaat hier allemaal niet genoeg zijn, paniek.' of 'Ah wat zielig dat kindje of die persoon met de handicap. Daar moeten we alles voor uit de kast trekken en we hebben een speciale route voor u.'. Als je het zo gaat inzetten dan is dat verschrikkelijk. Dus maak niet iets te speciaal. Maak iets dat voor veel mensen is.
- B: Dat is ook onze insteek. We willen het voor zoveel mogelijk mensen toegankelijk en beleefbaar maken.
- L: Ja het onderzoek is ook niet specifiek gericht op inclusie, maar op het beleefbaar maken. Daarbij is het een extra verdieping om het ook beleefbaar te maken voor mensen met een handicap.
- S: Vanuit mijn vakgebied, disability studies, geldt de slogan "Nothing about us, without us." "Niets over ons zonder ons.". Als je dingen gaat creëren doe het dan samen met hen. Vraag ook aan hen hoe je dit bekend kan maken. Wat zijn de juiste kanalen?
Veel jongeren met een beperking hebben een label gekregen. Ik denk dat 80% van onze PABO studenten een label heeft. Daarna zeggen we: "maar we zijn wel inclusief.". Dat is een beetje een rare evolutie op dit moment. We delen heel veel labels uit. We 'andersen' dus heel makkelijk. Daarna zeggen we wel "Je hoort er wel bij hoor!". Je moet wel opletten dat je die beweging vervolgens niet maakt. In de zin dat het gaat over mensen. Je wilt dus vooral iets creëren waardoor zoveel mogelijk kunnen meedoen. Dat er ook zo'n min mogelijke drempel is om ook mee te doen. Zo zou je ook, als je communiceert over het project, natuurlijk kunnen insteken. Als er toch drempels zijn, communiceer dan daar ook heel helder over. Geef de beperking van je route heel helder aan. Iedereen kan daar meeleven. Niets is volledig toegankelijk, dat kan niet. Het lijkt alsof we in deze samenleving heel erg bang zijn voor deze eerlijke communicatie. Alsof we voorzichtig moeten zijn met mensen met een beperking. Die kunnen het perfect aan om heel recht toe recht aan communicatie te krijgen. Beter zelfs. Je kan de opdrachtgever ook het beste aanraden dat zichtbaar te maken op de website, maar ook aan te geven dit is het. Dit is het in beeld, dit is het in tekst, hier heb je een podcast erover of ik weet niet wat jullie gaan maken. Zodat mensen weten wat ze kunnen verwachten. Bijvoorbeeld hoeveel tijd gaat iets innemen. Dat je dat goed inschat, want heldere communicatie mist vaak. Dan staat er misschien wel een inclusieve wandeling, maar dat zegt nog niks.
- B: Dat is inderdaad nog een vaag begrip dan.
- S: Dat zijn zo de zaken. Ik weet niet of je hier iets aan hebt?
- L: Ja ik denk dat het zeker interessant is. We moeten nu alleen gaan kijken hoe breed we dit willen aanpakken. Dat vraag ik mij nu af. Hoe gaan we dit aanpakken?
- B: Ik denk wel dat het makkelijk is om iemand te benaderen die hier ervaring in heeft. Zoals een Karin. We kunnen het zelf wel willen uitvinden, maar ik denk dat we daar de tijd ook niet voor hebben. Ik denk dat het daarom zou helpen om iemand te vragen die ons daarbij kan assisteren.
- S: Karin is wel een ondernemer. Ik ga je daarom een tip geven: heb ook in gedachten wat je haar te bieden hebt. Je eindwerk of een presentatie of foto's, maar geef haar er iets voor terug. Het is niet in de achterhoek toch? Mijn aardrijkskunde is niet zo goed...
- B: Het is bij uh...
- L: Het is onder Eindhoven.
- B: Ja precies onder Eindhoven.
- S: Kijk ook naar wat nu al werkt. Wat is er nu? Breng dat ook in kaart.

Beau en Luuk geven uitleg over onze referenties.

- S: Dat zijn al wel mooie voorbeelden. Kijk ook in het natuurgebied wat er nu al is. Waar liggen der al?

- B: Ik weet dat er zowel verharde als onverharde wandelpaden liggen. Het bestaat nu vooral uit een knooppuntennetwerk. Dus er is nog geen echte voorziening of route die toegankelijk is voor bijvoorbeeld een rolstoel. We zijn de recreatieve hoofdstructuur voor onszelf nog aan het in kaart brengen, maar we kijken daar zeker naar.
- S: Het geeft een organisatie ook moed op het moment dat ze weten dat zij al toegankelijke routes hebben of een toegankelijke website. Een toegankelijke website wil zeggen dat je heel makkelijk tekst kan beluisteren.
- B: Dat hebben ze op dit moment nog niet.
- L: Dat is wel een puntje, want ze zijn veel bezig met communicatie.
- S: Dus kijk ook naar hun communicatiekanalen. Op welke manier die toegankelijk zijn. Daarmee begint het, want anders raken mensen daar ook niet als ze het niet kunnen vinden dat het er is.
- B: Anders ligt er iets en weet niemand ervan af.
- S: Ja anders ligt er iets heel moois, maar niemand weet iets ervan af. Pak het daarom zeker mee hoe ze hierover communiceren. Bartiméus geeft tips over toegankelijkheid voor websites. Dat is een organisatie voor slechtziende en blinden mensen. Pak dat mee. Er bestaat al zoveel over hoe je een website inclusief kan maken. Je hebt ook een app die een regio scant op alle attracties en bestemmingen. Kennen jullie die?
- L&B: Nee.

Sofie zoekt naar de app, maar kan die niet vinden. Het is van een organisatie in Nederland die bezig is met toegankelijkheid. In de app kan je een regio, bijvoorbeeld Brabant ingeven, vervolgens krijg je een overzicht van restaurants of parken op welke manier deze toegankelijk zijn of juist niet.

- S: Zo'n app gaat dus puur of de technische toegankelijkheid dus de fysieke kant. Het gaat niet over de mentale toegankelijkheid. Ik kom er niet op, maar Karin zou dat zo weten. Als je het niet vindt, mail mij dan nog even. Dan ga ik er nog naar opzoek.

Sofie moet naar haar volgende afspraak. De deelnemers ronden gezamenlijk het gesprek af en Sofie vraagt of er nog iets is waar we nog niet aan toe zijn gekomen. Beau vraagt of ze nog goede suggesties heeft van organisaties of bronnen. Sofie stelt voor dat we haar altijd mogen contacteren op het moment dat we ergens meezitten.

- S: En verwerk al jullie vragen en bedenkingen in het eindproduct als aanbeveling. Aangezien jullie geen kant en klare oplossing hiervoor gaan kunnen bedenken, maar wel een denkproces opgang kunnen krijgen binnen de organisatie. Zodat zichtbaar wordt dat jullie breder gekeken hebben, maar helaas geen tijd of mogelijkheden hebben tot een oplossing. Dit betreft een 'Wicked problem': OV, toilet, beleving, slecht weer, wegdek/routes bij weersomstandigheden, zoeken en fouten onderweg. Geniet ervan en doe het samen met de mensen. Begin met de communicatie, dat is laaghangend fruit. Laat hen op de site zetten dat jullie hiermee bezig zijn en dat jullie mensen zoeken om hierover mee te denken. Kan alleen maar helpen.

Bijlage 8: Transcript interview Karin Stikma

Interview Karin Stikma, Joint Projects

Online (teams) 12 mei 2022 11:30 uur tot 12:00 uur

Deelnemers: Karin, Beau en Luuk.

B: Goedemorgen

K: Goedemorgen

B: Hoe gaat het?

K: Ik heb allemaal studenten vanochtend gesproken. Ik zie jou nog niet Beau. Je bent helemaal zwart.

B: Dan moet ik het even anders doen. Nu wel?

K: Nee, nog steeds niet.

L: Ik zie dat Beau is vastgelopen. Nu is ze er wel.

B: Zien jullie mij nu wel?

K: Ja nu wel.

B: Ik zit zo wel op mijn laptop als op mijn telefoon. Dan kan het wel eens zijn dat hij hem dan verkeerd overschakelt

K: Jullie zijn afstudeerders?

B: Ja, wij zijn Beau en Luuk en wij doen voor de specialisatie Mens en Natuur een afstudeerstage bij Natuurgrenspark De Groote Heide. Onze hoofdstudie is Bos- en Natuurbeheer in Velp, bij Van Hall Larenstein.

K: Ja.

B: Ja. Voor onze afstudeerstage zijn we bezig met een belevingsroute te ontwerpen. Dat is in Brabant aan de grens van Nederland-België bij Achel, de Achelse Kluis. Onze hoofdvraag is eigenlijk hoe we het Beekdal-landschap beleefbaar kunnen maken? Voor wandelaars voornamelijk. Dus eigenlijk een wandelroute en daarbij hebben we als deelvraag hoe kunnen we dat ook toegankelijk maken en beleefbaar maken voor zo veel mogelijk mensen. Dus daar komt dus ook een stukje inclusie bij kijken. En vandaar uit zijn we ook eigenlijk, via Sophie ook, zijn we bij jou terecht gekomen Karin.

K: Ja dat las ik ook in de mail.

B: Ja, dus mogen wij ook een stukje opnemen? Dat we de spraakopname kunnen terug luisteren.

K: Ja zeker.

B: Fijn. Misschien kun je heel kort iets over jezelf vertellen Karin?

K: Ja. Ik ben vrijetijdswetenschapper van huis uit, dat is een studie vanuit verschillende disciplines die naar vrijetijd kijkt. Ik heb psychologie en sociologie. Afgestudeerd in de Frankrijk bij Parijs.

Internationale master gedaan. Bij center Parcs afgestudeerd. Vervolgens zo'n 30 jaar in het publieke domein gewerkt met verschillende soorten doelgroepen in verschillende rollen, programma-manager, directeur, bestuurder en toezichthouder. In de rol van directeur-bestuurder veel met huishoudelijke geweld en vuurwapens en kindermishandeling te maken gehad. En ik dacht om meer vanuit de schaduwkant van de samenleving naar de zonnige kant te gaan. Zo'n 2,5 jaar geleden ben ik weer begonnen in Parijs, maar dan bij de La Java, de vereniging van de amusement en attractie industrie. Ben ik gewoon gaan kijken wat is er al te doen op dat vlak. Daar heb ik mijn eerste zaadjes geplant. Een White paper geschreven. Ik weet niet als jullie die al gelezen of bekeken hebben?

B: Ja 'Pleasure for all'?

K: Ja pleasure for all daar heb ik ook filmpje aan gekoppeld.

B: Ja die heb ik gezien.

K: Naja die krijg veel publiciteit en toen op een gegeven moment zag ik ook dat er veel projecten en initiatieven niet zozeer met elkaar verbonden zijn en op project en middelmanagement niveau. Dat ze niet echt verankerd zijn in de strategie of de hele bedrijfsvoering. Ik geloof er in dat je moet verbinden ook met jullie belevingsroute. Dat je en naar de uitbater kijkt en naar de ervaringsdeskundige, naar fondsen die kunnen helpen, en de gemeente, die je kan helpen, de inspectie. Al die partijen hebben een rol in het toegankelijk maken van een dagje uit of een nachtje

weg. Vanaf daar ben ik die community gaan oprichten. Vanochtend had ik weer een digital wake up met de Efteling en een stichting, het Gehandicapte Kind en jongeren zelf, een meisje, en ik had een professional, een partij die helpt om iets toegankelijk te maken. Dat is een keer per maand. Ik heb die website. Heb je daar ook al naar gekeken? Toegankelijk Recreatie. Daar staat al het nieuws op en practices en aan de achterkant hebben we een kennisbank met toolkits voor onderzoek. Ik geloof ook heel erg in het leren van elkaar. Zoals het Rijksmuseum gebruikt nu de pass-pas van de Efteling. Dus ook die dingen probeer ik in beweging te krijgen in het brede veld van recreatie. Als je nou naar de natuur gaat of een attractie park, een dierentuin, een bioscoop of het strand het maakt mij niet uit. Als je maar plezier hebt.

B: Zeker. Wij dus nu nog heel erg aan het kijken Hoe kunnen we het dan ook echt goed toegankelijk maken en ook beleefbaar voor mensen met een fysieke, cognitieve of zintuiglijke beperking. Alleen dat is ook het stukje waar wij dus nog een beetje moeite mee hebben, kennis verkrijgen. En we hadden eigenlijk als eerste instantie het idee om een workshop te organiseren

K: Ja dat las ik ja.

B: We hebben eigenlijk ook moeite met het benaderen van ja, daar kwamen we ook op met Sophie, je gaat wel mensen vragen vanwege hun beperking of een handicap. Dat is ook een stukje waar wij ethisch ook mee zitten. Gaan we mensen benaderen, gewoon in het algemeen van goh, dan moet je ook wel een diversiteit aan mensen krijgen. Dan is ook nog de vraag dan ook de volledige diversiteit krijgt. Dus van ons uit is eigenlijk ook een beetje de vraag als u ons kunt helpen met een aantal criteria of voorwaarden vanuit onderzoek of degelijke waar we eigenlijk mee verder kunnen ontwerpen.

K: Dus daarmee zeg je dat je niet meer mensen met een beperking wil benaderen.

B: Dat is een beetje het ding, eind mei moeten wij het concept inleveren en 14 juni moeten we het definitief inleveren. Ik wil het heel graag, maar we moeten ook keuzes maken, omdat we uiteindelijk ook naar een ontwerp toe moeten.

K: Ja en je wil criteria voor een ontwerp?

B: Ja. Eigenlijk of jij kan helpen met bepaalde bronnen of onderzoek waar uit vandaan kunnen halen, wat zijn bijvoorbeeld iemands sterktes, hoe kan iemand wel een bepaalde beleving. Wat voor ons bijvoorbeeld heel nieuw is. Hoe zij iets ervaren zintuiglijk anders. Of waar moeten zo'n route bijvoorbeeld aan voldoen. Hoelang vinden zij het prettig om buiten te zijn. Of waar lopen ze tegen aan? Wat hebben zij nodig? Dat soort vragen zijn er nog bij ons heel erg.

K: Om uiteindelijk je ontwerp te kunnen maken?

B: Ja.

L: Ook in praktische zin dan ook. We willen ze ook niet heel anders benaderen. Het zijn misschien ook meer praktische ontwerpcriteria.

K: Ik vind het lastig om te praten voor mensen met een beperking. Dat kunnen ze het beste zelf denk ik. Er schieten een paar dingen door mijn hoofd. Hebben jullie ook gekeken naar de filmpjes op Toegankelijk Recreatie?

B: Ik heb in ieder geval pleasure for all gezien.

K: Ja dat is mijn animatie filmpje over mijn eigen visie, maar op Toegankelijk Recreatie heb je de community daar staat allerlei nieuws. Daar staan ook best practises. Daar kan je ook al best wat criteria vandaan halen, afleiden zeg maar. En dan heb je ook nog de kennisbank. Die is toegankelijk voor mensen met een beperking. Want eigenlijk als je het nu zo doet. Doe je het op een manier die ik niet meer zo eigentijds vind.

B: Dat snap ik.

K: Want een ontwerpproces voor mensen met een beperking moet je in co-creatie doen. Dus dat zou je moeten gaan doen met mensen met een beperking. Mensen die een beperking hebben. Richten jullie je alleen op jongeren? Want je zei toegankelijk voor zoveel mogelijk mensen.

B: We hebben eigenlijk vanuit De Groote Heide de gemiddelde doelgroep benadering van de wandelaar hebben we en daarbij wilden we aansluiten met mensen met een beperking, maar vanuit onszelf juist heel mooi om jongeren met een beperking te gebruiken in plaats van.

L: Het was ook vooral vanuit de opdrachtgever hun idee was dat jongeren met een beperking te weinig in de natuur komen.

K: Oh oké. En jongeren is dan tot welke leeftijd en vanaf?

L: Ik denk ongeveer onze leeftijd. Dus vanaf 12 tot 20-25.

K: Oké 12 tot 25. Die doelgroep heb ik niet in mijn rebellengroep zitten. Ik heb wel een jong meisje (noemt naam), die zit in een elektrische rolstoel, maar die is 8. Voor de rest hebben we niet echt jong volwassenen. Ik heb echt volwassen mensen. Die kunnen wel meedenken natuurlijk over bepaalde dingen, maar die kunnen aangeven wat zij nodig hebben. Dat is nog effe de vraag zeg maar. Er schieten mij een paar dingen door het hoofd, want ik vind echt dat je het in co-creatie moet doen. Anders maak je geen goed ontwerp. De gemeente Berg en Dal die hebben net wandelroutes ontwikkeld. Die hebben ook een folder. Als je kijkt bij het nieuws van Toegankelijk Recreatie zie je ook de link naar die folder volgens mij. En die is afgelopen dinsdag geopend samen met andere routes. Gemeente Berg en Dal is ook deelnemer van de community. Dus die zal je ook kunnen vragen (noemt namen). Hoe zij dat hebben gedaan. Tegelijkertijd is het zo dat wij 2 juni een digital wake up hebben die gaat over toegankelijkheid en natuur en daar is Gemeente Berg en Dal een van de sprekers. Dus dat zit dus een beetje met jullie deadline lastig. Waar ik nu ook aan zit te denken, maar goed die digital wake up gaat over toegankelijk recreëren met Natuurmonumenten zit er bij en Gemeente Berg en Dal bij. Dat is op zich een interessante voor jullie. Wij vragen ook altijd om ervaringsdeskundige mee te nemen. Daar moet ik even een aantekening over maken, want dat moet ik nog regelen. Dus dat kan ik aanbieden dat jullie daar aansluiten.

B: Ja graag.

K: Verder kan ik jullie in contact brengen met Natuurmonumenten en met gemeente Berg en Dal. Dan praat je dus met de professionals. En niet met de ervaringsdeskundige. Hier heb ik een aantekening gemaakt die kan ik zelf helemaal niet meer lezen. Dat is ook erg. Voor de rest heb ik een rebel (noemt naam) die zit in een rolstoel en die heeft een Facebook groep Nederland toegankelijk (eigenlijk Toegankelijker Nederland). Jullie zouden bijvoorbeeld een paar vragen kunnen opstellen en die zou zij kunnen uitzetten via haar Facebook groep 'Toegankelijker Nederland' en als je echt geïnteresseerd bent in jongeren heb ik een organisatie Jong Pit. Die was deelnemer aan de community toen wij nog gratis waren. Die zijn nu geen deelnemer meer, maar die zijn echt super actief. Daar zitten juist allemaal jongeren in. Ook in jullie leeftijdscategorie. Die ook studeren er zitten ook echt hele leuke en pittige mensen bij. Jong Pit heetten die dus. Die zijn misschien wel geïnteresseerd in online sessie, ontwerpssessie. Ik weet niet alsof jullie ook met (noemt naam van programma) werken. Dat doe ik zelf nog weleens.

L: Nee

K: Dan kan je brainstormen online met allemaal post-its. Ja super interessant. Daar heb je dus de doelgroep die jullie willen hebben. Die gaan ook echt heel graag op uit. Ook natuur zeg maar. Dus misschien Jong Pit in combinatie met gemeente Berg en Dal en Natuurmonumenten, dat je daar je professionele kennis vandaan haalt en bij Jong Pit. En dat je op 2 juni aansluit bij ons. Is dat een mooie ingang?

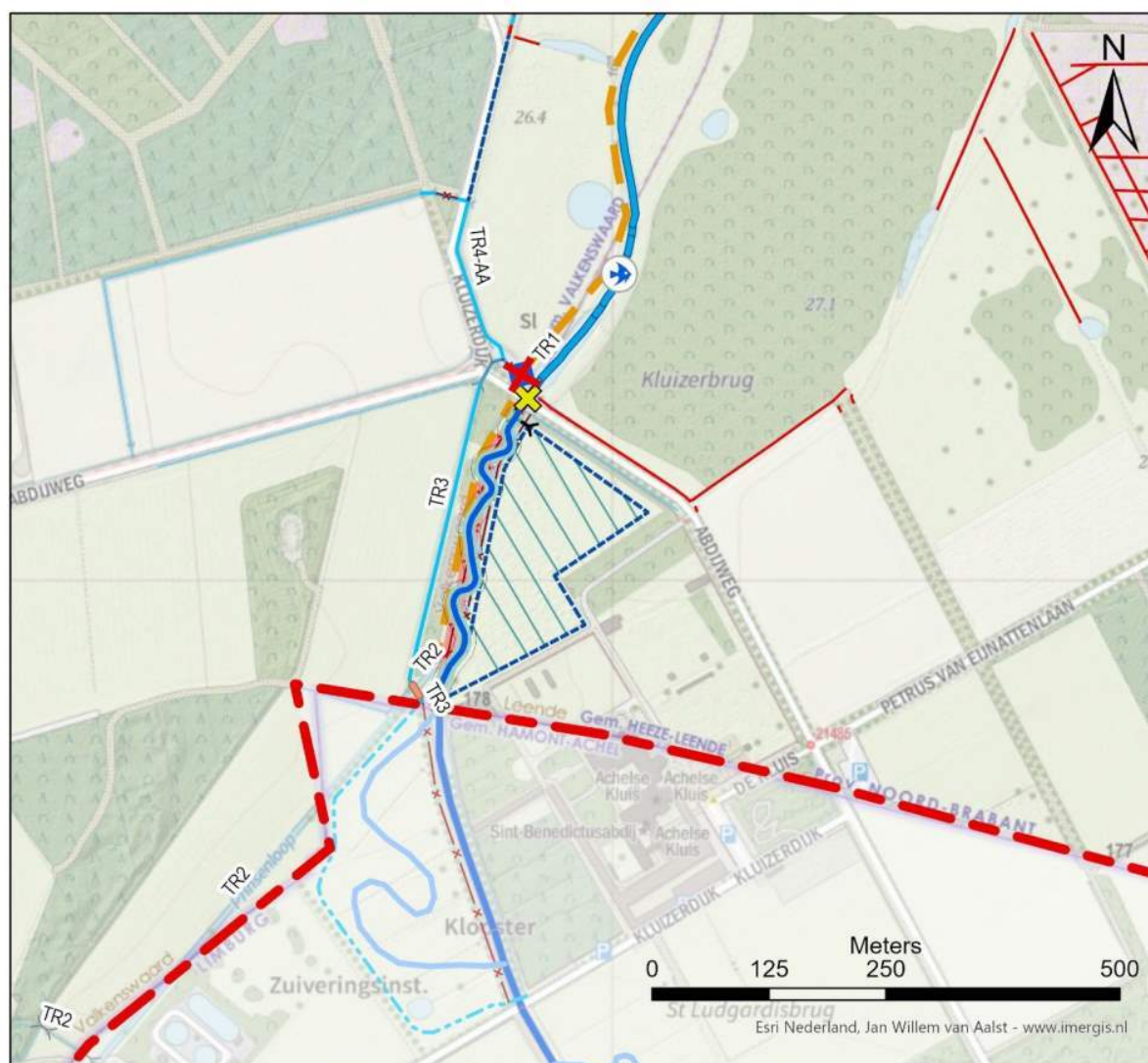
B: Ja dat denk ik ook.

Vervolgens worden in het gesprek contact gegevens van Jong Pit, Toegankelijker Nederland, gemeente Berg en Dal en Natuurmonumenten genoteerd en het gesprek wordt afgesloten.

Bijlage 9: Respons enquête

Wat heb jij nodig om de natuur in te gaan? Licht je antwoord toe.	Wat is jouw mooiste natuurervaring? Licht je antwoord toe.	De route heeft als thema 'Water verbindt'. Hoe zou jij het water van een beek of rivier willen beleven/ervaren? Licht je antwoord toe.	Heb jij bepaalde hulpmiddelen nodig die op locatie aanwezig moeten zijn? Zo ja, welke en licht je antwoord toe.
Rolstoel en verhard pad	Ik kom graag in de Genneper Parken	Zo natuurlijk mogelijk vanaf een verhard pad.	Ik neem mijn rolstoel zelf mee. Wanneer het pad niet verhard is. Heb ik een elektrische rolstoel nodig. https://www.natuurzonderdrempels.nl/
Een toegang waar ik met mijn rolstoel door kan en een semi verhard pad	De route van Vlissingen naar Zoutelande kan gemakkelijk met de rolstoel over het pad maar toch door de duinen je bent dan echt in de natuur!! Ook mooi in Mierlo is er ook een bos met rolstoel route maar hele brede paden wat er voor zorgt dat je niet echt in de natuur bent maar er doorheen gaat! Hief geen bosjesvrouw te worden maar in de natuur is wel het fijnste gevoel	Met vlonders of paden over het water... wel af en toe een breed stukje zodat je ook even kunt blijven staan of elkaar kan passeren	Nee
Geen leeftijdslimiet! Laat er naar kijken door mensen met verschillende beperkingen en selecteer niet alleen op jongeren.	Met mijn handbike door de Ardennen en bossen crossen Op plekken kunnen komen waar ik met een rolstoel niet kan komen. En wat voor duwrolstoelen helemaal drama is.	Begaanbare bruggen die niet stijl om hoog gaan. Dit voor mensen met een slechte arm Functie of mensen die geduwd moeten worden.	Als het begaanbaar is d.m.v. b.v. kerkenpas grind neem ik zelf mijn handbike mee.

Bijlage 10: Maatregelenkaart van Het Waterschap

Legenda

Projectgrens

Maatregelen beekherstel

Voorstel hermeandering
Tongelreep

Tongelreep dempen

Beheer en onderhoud

Onderhoudspad

Kunstwerken

Bestaande vispassage

Bestaande sifons

Bestaande duiker

Nieuwe duiker

Verwijderen gemaal

Constructie t.b.v.
waterconservering

Maatregelen watergangen

Nieuwe meander
Warmbeek

Omleiding Stokkenloop

Dempen watergangen,
sloten en greppels

Dempen, verondiepen,
afdammen

Verondiepen <30cm

Nieuwe watergang

Bestaande watergangen

Tongelreep

A-watergangen

B-watergangen

Greppels Vloelveld

Warmbeek

Bijlage 11: Fotocollage Kunstroute Kloostervelden

Bankje in de wijk Kloostervelden met verlengde kopstukken, zodat rolstoelgebruikers ook kunnen aanschuiven.

Groot vogelhuisje waar men vanuit het huisje het landschap kan beleven vanuit het perspectief van een vogel.

Bankje in de bloementuin met een vogelkooi erboven. Een ontmoetingsplek om de kunst samen te beleven.

Symbolisch kunstwerk over de geschiedenis van het terrein en tevens het thema van de kunstroute. Het kunstwerk illustreert de vrijheid van de mensen doormiddel van openstaande vogelkooien. Je kunt vogelgeluiden beluisteren door op de knoppen, in de vorm van een deurbel, te drukken. Ook is er een stukje audio over de geschiedenis het terrein.

Midgetgolfbaan op tafels zodat rolstoelgebruikers het ook kunnen spelen.

Kunstwerk dat op een natuurlijke manier hersengolven probeert te symboliseren. Een eyecatcher in het landschap.

Bijlage 12: Informatiebord belevingsroute Aschau

BLUMEN – BUNTE TUPFEN IN DER LANDSCHAFT

Auf den Wiesen entlang des Baches können sich die Pflanzen noch natürlich entfalten. Das ganze Jahr kann man hier Blumen aller Arten betrachten.

ABENTEUER WASSER

Wasser ist lebendig und deshalb Symbol des Lebens. Unermüdlich treibt es das hölzerne Schöpfrad an und lädt zum Spielen ein.

BRAUNES MOOR – UND KLARES BERGWASSER

Vom Steg aus kann man sehr schön beobachten, wie sich braunes, warmes Moorwasser mit klarem, kühlem Bergwasser mischt.

EIN TUNNELWEG AUS WEIDENGESTRÄUCH

Palmkätzchen gehören zu den ersten Frühlingsboten und werden deshalb von den Bienen sehr geschätzt. Das Weidengehölz ist weich und biegsam und kann zum Korbflechten verwendet werden.

ABENTEUER BAUM: EINE URALTE EICHE

Eichen tragen nur in den Sommermonaten Laub, haben eine tief gefurchte Rinde und mächtige Äste. Ihr Holz ist sehr dauerhaft und hart.

DER FUSS DER BÄUME

Die Wurzeln halten den Baum in der Erde fest und versorgen ihn mit Nahrung. Fichten haben flache Wurzeln, weshalb sie oft von Stürmen umgeworfen werden.

ABENTEUER BAUM: EINE URALTE FICHTE

Die Nadeln der Fichte werden auch im Winter nicht abgeworfen. Das Holz der Fichte ist weich und lässt sich leicht verarbeiten. Wie viele Leute braucht man, um den Stamm dieser riesigen Fichte ganz umfassen zu können? Ausprobieren!

AUCH DER WALD LEBT

Durch vom Sturm entwurzelte Bäume entstehen „Lichtungen“, auf denen sich sehr schnell wieder junge Bäumchen ansiedeln. Wie im menschlichen Leben kann man auch im Wald ein ständiges Kommen und Gehen beobachten.

WO SCHILF WÄCHST, IST ES FEUCHT

Im Laufe der Jahrtausende ist der Bärmsee verlandet und hat sumpfige Flächen zurückgelassen. Dort wächst gerne das Schilf. Im Herbst ist es dürr und raschelt. Im Sommer ist es grün und die bis zu zwei Meter hohen Halme wiegen sich im Wind.

DER HOCHSITZ – EIN VERSTECK FÜR DEN JÄGER

Vom Hochsitz aus kann der Jäger die Waldtiere gut beobachten, wenn sie in der Dämmerung zum Fressen auf die Waldwiese kommen. Damit das Wild nicht zu zahlreich wird, muss es gejagt werden.

DER NISTKASTEN – WOHNUNG FÜR VÖGEL

Manche Vögel brauchen zur Aufzucht ihrer Jungen Höhlen in alten Bäumen. Da es davon nicht so viele gibt, baut der Mensch Nistkästen und hängt sie am Waldrand auf.

IM DUNKLEN, DUNKLEN WALD

Der dichte Nadelwald hält das Sonnenlicht ab, deshalb ist es hier immer kühl und dunkel. Nur Beerensträucher und Pilze können hier wachsen.

STREUWIESEN – LEBENSRAUM FÜR SELTENE BLUMEN

Wenn man Sümpfe durch Gräben entwässert, entstehen „Streuwiesen“. Das Heu dieser Wiesen taugt nicht zum Füttern, sondern wurde früher als Einstreu im Stall verwendet. Heute wird der Bauer vom Staat für das Mähen der Wiesen unterstützt.

NATUR ERTASTEN – VERSCHIEDENE BÖDEN

Auch wenn man die Augen schließt, kann man vieles in der Natur erkennen. So fühlt man z.B. ob es sich um Moos oder Kies handelt. Dies kann man erleben, wenn man die Schuhe auszieht.

VÖGEL AM FUTTERHAUS

An der Futterstelle kann man Vögel besser beobachten als in der freien Natur, wenn wir genügend Abstand halten und Lärm vermeiden.

ERHOLUNG IN DER NATUR

Genießen Sie am Ende des Naturpfades eine kurze Rast auf einer Sitzgruppe und lassen Sie die Seele baumeln.

Bijlage 13: Samenvatting Wenkenblad

In deze samenvatting wordt aan de hand van een tabel enkele inrichtingseisen samengevat voor een route door de natuur. Alle informatie is overgenomen uit het Wenkenblad: 'Samen op pad' van Kenniscentrum Groen & Handicap (2017). Allereerst worden de soorten beperkingen genoemd en vervolgens worden deze in de tabel uitgewerkt. Dit is een korte handreiking voor de inclusieve belevingsroute.

Soorten beperkingen

- Cognitief, mensen met een beperking in waarneming, aandacht, concentratie, geheugen, oriëntatie, taalgebruik en vaardigheden.
- Auditief, mensen met een beperking in het horen (slechthorend en doof).
- Visueel, mensen met een beperking in het zien (slechtziend en blind)
- Fysiek, mensen met een beperking in het voortbewegen (lopen)

Hieronder in de tabel gaan we verder over de inrichtingseisen die worden gesteld aan een route voor de bovengenoemde doelgroepen. Cognitief is in deze tabel weggelaten, omdat het voornamelijk gaat om fysieke aanpassingen in de route. Cognitieve beperkingen kunnen erg uiteenlopen en daarom te breed om te benoemen in de tabel. Als richtsnoer kun je veiligheid en informatie voorziening als belangrijke criteria noemen. Deze komen ook terug bij de andere beperkingen.

Voortbewegen	Uitleg	Lengte route	Afwerking	Opmerking(en)
Fysiek 				
Krukken	Een kruk wordt gebruikt als ondersteuning tijdens het lopen.		Leuning in de vorm van een leuning bijvoorbeeld bij een wildrooster.	
Rollator	Een rollator wordt gebruikt door mensen die tijdens het lopen ondersteuning nodig hebben. Door de kleine wielen kan zelfs een kleine drempel (20 mm) een groot obstakel zijn.	- Tot 2 km - Keuze om te verkorten naar 1 km	- Drempels max 10 mm - Hellingen tot 0,75 m hoogte, hoek minder steil 1:17 - dwarshellingen minder steil 1:50	- Zitgelegenheid om de 200 m - Makkelijk te openen deuren/poortjes
Rolstoel	Er zijn handbewogen en elektrische rolstoelen. Een rolstoel is ca 650 tot 800 mm breed en tussen de 1200 tot 1600 mm lang. Een handbewogen rolstoel heeft een draaicirkel van ca 1500 mm. Een elektrische rolstoel kan een grotere draaicirkel hebben en is vaak minder wendbaar.	- Tot 10 km - Keuze om te verkorten naar 2 km	- Drempels max 20 mm - Vlakke bestrating - Hellingen tot max 0,75 m hoogte - Hoek minder steil 1:17 - Dwarshellingen minder steil 1:50	Makkelijk te openen deuren/poortjes
Scootmobiel	Scootmobielen worden steeds vaker gebruikt en zijn geschikt voor het afleggen van afstanden van 10 tot 30 km. Er zijn tegenwoordig ook opvouwbare modellen die in de kofferbak van een personenauto kunnen worden meegenomen.	- Tot 20 km - Keuze om te verkorten naar 10 km	- Drempels max 40 mm - Dwarshellingen max 1:50	- Geen fietssluisen - Makkelijk te openen deuren/poortjes
Handbike	Handbiken is in principe fietsen op armkracht waarbij gebruik wordt gemaakt van een zogenaamde handbike. Een handbike is een alternatief voor mensen die niet of nauwelijks gewoon kunnen fietsen.	- Tot 30 km - Keuze om te verkorten naar 10 km	- Drempels max 10 mm - Vlakke bestrating - Hellingen tot max 2 m hoogte, hoek minder steil 1:20 - Dwarshellingen minder steil 1:50	Geen Fietssluisen
Rolstoelfiets	Een rolstoelfiets is een unieke combinatie van een degelijke fiets met een stabiele en comfortabele rolstoel. In een handomdraai is het fietsgedeelte afkoppelbaar. De rolstoelfiets is er met een rolstoel voor volwassenen en voor kinderen.	- Tot 30 km - Keuze om te verkorten naar 10 km	- Drempels max 10 mm - Vlakke bestrating - Hellingen tot max 2 m hoogte, hoek minder steil 1:20 - Dwarshellingen minder steil 1:50	Geen Fietssluisen
Duo fiets	Dit is een nieuwe generatie tandemfietsen. Doordat de fietsers naast elkaar zitten is er tussen hen een goed contact mogelijk.	- Tot 30 km - Keuze om te verkorten naar 10 km	- Drempels max 10 mm - Vlakke bestrating - Hellingen tot max 2 m hoogte, hoek minder steil 1:20 - Dwarshellingen minder steil 1:50	Geen Fietssluisen
Tandem	Samen met een blinde fietsen maakt de beleving voor beiden uitdagend. Ook andersom mogelijk, de bestuurder zit dan achterop.	- Tot 30 km - Keuze om te verkorten naar 10 km	- Drempels max 10 mm - Vlakke bestrating - Hellingen tot max 2 m hoogte, hoek minder steil 1:20 - Dwarshellingen minder steil 1:50	Geen Fietssluisen
Elektrische fiets	Veel ouderen of mensen met een beperkte energie maken gebruik van de elektrische fiets.	- Tot 30 km - Keuze om te verkorten naar 10 km	- Drempels max 10 mm - Vlakke bestrating - Hellingen tot max 2 m hoogte, hoek minder steil 1:20	Geen Fietssluisen

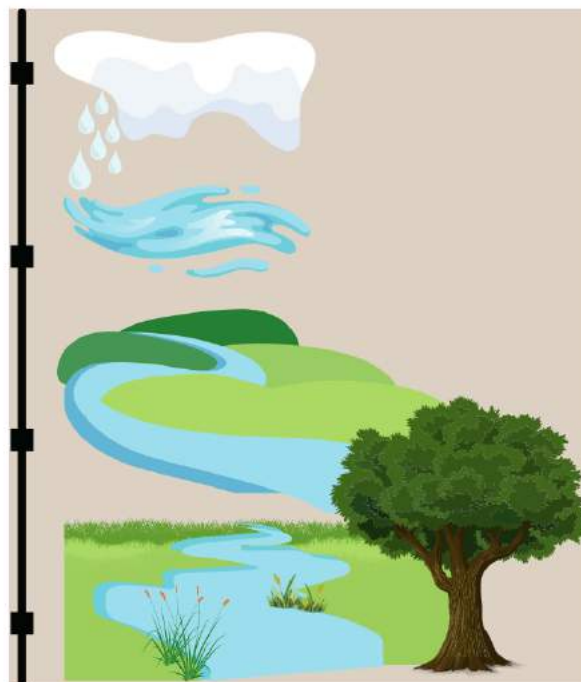
			Dwarshellingen minder steil 1:50	
Visueel				
Slechtzienden		- Tot 5 km - Keuze om te verkorten nar 2 km	- Goed zichtbaar pad - Goed voelbaar pad (natuurlijke gidslijn) - Opvallende bewegwijzering	- Bewegwijzering vanaf het openbaarvervoer - Zitgelegenheid om de 200 m
Blinden (met begeleider)		- Tot 5 km - Keuze om te verkorten nar 2 km	- Goed zichtbaar pad - Goed voelbaar (natuurlijke gidslijn)	- Bewegwijzering vanaf het openbaarvervoer - Zitgelegenheid om de 200 m - Locatie voorziening langs pad zichtbaar met voet en taststok
Blinden (zelfstandig)		0,5 – 1 km waarbij men op elk moment ook de weg in omgekeerde richting zelfstandig moet kunnen terugvinden.	Pad goed voelbaar (natuurlijke gidslijn)	- Geleidenlijn vanaf het openbaarvervoer - Zitgelegenheid om de 200 m - Locatie voorziening langs pad zichtbaar met voet en taststok
Auditief				
Doof of slechthorend				Duidelijke informatie voorzieningen

Bijlage 14: Belevingspunten

1) Ontstaansgeschiedenis

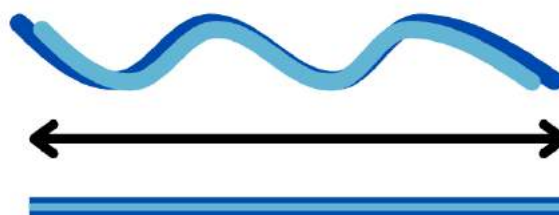
Hallo, wat leuk om je te zien! Welkom op mijn plek. Ik zal mij eerst even voorstellen: hier in België heet ik Warmbeek. Verderop waar mijn water Nederland in stroomt, verandert mijn naam naar Tongelreep. Dit is al langer dan 120 eeuwen mijn thuis. In al deze jaren ben ik door het klimaat en de mens verandert. Graag nodig ik je uit op deze route mijn verhaal te ontdekken.

Mijn verhaal begint namelijk zo'n 2,6 miljoen jaar geleden tijdens de laatste ijstijd. Ik en de wereld om mij heen stonden toen nog een lange tijd stil. De langzame verandering in het klimaat zorgde er uiteindelijk voor dat alles begon te ontwaken. Druppel voor druppel begon mijn bevroren water te ontdooien en te smelten. Zo kreeg ik langzaam maar zeker weer vrij spel om de wereld om mij heen te ontdekken. Tussen de glooiingen in het landschap vervolgde ik al zwierend mijn weg. Mijn water begon langs vaste wegen het landschap verder in te snijden. Zo ontstonden er valleien waar planten begonnen te groeien en allerlei dieren op af kwamen. De planten en glooiingen in het landschap begonnen mij in de loop der tijd steviger vast te houden. Zo stevig dat dit uiteindelijk mijn thuis werd.

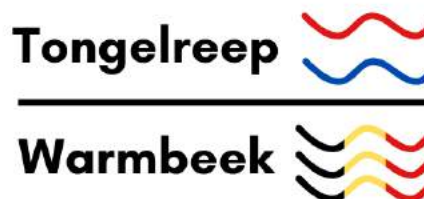
2) Menselijke invloed

Om mij heen verschijnt steeds meer leven. Niet alleen de planten en dieren zijn graag bij mij in de buurt, maar de mens vindt ook zijn weg naar mijn wateren. Tot het jaar 1850 leven wij zij aan zij in harmonie met elkaar. De mensen uit het klooster komen steeds vaker water halen. Ik vind het niet erg, het schijnt dat zij het gebruiken om er 'vloeibaar goud' van te maken. De ellende begon op het moment dat zij in het jaar 1890 mijn mooie bochten begonnen af te nemen. Mijn watergangen werden rechtgemaakt en uitgediept. Ik begon mij te haasten net als de mensen om mij heen. Het op mijn eigen tempo zwierend verkennen van het landschap of het onder water zetten van de graslanden werd verleden tijd.

3) Grensovergang

Je staat hier op de landgrens van België naar Nederland. Op dit punt verander ik van naam, van Warmbeek naar Tongelreep. Vertel mij eens, zie of hoor jij mij veranderen? De mens heeft hier op dit punt een grens gelegd. Terwijl er eigenlijk geen grenzen zijn voor de natuur. Ik laat mij niet weerhouden, mijn water stroomt hier zonder obstakels door. Hierdoor ben ik grenzeloos in tijd en ruimte.

4) Toekomst en klimaat

Ik heb je net al kort verteld hoe ik tijdens de laatste ijstijd stil lag. Dat ik vervolgens vrijheid kreeg in het landschap door de klimaatverandering en het smelten van het ijs. Na eeuwen ongestoord mijn weg te vinden werd mijn beekloop in 1890 rechtgemaakt door de mens. Hierdoor verdwenen mijn mooie bochten. Nu, bijna 200 jaar later, heeft de mens mij weer mijn oorspronkelijke vorm teruggegeven.

Mijn water stroomt nu weer in verschillende snelheden en kan weer het landschap beïnvloeden. Op sommige plekken maak ik mijn bochten groter, op andere plekken laat ik mijn water buiten de oevers treden. De mens denkt door mij mijn vrijheid terug te geven, de verdroging van het land tegen te gaan en de biodiversiteit in het gebied te vergroten. Ik krijg nu weer de mogelijkheid mijn landschap, de planten en dieren te helpen. Mijn waterloop is immers de levensader van dit gebied en de bijhorende ecosystemen. Ik ben benieuwd naar wat de toekomst mij gaat brengen en wat voor veranderingen nog in gang worden gezet.

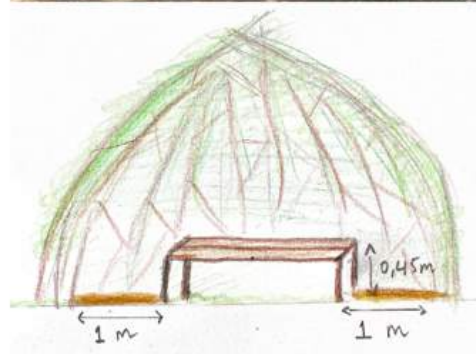

5) Verandering

Het landschap om mij heen heeft een rijke historie waarin het constant onderhevig is aan verandering. Deze verandering komt tot stand door het klimaat, de natuur en mens. Dit is onvermijdelijk. Mijn water zal altijd haar weg blijven vinden en hierdoor zal ik altijd blijven voort bestaan. Ik ben niet dezelfde beek als 100 jaar geleden of zelfs de beek van gisteren. Toch blijf ik eindeloos stromen in een steeds veranderend klimaat en omgeving. Water is een element met een bindende factor voor het leven zoals wij dat kennen. Planten, dieren en de mensen kunnen immers niet bestaan zonder dit element.

Het ene watermolecuultje is het andere niet. Je kan vandaag in mijn beekloop stappen en dit morgen herhalen, je zult alleen nooit dezelfde watermoleculen treffen. Het water dat je vandaag passeert is anders dan dat van morgen. Je kunt dus wel in dezelfde beek stappen, maar niet in hetzelfde water. Dit geldt ook voor de mens. Mensen hebben een identiteit en veranderen van moment tot moment. Je bent niet dezelfde persoon als je gisteren was en ook niet dezelfde persoon die je morgen zal zijn. Net als ik en de natuur om mij heen ben jij als mens onderdeel van de natuur en de bijhorende constante veranderingen.

Ik nodig je uit een eigen plek te vinden in dit landschap, net zoals ik hier mijn plek gevonden heb.

6) Belvédère

Ervaar van bovenaf het landschap van de Warmbeek - Tongelreep.

7) Mens en beek

Aanschouw de relatie tussen de Warmbeek - Tongelreep en de mens bij de historische muur van de Achelse kluis.